

**TC.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

İZMİR ŞEHRİNDE EVLİYA KÜLTÜ

Abdul Kasım SATMAZER

**Danışman
Prof. Dr. Selma GÜLSEVİN**

İZMİR -2023

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum İzmir Şehrinde Evliya Kültü adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2023

Abdul Kasım SATMAZER

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İzmir İlinde Evliya Kültü

Abdul Kasım SATMAZER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Bu çalışmayla, İzmir özelinde insanların evliya kültürüne bakışını ve bundan doğan sosyal etkilenimler dairesinde; ziyaret, evliya, veli vb. kavramlar üzerinde tarihsel, dinsel ve kültürel analizlerin yapılması amaçlanmaktadır. Kabul edilmelidir ki binlerce yıllık kültüre sahip olan Türk milleti yaşadığı her coğrafyada, tarihin her döneminde; farklı kültürlerle, törelere, dini inanışlara ev sahipliği yaptığı için ele alınan bu konu üzerinde yapılan her çalışma olayın farklı bir yönüne ışık tutulmasını sağlayacaktır. Ancak ele alınacak binlerce yıl, araştırılacak milyonlarca kilometre, etkileşimde bulunulan insanlar, sadece büyük dinleri sayarsak bile onlarca dini oluşum konunun alanına girecektir. Bu nedenle konunun bir sınırının olması ve bu sınırların içerisinde kalarak incelemeyi örneklem yöntemiyle oluşturma zorunluluğu hâsıl olmuştur.

Ancak yine de kültürel hayatın boşluklarını anlamlandırmak değişen, gelişen, yenileşen; zaman zaman aynılaştan zaman zaman farklılaşan dinamik bir unsurdan bahsedilecek olunması, konunun sınırlandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Buldukları bütün topraklarda asli unsur olarak yaşayan Türklerin sosyal kültürel, ekonomik, siyasi belirleyicileri göz ardı edilmeden; düşünsel-tinsel arka planı olan evliya kavramının anlatımının yapılması adeta bir zorunluluk olmuştur.

Yapılan çalışma İzmir’le sınırlandırılmıştır. Ancak yine de karşımıza sayıca oldukça büyük bir rakam çıkmıştır. Bu nedenle alan araştırmaları ve örneklemeler yapılırken halkın ilgisine daha çok mazhar olmuş evliyalarımız

bahis konusu edilmiştir. Bu yöntem, ne diğer evliyalarımızın daha aşağı görülmesinden ne de diğerlerinin herhangi bir nedenle yükseltmeye çalışılmasından ileri gelmemektedir. Özellikle farklı kesimlere hitap eden evliyalarımız örnek olarak alınmıştır ki konunun değişik yönleri daha açıklayıcı bir şekilde anlatılabilsin.

Tasavvufun gölgesinde şekillenen ve Allah-u Teâla'nın iradesinin tecellisi için halk tarafından –İslam dini aracı kavramını her ne kadar kabul etmese de- aracı olarak kabul edilen bu şahsiyetlerin fikirlerini ihtiyaç sahiplerine neden ve nasıl aşılatabildiklerini gözler önüne sermek istenilmiştir.

Tez Araştırmasının Yöntemi: Bu araştırmada İzmir ili içinde var olan evliyalar ile ilgili bilgiler toplanılacak. Evliyaların yaşadığı dönemle ilgili kronolojik bir sıra oluşturulacak. Evliyaların İzmir'e geliş yerleri, nedenleri ve bu evliyalar ile ilgili adak törenleri sınıflandırılarak karşılaştırmalar yapılacak. Bu çalışmalarda, yerinde saha çalışmaları yapıp tarama yöntemiyle elde edilen bilgiler karşılaştırılarak amaçla ilgili bir senteze ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Veli, Evliya, İzmir, Tasavvuf, Adak, Ritüel, Ziyaret, Tinsel, Kült, Motif, İnanç, Türbe, Mürşit, Keramet, Menkıbe, Mamorat

ABSTRACT
Master's Thesis
Saint Cult in Izmir Province
Abdul Kasım SATMAZER

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
Turkish Language and Literature Program

With this study, we examine people's view of the saint cult in Izmir and the social influences arising from it; visit, saint, guardian etc. It is aimed to make historical, religious and cultural analyzes on concepts. It must be admitted that the Turkish nation, which has thousands of years of culture, has lived in every geography and every period of history; Since it hosts different cultures, customs and religious beliefs, each study on this subject will shed light on a different aspect of the event. However, thousands of years to be covered, millions of kilometers to be researched, people to be interacted with, and dozens of religious formations, even if we only count the major religions, would be within the scope of the subject. For this reason, it became necessary for the subject to have a limit and to create the examination using the sampling method by staying within these limits.

However, making sense of the gaps in cultural life is changing, developing, innovating; The fact that we are talking about a dynamic element that is sometimes the same and sometimes different, necessitates the limitation of the subject.

It has become almost a necessity to explain the concept of saints, which is the intellectual-spiritual background of the Turks, who live as the main element in all the lands they live in, without ignoring the social, cultural, economic and political determinants.

For this reason, the study was limited to Izmir. However, we still encounter a very large number. For this reason, while conducting field research

and sampling, our saints, who have received more public attention, were the subject of discussion. This method does not stem from seeing our other saints as inferior, nor from trying to elevate others for any reason. In particular, our saints who appeal to different segments of society are taken as examples so that different aspects of the subject can be explained more clearly.

It is intended to reveal why and how these Sufis, who were shaped under the shadow of Sufism and accepted by the public as intermediaries for the manifestation of the will of Allah Almighty - even though the Islamic religion does not accept the concept of intermediary - were able to convey their ideas to those in need.

Method of Thesis Research: In this research, information about the saints existing in Izmir will be collected. A chronological order will be created regarding the period in which the saints lived. The places and reasons why the saints came to Izmir and the dedication ceremonies related to these saints will be classified and comparisons will be made. In these studies, an attempt will be made to reach a synthesis related to the purpose by conducting on-site field studies and comparing the information obtained by scanning method.

Keywords: Veli, Saint, Izmir, Sufism, Votive, Ritual, Visit, Spiritual, Cult, Motif, Belief, Tomb, Murshid, Miracle, Legend, Mamorat

“İZMİR ŞEHRİNDE EVLİYA KÜLTÜ”

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xvi
EKLER LİSTESİ	xvii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM İNANÇ VE İMAN

1.1.TÜRKLER ARASINDA YAYILAN DİNLER	10
1.1.1.Gök Tanrı İnancı	11
1.1.2. Atalar Kültü	13
1.1.3.Tabiat Kuvvetlerine İnanma	14
1.1.4.Budizm	17
1.1.5. Maniheizm	20
1.1.6 Hristiyanlık	22
1.1.7 İslamiyet	24
1.2.ANA TERİMLER	25
1.2.1.Evliya (Veli)	25
1.2.2. Sözlük ve Terim Anlamıyla Veli	25
1.2.3.Evliya Teriminin Mahiyeti	25
1.2.4 İnsan-ı Kâmil	28
1.2.4.Velinin Özellikleri	29
1.2.5.Velilerin Sınıf ve Dereceleri	30

1.2.6. Veli Tipi ve Kültü	30
1.2.7. Anadolu'da Veli Tipleri	32
1.2.8. Kültlerin Mahiyetine Göre Veliler	33
1.2.9. Şahsiyetlerin Niteliğine Göre Veliler	33
1.2.10. Veli Olmadığı Halde Sonradan Veli Kabul Edilenler	34
1.2.11. Kutsal Kitaplara Göre Veli Çeşitleri:	35
1.2.11.1. Tevrat Menşei Veliler	35
1.2.11.2. Kur'anı Kerim Menşei Veliler	35
1.2.12. Anadolu'da İlk Arap Gazileri	36
1.2.13. Bazı Tarihi Şahsiyetler:	37
1.2.14. Keramet	38
1.2.14.1. Kerametın Tanımı ve Mahiyeti	38
1.2.14.2. Kerametın Çeşitleri	39
1.2.14.3. Mucize ve Keramet İlişkisi	40
1.2.15. Yatır	41
1.2.16. Velilerin Kimlikleri	41

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR ŞEHRİNDE VARLIĞI TESPİT EDİLEN BAZI VELİLER

2.1. FETTAH DEDE-BASMANE	43
2.2. İZMİRLİ OSMAN NURİ EFENDİ-BASMANE	44
2.3. SALİ (SALİH) DEDE-KAPILAR	44
2.4. TEZVEREN DEDE-DİBEKBAŞI	45
2.5. EMİR SULTAN-DİBEKBAŞI	46
2.6. İPLİKÇİ İSMAİL DEDE TÜRBEŞİ-DİBEKBAŞI	47
2.7. YASİN DEDE-İKİÇEŞMELİK.	48
2.8. İMAM-I CAFER-İ SADIK-I TAYYAR TÜRBEŞİ-BORNOVA	48
2.9. ŞEYH BEDRETTİN TÜRBEŞİ –BASMANE	48
2.10. HASAN DEDE-BORNOVA	49
2.11. SEYYİD ALİŞİR-NEZİR-BEŞİR HAZRETLERİ-BORNOVA	49
2.12. HAYIT (HADİM) DEDE DOĞANLAR- BORNOVA	51

2.13.BAYRAKLI DEDE BAYRAKLI İLÇESİ –LAKA KÖYÜ	51
2.14.RAKIM ERKUTLU-KOKLUCA-ALTINDAĞ- BORNOVA	52
2.15.ALAEDDİN HALVETİ YAYINTAŞ-ÇİĞLİ KARŞIYAKA	52
2.16.BEKİR SITKI VİSALİ EFENDİ-KOKLUCA-ALTINDAĞ BORNOVA	53
2.17.HACI MEHMET- (RUHİ AKHAN)- KOKLUCA-ALTINDAĞ BORNOVA	53
2.18.MEHMET ESAT İLERİ- KOKLUCA-ALTINDAĞ BORNOVA	54
2.19.KIZ BACI SULTAN TÜRBESİ-BAYINDIR –ZEYTİNOVA	54
2.20.SEMİZ DEDE -BAYINDIR –ZEYTİNOVA	55
2.21.EREN DEDE -BAYINDIR –ZEYTİNOVA	55
2.22.ŞEYH DURSUN BEY TÜRBESİ BAYINDIR-KARAHALİLLER KÖYÜ	55
2.23.EMİR DEDE (EMİR HAN) TÜRBESİ BAYINDIR-MERKEZ	56
2.24.GÖKBAŞLI BABA TÜRBESİ YAKAPINAR MAHALLESİ-BAYINDIR	56
2.25.KELLEÇİ BABA BAYINDIR-MERKEZ	57
2.26.GÖMEÇLİ DEDE (GÖMEÇ BABA) BAYINDIR-GÖMEÇLİ	57
2.27.HACI İSMAİL AĞA MESCİDİ (CİNLİ MESCİD)-TÜRBESİ-BAYINDIR- MERKEZ	58
2.28.ESKİCİ DEDE BAYINDIR-MERKEZ	59
2.29. ÇOBAN DEDE / TEKKE DEDE TÜRBESİ BERGAMA –GÜNEŞLİ	59
2.30. HASAN DEDE TÜRBESİ – BERGAMA	60
2.31. HAYIT DEDE- BERGAMA –MERKEZ	60
2.32. HELVACI DEDE – BERGAMA	60
2.33. GEYİKLİ DEDE TÜRBESİ –BERGAMA –GEYİKLİ DAĞI	61
2.34. KAFİYECİ MEHMET MUHİTTİN EFENDİ –BERGAMA-MERKEZ	61
2.35. BEŞE DEDE TÜRBESİ – BERGAMA-PAŞAKÖY	62
2.36. DEMİRTAŞ DEDE TÜRBESİ –BERGAMA- MAHMUDİYE KÖYÜ	62
2.37. ECİK DEDE TÜRBESİ – BERGAMA- ALİBEYLİ KÖYÜ	62
2.38. İPLİKÇİ YUNUS MEZARI VE HARPUTLU HAZİRESİ –BERGAMA	63
2.39. ARAPLI DEDE MEZARI-BERGAMA	63
2.40.MUALLİM (BODUR) DEDE-FERİZLER KÖYÜ – BERGAMA	63
2.41.KARACAAHMET YATIRI- BERGAMA	64
2.42.LOKMAN DEDE- BERGAMA	64
2.43.ZEYTİNLİ DEDE TÜRBESİ- BERGAMA	65

2.44. BALGAZ DEDE – BERGAMA – YUKARI KIRIKLAR KÖYÜ	65
2.45. EFKAR BABA MEZARI – BALÇOVA	66
2.46. CİĞER DEDE – BALÇOVA	66
2.47. MAMUR BABA TÜRBEŞİ- ÇEŞME –ILICA	66
2.48. MİMAR (AHMET OĞLU) MEHMET TÜRBEŞİ – ÇEŞME	67
2.49.YALINAYAK DEDE- DİKİLİ – ÇANDARLI	67
2.50. MIZRAKLI DEDE TÜRBEŞİ– KARABAĞLAR – YEŞİLYURT	68
2.51. ŞEMŞİ BABA TÜRBEŞİ VE KARADUTLU HAZİRESİ-KARABAĞLAR – YAĞHANELER	69
2.52. HABİB DEDE – KARABAĞLAR	69
2.53. HAYDAR BABA TÜRBEŞİ –KARABAĞLAR	70
2.54. HORASANLI HAKKI BABA TÜRBEŞİ – KEMALPAŞA-NAZARKÖY	70
2.55. BADEM DEDE TÜRBEŞİ – KEMALPAŞA	71
2.56. HASAN DEDE ZAVİYESİ VE TÜRBEŞİ- KEMALPAŞA –YENMİŞ KÖYÜ	71
2.57. DAVUT DEDE VE PERİŞAN DEDE TÜRBEŞERİ – KEMALPAŞA	72
2.58. ÇAL (ÇALLI) DEDE – KEMALPAŞA- OVACIK	72
2.59.YAREN DEDE TÜRBEŞİ – KEMALPAŞA-YUKARI KIZILCA	73
2.60. SİNAN DEDE TÜRBEŞİ– KEMALPAŞA – SİNANCILAR KÖYÜ	73
2.61. EŞREF RUMİ TÜRBEŞİ – KEMALPAŞA- ÇINARKÖY	74
2.63.TUFAN DEDE TÜRBEŞİ- KEMALPAŞA -YUKARI KIZILCA	75
2.64. KURT BABA TÜRBEŞİ- KEMALPAŞA –TURGUTLU	76
2.65. HAMZA BABA TÜRBEŞİ- KEMALPAŞA	76
2.66. ÇAYAĞZI TEKKE TÜRBE – KİRAZ	77
2.67.VAKIFLAR (KARA HALİL BEY) TÜRBEŞİ – KİRAZ	78
2.68. KASIMPAŞA TÜRBEŞİ –MENDERES	78
2.69. LEBLEBİCİ DEDE –MENEMEN	78
2.70. ŞEYH ESAD ERBİLİ TÜRBEŞİ- MENEMEN	78
2.71. İMAM-I BİRGİVİ TÜRBEŞİ –ÖDEMİŞ –BİRGİ	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRBELER

3.1.ZİYARET MAHALLERİ	80
-----------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM İNANÇLAR VE UYGULAMALAR

4.1. İNANÇLAR	85
4.2. UYGULAMALAR	86
4.2.1. Ziyaret Adabı	86
4.2.2. Ziyaret Zamanı	87
4.2.3. Ziyarete Giriş ve Çıkış	87
4.2.4. Ziyarete Hazırlık	88
4.2.5. Ziyaret Uygulamaları	88
4.2.5.1. Şifa ve Sağlık İsteğine Yönelik Uygulamalar	88
4.2.5.2. Bereket, Bolluk, Uğur İsteğine Yönelik Uygulamalar	89
4.2.5.3. Mal-Mülk-Servet Talebine Yönelik Uygulamalar	89
4.2.5.4. Talih-Kısmet Açmaya Yönelik Uygulamalar	90
4.2.5.5. Feyz İsteğine Yönelik Uygulamalar	90
4.2.5.6. Dana, Koyun, Koç Horoz (Kurban Etme)	91
4.3. DİĞER UYGULAMALAR	91
4.3.1. Adaklar	91
4.3.1.1. Kansız Adaklar	91
4.3.1.1.1. Dua	91
4.3.1.1.2. Namaz	92
4.3.1.1.3. Bez Bağlama	92
4.3.1.1.4. Dilek Kâğıdı Asma	93
4.3.1.1.5. Giysi Koyma	93
4.3.1.1.6. Çeyiz Asma	93
4.3.1.1.7. Beşik Yapma	93
4.3.1.1.8. Mum Yakmak	94

4.3.1.2.Kanlı Adaklar	95
4.4.İNANÇ MOTİFLERİ	95
4.4.1. Büyü	95
4.5. SAYILAR	96
4.5.1. Bir	97
4.5.2. Üç	97
4.5.3. Yedi	97
4.5.4. Dokuz	98
4.5.5. Taş	98
4.5.6. Tavaf	99
4.5.7.Ateş /Işık	100
4.5.8.Ağaç	100
4.5.9.Su	101
4.5.10.Renkler	102
4.5.10.1.Ak	102
4.5.10.2. Kara	103
4.5.10.3. Yeşil	104
4.5.10.4.Kırmızı	105

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNANÇ

5.1. İNANÇ ANILARI(MEMORATLAR)	106
5.1.1. İnanç Anıları (Memoratlar)	106
5.2. ZİYARET MAHALLERİNDE DERLENEN İNANÇ ANILARI- MEMORATLAR	106
5.2.1.Tezveren Dede	106
5.1.2.Tezveren Dede	107
5.3. SALİ (SALİH) DEDE	107
5.4. EMİR SULTAN	107
5.5. İPLİKÇİ İSMAİL DEDE	107
5.6. HAMZA BABA	108

5.7. HAYİT (HADİM) DEDE	108
5.8. SEMİZ DEDE, EREN DEDE, KIZ BACI SULTAN	108
5.9. ESKİCİ DEDE	108
5.10. HACI İSMAİL AĞA MESCİDİ (CİNLİ MESCİT)-TÜRBEŞİ	109
5.11. ÇOBAN DEDE -TEKKE DEDE TÜRBEŞİ	109
5.12. GEYİKLİ DEDE	110
5.13. CİĞER DEDE	110
5.14.MAMUR BABA	111
5.15. MIZRAKLI DEDE	111
5.16. KURT BABA	111
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	116
EKLER	

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
agb.	Adı geçen bildiri
agm.	Adı geçen makale
agt	Adı geçen tez
bkz.	Bakınız
C	Cilt
ev.	Çeviren
Der.	Derleyen
dil b.	Dil bilimi
dn.	Dipnot
ed.	Editör
H.z.	Hazreti
K.K.	Kaynak kişi
m.	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
S	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
yy.	Yüzyıl

EKLER LİSTESİ

EK 1: Görüşme Formu Örneği

ek s.1

EK 2: Kaynak Kişi Dizini ve Resimler

ek.s.2

GİRİŞ

a. ARAŞTIRMANIN KONUSU ALANI VE AMACI

İzmir’de veli kültürünün incelendiği bu çalışmada İzmir’in merkez ilçe ve taşrasında var olan evliya yatırları, kabirleri mercek altına alınmıştır. Halk kültürünün oluşma aşamasında pek çok kaynak vardır. Bu kaynaklardan biri de kültlerdir. Halkın inandığı, var olduğunu kabul ettiği; kutsala eşdeğer inanışlardır kültler. Bu araştırmada pek çok şehirde olduğu gibi İzmir’de de var olan veli tanımının içinin halk tarafından nasıl doldurulduğunu evliyalara ne gibi anlamlar yüklediğini, halkın bu külte bakış açısının ne olduğu incelenecektir. Yapılan uygulamalarla beklenen sonuçlar paralelinde bir derleme çalışması yapmak, bu kültürün var olma nedenleri din eksenli bir incelemeye bizi sürüklese de insan merkezli bir çalışmaya yönelmek, bizi konunun özüne daha doğru bir şekilde ulaştıracağı gerçektir. Farklı illerde bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar türbeler, yatırlar gibi mekânların tanıtımı, bu mekânlardaki uygulamaların anlatımı şeklinde iken bu çalışmada veli kültürünün oluşumuna, halkın bu kültürten beklentilerine yer verilmiştir. Yani insanların mitik dönemden bu güne kadar adı değişse de veli kavramına verdiği değer ve bu değerinin oluşma aşamaları konu edinilmiştir.

“Yüzyıllarca aynı kültürlere sahip, aynı kültür unsurları içinde yoğrulmuş, sonra birtakım sebeplerle farklı kültürlerin etkisine girmiş milletlerin, bu kültür değişimi sırasında eski kültürleriyle ilgilerini tamamen kesmemekle birlikte eski kültürlerindeki birtakım unsurları yeni kültürlerinin kalıpları içinde muhafaza ettikleri bilinmektedir.” (Ocak, 2015: 53)

O halde bu değişimin her unsurunun incelenmesi ve bundan sonuçlar çıkarılması yanında Halk Biliminin de veli kavramını seküler bir yapıda incelemeye hizmet etmesi bu çalışmada amaçlanmıştır.

b. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

b.1. Araştırmanın Seçiliş Tarihi ve Ön Hazırlık Dönemi

Araştırmanın konu olarak seçimi 2021 Şubat ayında belirlenmiş ancak derleme çalışmalarına nisan ayında başlanabilmiştir. Şubat ayı ve Nisan ayı arasında bu konu ile ilgili yapılan çeşitli araştırmalar derlenmiştir. Merkezden başlanarak

kültü oluşturan değerlerin gruplandırılması yapılmış; formlar oluşturulmuş tespit ve fotoğraflamalar yapılmıştır.

Çalışmalar esnasında araştırma yöntemi olarak derleme, karşılaştırma ve sınıflandırma çalışmalarının yapılması tercih edilmiştir. Tüm materyaller bir araya getirildikten sonra bir sonuç oluşturma yoluna gidilmiştir.

Konunun tarihi, dini, sosyolojik hatta psikolojik pek çok yönü olduğu için halk edebiyatı çerçevesinden birazcık taşıp konunun bütün yönlerini insan unsuruna bağlayarak anlatma yönü tercih edilmiştir. Bu tezin seçimi sırasında coğrafi özelliklerin tespit edilmesi ve bu özelliklerin sonuç oluşturmada göz ardı edilmemesi önemlidir. İzmir'in kuzeyinde Balıkesir, batısında Manisa, güneyine Aydın ilinin bulunmaktadır. Batısında ise Ege Denizi bulunmaktadır. Ege Bölgesinin en büyük şehridir. Türkiye'nin pek çok şehriden hem nüfus hem ekonomi olarak büyük şehirlerinden biridir. Son sayımda (2022) nüfusu 4.455.294. olarak belirlenmiştir. Yüzölçümü on bir bin sekiz yüz doksan bir km² olup en geniş ölçüye sahip olan ilçesi 1.544 km² ile Bergama'dır.

İzmir'in İlçeleri: (Alfabetik Olarak)

Aliağa, Balçova, Bayındır, Bayraklı, Bergama, Beydağ, Bornova, Buca, Çeşme, Çiğli, Dikili, Foça, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karaburun, Karşıyaka, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Konak, Menderes, Menemen, Narlıdere, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı, Urla'dır.

Görüldüğü gibi İzmir 30 ilçesi olan çok büyük bir şehirdir. Bu şehirde birçok dağ vardır. Dağlar Ege Denizi'ne dik olarak yer aldığı için deniz etkisi iç bölgelere kadar sokulabilmektedir. Başlıca dağlar: Madran Dağlarının en yüksek yeri Maya Tepesi (1344 metredir), Yund Dağı (1075 metredir), Yamanlar ve Karadağ kütlesi ile en yüksek yeri 1513 metredir. Bozdağlar silsilesinin en yüksek yeri Bozdağ Tepesi 2159 metredir.

En önemli yaylaları Karaburun, Bozdağlar Kozak yaylalarıdır.

Bakırçay, Ege bölgesinin en önemli akarsularındandır. Gediz ve Küçük Menderes de önemli akarsular olup bunların yanında Meles ve Güzelhisar Çayı da bulunmaktadır.

Yarisından fazlasını ovaların oluşturduğu ildeki ovalar şunlardır: Gediz Ovası, Küçük Menderes Ovası ve Bakırçay Ovası'dır. Gediz Deltası, Küçük Menderes Deltası, Bakırçay Deltası ise şehirdeki delta ovalarıdır.

İlimizde Türkiye'nin dördüncü büyük adası olan Uzun Ada, Foça Adası, Hekim, Karantina Adaları ve yine Garip Ada'sı ile Büyükada bulunmaktadır. İklim olarak Akdeniz iklimi etkisinde kalan şehrimiz, yazları kurak ve sıcak kışları yağışlı ve ılık geçmektedir. Bunun yanında il genelinde yükselti farklılıkları, bakı değişiklikleri rüzgâr geçişleri düşünüldüğüne sıcaklık farkları bulunmaktadır. İlimizde yıllık sıcaklık ortalamaları, kıyıda 14-18 °C arasında bulunmaktadır. Sıcaklığı en fazla olan aylar Temmuz ve Ağustos; en soğuk ay ise Şubat' tır. İmbatın etkisiyle yazın kıyı kesiminde sıcaklık, deniz esintisi olan imbatın sayesinde iç kesimlere göre 1-2 °C daha alçaktır. Kışın ortalama 7 °C olan hava ısısı değişik dönemlerde kuzey ve kuzeybatıdan sokulan deniz etkili akımı kütlesi sebebiyle düşmektedir. (Korkut, 1974: 87-105)

İzmir'in Akdeniz ikliminin etkisi altında olmasından kaynaklanan bir durumla yetiştirilen ürün gamı hayli fazladır. Buğday, arpa, mısır buğdayı, yulaf, darı ve daha birçok tahıl ürünü yetişmekte bunun yanında üzüm incir, tütün, pamuk gibi ürünler de alınabilmektedir. İl genelinde önemli miktarda zeytin yetiştirilirken portakal, limon, mandalina bahçeleri de bulunmaktadır. Bağcılık çevre illerle birlikte önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Pamuk, afyon, keten, kenevir gibi sanayi mahsulleri de yetişmektedir.

Aslında %16 gibi bir oranı ormanlarla kaplı olan İzmir'de köknar, gürgen, çam, kayın, karaçam, karaağaç, kestane, dişbudak ağaçları görülmekte ancak çıkan yangınların ve tarım alanı açma çalışmalarının neticesinde bu alanlar yıl yıl azalmaktadır. (Cevad Sami ve Hüseyin Hüsni, İzmir, 2000: 17-20)

Bu coğrafyaya sahip İzmir'de Evliya konusunu ele alan ilk kişi olmadığımız gibi son kişi de olmayacağımız malumdur. Örneğin Evliya Çelebi "Seyahatname" adlı eserinin son cildinin 530. Sayfasında Menemen Ziyaretgâhları bölümüyle giriş yaptıktan sonra İzmir Bölümü'nde şu başlığı kullanıyor: "Eski Taht Büyük Şehir İzmir / Allah Düşmandan Korusun". Girişten sonra Urla'dan başlayarak çeşitli anlatılarda bulunuyor.

Bunun yanında tarihi olarak da İzmir, Türkiye'nin batı kesiminde bulunan ve tarihi öneme sahip bir şehirdir. Antik çağlardan itibaren yerleşim yapılan bir şehirdir. İzmir'in tarihi, M.Ö. 3000'li yıllara kadar gitmektedir.

İzmir'in ilk önemli uygarlık izleri, Bronz Çağı'na kadar uzanmaktadır. Şehrin tarihi, antik çağlarda Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok medeniyetin egemenliği altına girmesiyle daha da zenginleşmiştir.

Antik çağda İzmir, İonlar tarafından kurulmuş bir Yunan kolonisi olan Smyrna adıyla biliniyordu. İonlar döneminde Smyrna, önemli bir ticaret merkezi ve kültürel bir merkez haline gelmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde ise şehir, önemli bir liman kenti olarak gelişti. İzmir, Bizans İmparatorluğu döneminde de önemini korudu. 7. yüzyılda Arapların saldırılarına uğradı ve büyük bir tahribata maruz kaldı. Daha sonra Selçuklu Türklerinin egemenliğine giren şehir, 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girdi.

Osmanlı döneminde önemli bir ticaret merkezi olarak gelişti. 19. yüzyılda Avrupalı güçlerin ilgisini çekti ve İzmir Ticaret Fuarı'nın kurulmasıyla birlikte uluslararası ticarete büyük bir rol oynamaya başladı. Bu dönemde şehirde farklı kültürlerden gelen yerleşik topluluklar da yaşamaktaydı.

19. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte hızla modernleşmeye başladı. Şehir, sanayi, ticaret, eğitim ve turizm açısından büyük bir gelişme gösterdi. İzmir, günümüzde Türkiye'nin üçüncü büyük şehri ve önemli bir ekonomik merkezidir.

İzmir'in tarihi dokusunu yansıtan birçok tarihi yapı ve mekân bulunmaktadır. Bunlar arasında İzmir Saat Kulesi, Kadifekale, Agora, Efes Antik Kenti, Sardes Antik Kenti, Bergama Antik Kenti ve birçok müze yer almaktadır. Bu tarihi yerler, ziyaretçilere İzmir'in zengin geçmişini keşfetme fırsatı sunmaktadır.(Nezih, 1926: 1-16)

Hem tarihi hem de kültürel açıdan zengin bir şehir olup, Türkiye'nin önemli turistik merkezlerinden biridir.

b.2. Kaynak Kişi Grubu

Yapılan gezi ve gözlemler sırasında bazen bir türbenin türbedarı ile karşılaşıldı. Bu kişilerden türbenin, yatırın veya mezarın bakımı, tarihi, ritüelleri,

adak özellikleri o velinin özellikleri gibi bilgilere ulaşılmaya çalışıldı. Bu bilgileri gönüllü olarak aktaran kişilerin yanı sıra bilgi vermek konusunda gönüllü olmayanlarla da karşılaşıldı. Bu kişilerle yapılan görüşmelerde günah, veliyi rahatsız etmeyin, dualar ile dilekler kalptedir siz araya girmeyin gibi bahanelerle pek çok kere karşılaşıldı. Pek çok yerde de evliya mezarlarının herhangi bir türbedara sahip olmadığını gördü. Örneğin Bayrak Dede Türbesi (Bayraklı-Laka Köyü) yerleşim yerlerinden uzakta olduğu için yanında yöresinde kimse bulunmuyordu. Bu yerler hakkında bilgi almaya çalışıldığında insanların gerçekten bilgisiz olduklarını gördü. Bu çevrelerde olan insanların bilgisiz olmaları bu velilere saygısız oldukları anlamına gelmiyordu. Bazen de aynı veli ile ilgili birbirinden farklı bilgilere sahip olabiliyorlardı. Genellikle evliya mezarları ya da türbeleri bir caminin yanındadır. Bunun nedeni ya mezarın yanına bir cami, mescit yapılmış olması veya velinin bir caminin bahçesine defnedilmiş olmasıdır. Bu nedenle cami imam-hatipleriyle konuşarak tafsilatlı bilgiler almaya çalışıldı. Ancak bu durumda da imam-hatiplerin büyük kısmının çok eski olmadığını son dönemlerde tayinle bu camilerde göreve başlamış olmaları detaylı bilgilere ulaşılmada engel olarak çıkmıştır. Bazı kaynak kişilerin hanım olması da veya bir erkekle konuşmaktan imtina etmesi ,eşi ve oğlu tarafından konuşmaktan uzaklaştırılmaya çalışması da bilgi alınmasını zorlaştırdı. Kaynak kişi olarak bu teze dâhil edilmek için gönüllü olanlar olduğu gibi;

- Beni karıştırma.
- Resmimi çekme.
- Adımı yazma.
- Bilgilerimi yazma.

Diyenler de oldu.

Sonuç olarak kaynak kişi grubuna dahil edilen kişiler tez yazımı sırasında özellikle memorat aktarımı konusunda oldukça faydalı olmuştur.

b.3.Teknik ve Araçlar:

Bu çalışmada derleme, disiplinler arası ilişki kurma, tasnif etme ve yorumlama yoluna gidilmiştir.

Merkezden başlanarak gidilebilecek mümkün olan en fazla ziyaretgâhı ve yatırları fotograflamaya çalıştık. Bu sırada araçla gidilebilecek yerleri tercih edilmiştir. Ancak bazı yatırları teze konu edebilmek amacıyla sık sık uzun yürüyüşler

de yapılmıştır. Bazı yerlerin korunduğu, bir bekçisinin olduğu, bazı yerlerin gelenler tarafından mümkün olduğunca temiz tutulmaya çalışıldığı bazı yerlerin ise kaderine terk edildiği bu yerlerin genellikle yıkıntı şeklinde harabeye döndüğü gözlemlenmiştir. Hatta bazı ziyaretgâhların zamanla yok edildiği kimilerinin üzerine yeni binaların yapıldığı kimilerinin ise izinin bile bulunmadığı tespit edilmiştir.

Zaman zaman ziyaretgâhlara bir ziyaretçi gibi girerek oradaki usul ve esasları öğrenmeye çalışıldı. Bu konuda eğer yatırın bekçisi varsa onunla sohbet etmeye yoksa yatırın temizliğini yapan kişinin bilgilerine başvuruldu. Bu gizliliğin nedeni açıklanmasına bu konuda bir araştırma yaptığımızı söylenmesine rağmen kişilerin kutsal olanla ilişkilerini korumak istemesinden dolayı konuşmaktan kaçınılması olarak düşünülmektedir..

Bu kişiler dindeki şirk kavramından aşırı derecede korkmuştur. Onlar kutsala ulaşmak yolunda bir vesile kılmak istedikleri kişileri haşa tanrının yerine koyduklarını söyleyerek korkutulmuşlardır. Bu şekilde korkutulmuş kişilerin yatırlardan uzaklaşması sağlanmıştır. Bu kişilere tezin amacını anlatmak hayli güç olmuştur. Bilinçli din adamları veya kendisini yetiştirmiş kişiler ile diyaloga girmek daha kolay olmuştur. Hatta fotoğraf çektirmekten kaçınmadılar. Bu kişilerden dua, adak, gibi ritüellerin ne olduğu ile ilgili büyük yardım aldık. Bunun yanında birçok kişi fotoğraf çektirmek istemedi. Bazıları isimlerinin özellikle gizli kalmasını istedi. Bazıları ise konuşmaktan dahi çekindi. Evliya isterse fotoğrafta çıkar. Seni bir çarpar nereden geldiğini şaşırırsın. Dualar gizli olur aleni olursa zât-ı muhterem aracılık yapmaz... vs. gibi cümleler sıkça duyuldu. Hele bir erkek olarak hanımlarla konuşma çabaları çoğunlukla sonuca ermemiştir.

Yine çalışmalarda gönüllü olarak yardım eden bildiklerini esirgemeyen hayli kişi var. Bu kişileri kaynak kişiler olarak tezin sonunda zikredilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNANÇ VE İMAN

İnanç sözcüğü sözlükte:

- 1.Bir düşünceye gönülden inanama.
- 2.Tanrı'ya bir dine inanma, iman, itikat.
- 3.Birine duyulan güven inanma duygusu.
- 4.inanılan şey, görüş, öğreti. Gibi anlamlara gelmektedir.

(Türk Dil Kurumu Yayınları, “*Türkçe Sözlük*” s.704)

İnan- kökünden gelen bu sözcük, bir şeyin veya bir kişinin doğruluğunu, yüceliğini ve gücünü yıkılmaz bir duygu ile benimseme, itikat, iman anlamına gelmektedir. Bu sözcükten “inanç” ismi türetilmiştir. Yine bu kökten inançlı, inandırıcı, inanılmaz, inanış... gibi sözcükler türetilmiştir. (Yeşilyurt, 2001: 1-18)

İman sözcüğü ise Arapça bir sözcük olup isim hali mevcuttur. Bu sözcüğün anlamları Türk Dil Kurumu tarafından şöyle tespit edilmiştir.

- 1.Dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, din inancı, kutsal inanç, itikat.
2. İslam dinine inanma.
- 3.Güçlü inanç, inan. (Türk Dil Kurumu Yayınları, “*Türkçe Sözlük*”:701)

Bu sözcük özellikle söz haline getirilerek anlamları kuvvetlendirilmiş şekillerle de kullanılmaktadır. “**İman** getirmek: Müslüman olmak.”, “**İman** Sahibi: İnanmış kişi.”, “**İmana** Gelmek: Müslüman olmak.”, “**İmana** Getirmek: Müslüman olmayı kabul ettirmek.” Gibi.(Türk Dil Kurumu Yayınları, “*Türkçe Sözlük*”: 70)

İnsanoğlu var olduğu günden bugüne kadar varlığının temellerini sorgulamış ve bu düzlemde yaratılış sebeplerini ararken yüce bir varlığın gücü karşısında boyun eğme yoluna gitmiştir. Teslimiyetin ne kadar çok olduğunu kendi öz varlığında hissetmiş. Bu hislerle iç huzurunu bulmaya çalışmıştır. Birbirinden bağımsız disiplinlerde- Felsefe Sosyoloji, Psikoloji gibi- iman kavramı farklı açılardan ele alınmış ancak bir düşünceye gönülden inanma kavramı etrafında açıklanabilecek ortak bir tanımda buluşulmuştur. Bu kavramlarda insanın temel olarak yapıldığı zaman fayda sağlayabileceği sağlık, bereket, kötülüklerden korunma, huzur...- yapılmadığında ise mutlaka bir zararla karşı karşıya geleceği –hastalık, kuraklık, deprem, ölüm, ...-kabul edilmiştir. İşte bu menfaat-zarar karşıtlığında inanç

kavramının ne işe yaradığı tespit edilmiş ve din unsurları diyebileceğimiz çeşitli ritüeller geliştirerek kendilerini bu üstün varlığa adanmışlardır.

Zaman içerisinde din felsefeleri geliştirilmiş ancak bu felsefelerin dışında mecburiyetlerin olmadığı bazı inanış sentezleri de oluşturulmuştur ki bu sentezlere de halk inancı adını vermekteyiz. Halk inancı: Kökeni o inanca sahip insanların tarihiyle aynı zaman derinliğine sahip olan, bu insanların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen açıklanabilen ya da akılcı yöntemlerle açıklanamayan inanç sistemleridir. (Çelik, 2013: 19)

Bu inançlar yüzeyde din felsefesiyle tam örtüşmeyen ancak kökene inildiğinde kutsal kavramıyla bağlantılarının olduğu hemen anlaşılabilir kavramlardır. (Boratav, 1994: 7)

1.Eski Türklerin Hayatında Din Kavramının Yeri ve Önemi

Kadim Türk Tarihine baktığımız zaman din kavramının –belki de adına din denmeden-toplumun bütün katmanlarına yayıldığını görebiliyoruz. Türklerin gelenekleri, hayata bakışları ve hayatı algılayışlarını incelediğimizde Türk kültürü ile din kavramlarının oldukça derin bir bağının olduğu aşikârdır. Bu durum “inanç geleneği” ni inceleme anlamında son derece zengin bir malzeme kaynağını önümüze sermektedir. Âdeta sonu gelmeyecek gibi görülen detaylı, zengin, incelikli, girift... bir kültür dokusunun içinde kaybolmadan ilerlemek, bunları tasnif etmek oldukça zor. Bazı konularda araştırmalar bir başlangıç noktası bulabilmek için yıllarını harcarken; konu “Türk ve din” olduğunda önüne her biri araştırmacıyı başka başka evrenlere götürebilecek yüzlerce, binlerce kapıyla karşılaşılıyor. Araştırmacılar açılan her kapının ardında ise kendi içinde farklı özelliklere sahip yepyeni dünyalar keşfedebiliyor.

Ancak konunun genişliğine binaen yapılan bu açıklamalardan sonra yine de bir tarafından bu dokuyu çözümlenmek ve çözümlenen parçaları ayrı ayrı işleyip büyük resmi görmeye çalışmak zorundayız.

Türkler tarih boyunca pek çok külte-İnanca–dine mensup olmuşlardır. A. Yaşar OCAK bir kültürün varlığından bahsedebilmek için gerekli kavramları şu şekilde sıralamıştır.

- 1)Külte konu olan bir eşyanın ya da kişinin varlığı,
- 2)Bu eşya ya da kişiden insanlara bir yarar veya zarar geleceğine inanmak,

3)Faydayı çekecek, zararı uzaklaştıracak ziyaret, kurban, kanlı-kansız adak... gibi uygulamaların bulunması (Ocak, 2015: 113)

Bu sıralamalardan da anlaşıldığı üzere aslında bir tür kar-zarar ilişkisi üzerine kurulu olan düzen, kişilerin soyut-somut dünyalarını şekillendirmektedir. Kişi, zarar verdiği inandığı soyut-somut varlık ya da kavramları kendisinden veya sevdiklerinden uzaklaştırmak için yahut da kendisine veya sevdiklerine fayda sağlayacağına inandıkları kavramlara hayatında yer açabilmek için araç olarak dua, adak, ziyaret, kurban... gibi ritüelleri kullanmaktadır. Bir neden sonuç bütünselliğine ulaşan bu yapı bize kültürün varlığını belirtmektedir.

Bir kültürün oluşumundan sonra elde edilen sonuçtan memnun kalınırsa dua, adak, ziyaret, kurban... gibi yapılar bir ritüel olarak hayatın içinde yer bulur. Daha sonra uzunca yıllar tekrarlanan ritüeller sistematik bir yapıya kavuşur, aynı ya da benzer olaylar için de kullanılmaya halkın başvuru kılavuzları haline gelmeye başlar, Kişiler artık istediklerini elde etmek ya da istemediklerini uzaklaştırmak için sonuç elde edeceği bu yollarla ilgili bir sistemi kendi kültürlerinin öğeleriyle birleştirerek sürekli kullanırlar. Sonuçta var olan kültürlerde kullanılan uygulama birlikleri veya farklılıkları kişilerin soyut-somut dünyalarında sonuca ulaştıkça aradaki araçlara inanma eylemi gerçekleşir. Bu da kişilerde “inanç” kavramının oluşmasını sağlar. (Koç, 1998: 178)

Görüldüğü üzere bir kültürden inanç sistemine geçmek aslında kişilerin soyutu somuta veya somutu soyuta geçirme yani var olan durumunun başka bir duruma evirme çabasından başka bir şey değildir.

Son aşamada ise inanılan şeyleri sıralayıp düzenleyerek, belli bir rutine oturtarak hayat boyu kullanacağı bir döngü yaratırlar. Kimi zaman ilahi kimi zaman da insani kaynaklı olduğu varsayılan bu döngünün adına din denmiştir.

Adını ne koyarsak koyalım oluşan bu yapının insan sosyolojisine, psikolojisine etkisi ve katkısı oldukça fazladır.

İnsanoğlu farklı coğrafyalarda farklı yaşayış düzenlerine sahip her biri kendi kültürel varlığının çerçevesinde yaşayan kendi kimliklerini yaşantılarında damga olarak kullanan aynı ihtiyaçlara sahip ama ihtiyaçlarını farklı şekillerde karşılayan bir varlıktır. Ancak etkileştikleri topluluklarla yaptıkları kültürel alışverişler sonucunda kendi ritüellerini diğer topluluklara sunarken başka topluluklardaki pek

çok kültür ögesini de kendi dünyasına dâhil ederler. Yüzyıllar süren bu alışverişin sonunda hangi kültür parçasının kime ait olduğu önemsizleşir. Her parça adeta kendi kültür mozaiğinin içinde bir renk haline gelir. (İnan, 1972:49)

İşte Türkler içinde yaşadığı bütün coğrafyalarda neredeyse dünyanın bütün büyük dinleri ile komşuluk yapmış, her biri kendi içinde adeta bir ekol olan medeniyetlerle kimi zaman dostluk kurmuş kimi zaman da savaşmış. Bu etkileşimler sonucunda pek çok kültürel unsuru kendi bünyesine alan Türkler, kendi kültür parçalarını da dünyadaki diğer uluslara geçirmeyi başarmıştır. Bu tam bir kazan kazan durumudur.

Bu bağlamda pek çok dinin Türkler arasında yayıldığını görüyoruz. Bunlardan kimi nerdeyse bütün Türkler tarafından kabul edilirken bazı inanç sistemlerinin daha az sayıda Türkler tarafından kabul gördüğünü söylemek yanlış olmaz.

Bazen birbirlerinden tamamen farklı inanç sistemlerine sahip dinleri kabul etseler de kendi kültür unsurlarını korumuş ve kabul ettiğı dine uyarlamıştır. Mesela ölen kişinin arkasından kan dökme eylemi ölen kişiye verilen değerle doğru orantıda olması için en değerli varlığı olan atı kurban ederek yapılırken, İslamiyet'te Allah'ın rızasını kazanmak için koç, boğa, deve kurban etme şeklinde inanç sistemimizde yer bulmuştur. (Ögel, 1994:132-133)

1.1.TÜRKLER ARASINDA YAYILAN DİNLER

Asıl konumuza girmeden evvel Türklerin hayatına etki eden kült-inanç-din sistemleri konusuna da değinmek konunun özünü anlamak açısından gereklidir. Türklerin hayatında yer eden bu inanışları şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1.Gök Tanrı İnancı
- 2.Atalar Kültü
- 3.Tabiat Kuvvetlerine İnanma
- 4.Budizm
- 5.Maniheizm
- 6.Hristiyanlık
- 7.İslamiyet

(Yusuf, 2017, s.2.)

1.1.1.Gök Tanrı İnancı

Bu inanç sisteminin nerede ve ne zaman var olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ortaya çıkışı ile ilgili pek çok tarih vardır ancak bu konu üzerinde çalışan pek çok araştırmacının ortak fikri çıkış yerinin Orta Asya olduğudur.

Türkler son dönemde İslamiyet’le karşılaşınca kadar pek çok inanç sistemine dahil olmuştur. Ancak hangi inanç sistemine dahil olurlarsa olsunlar “Tanrı” kavramının özü üzerinde değişikliğe gidilmemiştir. Hatta Tanrı sözcüğünü ortak olarak kullanmışlardır. (Köseoğlu, 1990: 35)

Bütün dünyanın yaratıcısı olduğuna inanılan ortak kavram

Allah, İlah, Hak, Rab, Hu, Yaradan, Çalab, Oğan... gibi sözcükler Çince olan “Tiānrì” sözcüğünden doğmuştur. Aslında “gökyüzü, güneş” anlamına gelen bu sözcük mevsim, gün, doğa, hava gibi anlamlara da geliyor. Çince “Tiān” ön eki olarak halen kullanılan yüzlerce sözcük bulunmaktadır. Örneğin: “tiānlan-mavi gök, tiānhiān-tanrıça, ilahe, tiān shi-melek vb.” İşte bu sözcük zamanla Türkçede “Tanrı” şeklinde söylenir olmuş. Yine Moğolcada kullanılan Tanrı, İlah anlamına gelen Tengri sözcüğü “Tiānrì” sözcüğü ile ilişkilendirilebilir. Azericede “Tanrı Allah”, Yakutçada “Tangora”, Kırgızca’da “Tengir”, Eski Uygurcada “Tāngri” ve Uygurca, Özbekçe, Kazakça, Tatarca da ise “Tengri” sözcükleri bu günkü dilde kullanılan “Yaratıcı” kavramının söyleniş şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Öztürk, 2013: 334)

Tanrı sözcüğü Başkirtçe dışında tüm Türk lehçelerinde mevcuttur. Bu sözcüğün geçmişinin yaklaşık 2500 yıl olduğu tahmin edilmektedir. (Kafesoğlu, 2015: 301)

“Yine Gök Türklerdeki ‘üze kök tengri asra yağız yir kılındıkda’ cümlesinde ‘üstte mavi gök altta yağız yer yaratıldığında’ kavramından yola çıkarak “kök” sözcüğü “mavi” kavramını “Tengri” sözcüğünün ise “gökyüzü” sözcüğünün karşılığı olduğunu biliyoruz.” (Ergin, 2001: 40)

Zaman içerisinde din kavramı, Türklerin karşılaştığı pek çok kültürle ve dinle sentezlense de asıl kavram olan Gök Tanrı inancı özde değişmemiş Türklerin inanç sisteminin özünü oluşturmuştur. (Kalafat, 1996:54)

Çin kaynakları, Hun Türklerinin Gök Tanrı inancına sahip olduklarını söyler. (Günay ve Güngör, 2015: 36)

“Bozkır Türk topluluğunun asıl dini Gök Tanrı dinidir. (Kafesoğlu, 2015:295; Günay ve Güngör, 2015:41 ; Arslan, 2011: 40/karş. Yörükhan, 2014)

Türklerin bir Tanrı inancıyla bütün “gök” ü sembolleştirdiği inanca sahip olması çok önemli bir olaydır. (Saray, 2006: 13)

Gök Türklere göre dünyanın yaratılmasının ilk nedeni Tanrı’dır. Yani Tanrı var olduğu için dünyayı yaratmıştır. Bu görüş nedeniyle Gök Tanrı Kök Türklerin milli tanrısı olarak kabul edilir.

Başka dinlerde olduğu gibi Tanrı âlemi yaratıp sonra onu kendi haline bırakmamıştır. Yaratmış ve sonra da hakanları vasıtasıyla bütün yaratılmışların üzerinde etkili olmuştur. Hakanlar Tanrı’nın bir eli bir nevi işlerinin seçilmiş yürütücüsü olarak Tanrıdan aldığı “kut” u bir erk olarak kullanmıştır. Halk da Tanrı’dan aldığı bu görevi yürüten hakanları adeta tanrı saymış onlara büyük saygı göstermiştir.

“Tengri teg tengride bolmuş Türk bilge kağan bu ödke olurtum.” “Tanrı gibi gökte yaratılmış Türk Bilge Kağan’ı bu zamanda oturdum.” (Ergin, 2019: 3) (Kültigin Yazıtı Güney yüzü 1 ve Bilge Kağan Yazıtı Kuzey Yüzü 1)

Burada da görüldüğü üzere Hakan eliyle tüm dünyayı yöneten Tanrı, gökte Hakan’ı da yaratmıştır. Bu da gösteriyor ki gökte yaratılan hakan kutsal olduğu gibi onun yaratıldığı yer olan gökyüzü de kutsaldır. Dikkat edilirse burada bir bütünlüğün olduğu görülür. Yani Sadece ay, yıldızlar, değil gökyüzünün bütün olarak kutsallığı söz konudur.

“Eski Türklerdeki bu Gök Tanrı inancı, antropomorfik (insan biçimci) bir özellik taşınır. İbadethanesi, resmi, heykeli, putu yoktur. Tüm dünya Tanrı’nın evi addedilirdi.” (Günay ve Güngör, 2015: 44-77)

Çok eski bir tarihe sahip bu inanç sistemi Türk dünyası içerisinde kalmamış kültürü vasıtasıyla etkiledikleri tüm topluluklarda da bir inanç ögesi olarak kullanılmıştır.

Öte yandan bu inanç unsurunun ritüellerini yazılı kaynaklarda pek göremeyiz.

Türklerin yaşadığı evrelerle ilgili en doğru bilgilere Çin kaynaklarında ve bengü taşlarda rastlanır. Bu kaynaklara baktığımızda Türk inançları ile ilgili bilgilere de ulaşırız. (Kalafat, 2004; Taşağıl, 2015: 21)

“Ancak sözlü kaynaklarda özellikle destanlarda bu inanç sistemi ile ilgili bazı örneklere rastlayabiliriz. Bu anlamda Oğuz Kağan Destanı iyi bir kaynak olabilir.” (Ergin, 1988: 76)

Oğuz Kağan’ın Gök Tanrı dininin ilk seçilmiş kişisi olduğu bu destanda aktarılmıştır.

Ancak şu da bir gerçektir ki Gök Tanrı dinini gelişmesi ve yerleşmesinin bazı olumsuz sonuçları da olmuştur. Mesela bu dinin yerleşmesiyle Tabiat Kültü’ nün zaman içinde toplum belleğinde zayıflaması hatta neredeyse yok olması da söz konusudur.

1.1.2. Atalar Kültü

Eski Türklerde bugün olduğu gibi ahiret inancının bir şekliyle karşılaşıyoruz. Bu dünyada yaptıklarına göre iyi insanlar öldüğünde cennete (uçmağa) kötü insanlar ise cehenneme (tamuya) giderlerdi. Bu dünyadan göçen iyi kişilerin arkasından yas tutulur, mezarları mezar taşları özenle hazırlanırdı. Ve mezarlarının başına dikilirdi. Hatta iyi insanların küçük heykelleri yapılırdı. (Çoruhlu, 1998: 111)

“Bunun yanında o dönemde fotoğraf sanatı olmadığı için ‘kuğurçak ‘adı verilen ve ölen kişiye benzetilerek tasarlanan küçük heykeller yapılır ve onlara sanki ölen kişi gibi kıymet verilir, bir nevi özlem giderilmeye çalışılırdı. Bu şekilde tasvirlerin yapılıp saklanmasına Altaylılar ‘töz’, Yakutlar ‘tengere’, Moğollar ise ‘ongan’ derler.” (Güngörmez, 2013: 112)

Bunu yapmalarının ana nedenlerinden biri atalarını unutmamaktır. Bu sayede içindeki özlemi bir nebze olsun hafifletebileceklerdi. Bu nedenle iyi saygın, kahraman... gibi vasıflara sahip olduğuna inanılan kişinin ölümünden sonra son derece özenli bir tören düzenlenirdi. Hatta o derece ki hayatlarının her alanında kullandıkları ve en önemli zenginlik kaynağı olan “at” bu törenler esnasında kurban edilirdi. Bundaki amaç ölen kişinin adının yüceltilmesiydi. (Turan, 1998: 95)

Ölen kişiler her ne kadar bu dünyadan ayrılmış olsalar ve geride bıraktığı insanlar üzülse dahi daha yüksek bir makama gittiği düşünülerek bir az da olsa acılar hafifletilirdi. Hatta kalan kişiler ölen kişi sayesinde daha önceki atalarıyla iletişim kurabilecek atalarının yardımlarına ve uyarılarına vasıta olacağı için ölen kişiye ayrıca bir saygı beslerdi. Zaman zaman ölen kişinin dünyaya dönerek sevdiklerine görüldüğü ve onları gelecek felaketlerden kurtulmalarını sağlayan uyarılarda bulunduğu düşünülürdü. Bazen de atalar yaşayan kişilerin “rüya” larına girerek bu uyarıları yaptığı söylenirdi. (Malinowski, 1990: 7-8)

“Ataların her ne kadar maddi varlığı bu dünyadan silinmiş olduğu düşünülse de manevi varlıklarının hâlâ bu dünyayla bir bağlantıları olduğunu ve bu manevi varlıklarının durumuna göre o seneki ürünlerinin ve hayvanlarının bereketli olup olmayacağı üzerinde etkili oldukları yani kısacası kaderlerini etkiledikleri düşünülüyordu.” (Bedirhan, 2004: 67)

Geçmişte yaşamış insanların ruhlarının insanın bedenine sirayet etmeleri nedeniyle bu ruhların ancak görmeyi gerçekleştirebilen kişilere tarafından görülmesi bir inanıştır. (Braem, 1999: 97)

“Atalar kültürü, eski Türk zümreleri arasında en köklü, en güçlü ve en eski inançlardan biridir. En az Hunlar zamanında olduğu kesindir. Orhun Kitabeleri’nden anladığımız kadarıyla Göktürkler de de vardır. Evliya kültürünün menşeyini atalar kültüründe aramak gerekir çünkü evliya kültürü, Türklerde, diğer Müslüman milletlerden çok daha farklı daha ön plandadır.” (Ocak, 2015: 62)

Atalar Kültü, ölümden sonra bir başka boyutta var olan, tanrısal erklere sahip ruhlarda bir şeyler istemek için onlara çeşitli ritüeller ile hediye sunma şeklinde gerçekleşen bir inanıştır. (Korkmaz, 2016: 42)

1.1.3. Tabiat Kuvvetlerine İnanma

İnsan, varlığını algılamaya başladığı ilk andan itibaren yaşamayı öğrenmek kadar gelişmek zorunda olduğunun bilincine de varmıştır. Ancak ilerleyen süreçte, her insan her bilgiyi yeniden öğrenmek yerine gelişme ve ilerleme eylemi için kendinden önce var olanların bilgilerine, deneyimlerine ihtiyacı olduğunun da anlamıştır. Her bilginin her defasında yeniden keşfedilmesi gelişimin hızını

azaltacaktır. Bu nedenle öğrenilebilir bilgilerin aktarılabilir hale gelmesi önemlidir. İnsan evrenin temel esaslarını öğrenmeye geçmeden evvel ihtiyaçlarını gidermek için çabalamak içselleştirmek zorundadır. Önce temel ihtiyaçlarını karşılamak için çaba gösteren insan, sonra kendisinin ve çevresindekilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışacaktır. Bu ihtiyaç kavramının sınırları genişlediği zaman ortak çalışma, araç kullanma gibi sosyalleşmenin getirdiği nimetlerden yararlanacaktır. Ancak bazen hangi aracı kullanırsa kullansın kaç kişiyle bir araya gelirse gelsin yetemeden kaynaklanan daha fazlası kavramı ile ilgili olarak insanüstü bazı güçlerden yardım almak için ritüeller oluşturma yoluna gider. İnsan dışı diye sınıflandıracağımız dış kavramlar insana, evrene, geleceğe dair bilgileri bize karşılıksız sunarlar. Bu varlıklar genelde tabiat varlıklarıdır. Ağaç, dağ, su, ateş, toprak gibi varlıklar çeşitli şekillerde karşılıksız olarak insana insanı, evreni anlatırlar. Bu varlıkların hem insanla ilişkileri hem de birbirleriyle ilişkilerinin yoğunluğu ve giriftliği birbirlerine benzeyen ya da benzemeyen yönleri insanın ilgisini ve dikkatini çeken önemli yönlerdir.

Tabiat, insanın var olmasının kendi varlığını sürdürebilecek bilgilerin ortaya çıkışını sağlamanın düşünce ve fikir dünyasının var olmasının, gelişmesi ve olgunlaşmasını sağlayan önemli bir faktördür. İnsan eylem ve düşüncelerinde tabiat sayesinde “saf”, “öz” bilgilere ulaşmış bu da kendisinin ve kendisinden sonrakilerin hayatında değişiklik yaratmıştır.

Görünen tabiat varlıkları, gerçek dünyanın bir yansımasını insana sunarken tabiata yüklenen anlamlar insanoğlunun iç dengesini bulmak, bilme ihtiyacını gidermek, kötülüklerden korunmak gibi konfor alanları yaratmıştır. Bu yüzdendir ki insanlar yüzyıllar boyunca tabiata korku ile saygı hissi de duymuşlardır. Bunun yanında kendi güçlerinin sınırlı olduğunu anlayan insanoğlu tabiata kutsallık atfederek onun üstünlüğünü kabul etmiştir. (Berkli ve Gültepe, 2020: 443-454)

Batılıların ilk inanç sisteminin oluşmasındaki sıralama şöyledir. İlk önce tabiatta kendiliğinden var olan varlıklara yani ağaçlara, taşlara inanmışlardır. Yani ağaçlara taşlara inanmışlardır. Sonra kendilerinin üretip kutsallaştırdığı nesnelere yani putlara, yapılara, sonra birden fazla tanrıya inanmıştır. Zaman içerisinde bu tanrıların sayısını bire indirmiş ve bütün isteklerini tek tanrıdan beklemiştir. (Müller, 2000: 151)

Ancak tüm insanlık tarihine baktığımızda ortak gibi görünen bu durum Eski Türklerde biraz farklı idi. Türkler etrafındaki bütün doğa varlıklarına (hayvanlara, dağa, suya, toprağa, ateşe, eşyaya, yıldıza, güneşe, aya ...) kutsallık atfetmeler bile bu şeylerin bir tanrı olarak kabul etmezlerdi. Bu varlıkların tamamının bir kişiliği, ruhu veya iyesi olduğunu düşünür, onları bir canlı olarak kabul ederdi. (Tuna, 2000: 44)

Örneğin “su” eski Türklerde başta gelen kutsal kavramlardan biriydi. Su denirken içine göl, nehir, deniz, yağmur gibi bütün unsurlar girerdi. Su, Göktürk Abidelerinde ilk olarak “sub” şeklinde ifadelendirilmiştir. Hatta dünya denilen yerde hiçbir şey yokken su var idi. Bütün toprak parçaları bu suyun üzerindeydi hatta mavi gök bu su ile ilişkilendirilerek suyun bir parçası olarak adlandırılırdı. Su ilk ve tek varlık idi. Her şey sudan başlayarak var olmuştu. Yaşam da sudan başlamıştı. Suyun hem var etme hem de yok etme işlevi vardı. (Tuna, 2000: 44)

“Bir diğer yandan da ölümden sonraki hayatla da suyun bir bağlantısı olduğu çünkü insanın öteki tarafta yaratılıp dünyaya gönderildiği ve bunda da suyun önemli bir rolü olduğuna aynı zamanda kişi öteki dünyaya giderken de suyun aynı önemli rolü oynadığına inanılmaktaydı”. (Ayan, 2002: 4-622)

Tabiat kültürleri canlı varlıklar idi. Geleceğimizi şekillendirmede önemli roller oynarlar idi. Örneğin hangi tarla ne zaman ekilirse daha iyi ürün alınır; hayvanlar nerelerde beslenirse daha besili olur, hastalar hangi ritüeller uygulanırsa, hangi otlar ona verilirse iyileşir... gibi bilgileri bize tabiat varlıkları sunardı.

Bu nedenle tabiat varlıkları bizim yaşadığımız habitatımız olmaktan öte bizi koşulsuz olarak kabul eden, isteklerimizi bize sunan bir aile gibidir. (Herner, 2014: 12)

Yine kesin bilgi olarak şunu da eklemeliyiz Eski Türkler her türlü tabiat varlığına bir kutsallık atfetmeler de bu varlıkları asla bir tanrı olarak görmezlerdi. Belki baş tanrının bir yardımcısı olabilirlerdi yani tek tanrı inancından vazgeçmemişlerdi.

“Türklerin ateş su gibi şeylere kutsallık atfetmesi, ‘yer-su’ ların kutsal sayılması güneş, ay, ışık gibi şeylere tazim edilmesi, semavi mahiyetteki tek tanrıçılık inançlarını gölgelememiştir. Din yalnız bir çeşit itikat ve amelden ibaret olmamış, hiçbir devirde tanrı tek başına kalmamıştır. Daima kutsal sayılan ikinci dereceden yan varlık inançları ile çevrili bulunmuştur. Hristiyanlıktaki teslis,

İslamiyet'teki melekler ve resuller ile kitaplara iman gibi.” (Güngörmez ve Kafesoğlu, 2015: 297-298)

Eski Türklere göre tabiat varlıkları canlı idi.

“Suyun iyisi gündüz dinlenip gece çalıştığından, hava karardıktan sonra akan sudan su alınmayacağına alınır su iyisinin rahatsız olacağına inanılırdı.” (Kalafat 2004:12)

Tabiat varlıkları güçlerini tanrıdan alarak insanlara sunardı. İyisi de vardı kötüsü de vardı. Bazen kızar gazabı ile insanları cezalandırırdı.

İnsanların suya, ateşe tükürmesi, suyu her türlü kirletmesi onların kutsallığına karşı yapılan olumsuz davranışlardır. Her tabiat kültü diğer insanlara kötülük yapılmasını engelleyebilir. İçlerinde gizil güçler barındırabilirdi. (Palabıyık, 2014: 5)

1.1.4. Budizm

“Aslında bir din olma iddiasıyla olmayan, bir felsefe sistemi olarak kabul edilen bu inanç sistemi Milattan önce 6. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Dünya üzerinde genellikle Asya Kıtasında yayılmış ve yerleşmiştir. Kuzeydoğu Hindistan'da var olan Brahman şekilcilğine ve insanlar arasında ayırım yapan kast sistemine tepki olarak doğmuştur. Somut ötesi dünyalara ve düşünelere pek itibar etmeyen duygu dengesini, ahlaki arınmayı savunan, insanları birbirine denk gören, insan dışı varlıkları da sevmeyi temel alan bir din olduğu söylene de bir mezhep hatta bir tarikat olarak algılanan inanç sistemidir. Çünkü kendine göre yazılı kutsal metinleri ibadet sistemleri, düzeni, toplulukları hatta ibadethaneleri vardır. Bundan dolayı da bir din olduğunu iddia etmese de din kabul edildiği için yayılma imkânı bulmuştur. (Günay ve Güngör, 1997:129)

Budizm'in kurucusu Siddhartha Gotoma'dır. Buda olarak anılmıştır. Bu lakap Siddhartha Gotoma'nın aydınlanmaya inanması ve gerçeği bulduğu düşünülmesinden dolayı ona verilmiştir. Buda aslında Sakya Kabilesi' nin liderlerinden biridir. O gerçek hayatın kapalı saray hayatının dışındaki hayat olduğunu savunur. Saraydaki hayat insanı aydınlanmaya götüremez. Saraydaki zevklerin ve ihtirasların yenik düşürdüğü insan asıl insan olamaz. Çünkü yönetme

ihtirasının, aşırı zevklerin, insanı asıl insan olma yolunda körelteceğini düşünür. Buda, tüm doktrinlerini bu temel üzerine kurmuştur. (Yitik, 2014: 182)

Günümüzde Vietnam, Birmanya, Malezya, Japonya, Kamboçya, Doğu Bengal, Moğolistan, Tayland, Burma, Hindistan, Çin, Laos, Mançurya, Bhutan, Singapur, Kore, Tayvan gibi Asya ülkelerinde rağbet görür. (Rayman, 2016: 197)

On sekiz adet mezhebe ayrılır ancak bu mezhepler geleneğe bağlı Budizm için geçerlidir. En önemli mezhepleri şunlardır.

- a. Mahayana Mezhebi
- b. Theverada Mezhebi
- c. Jodo ve Shingan Mezhebi
- d. Himayana Mezhebi

(Küçük, 2009: 71)

Kutsal metinleri: Son Tsong, Tripitoka, Tipitoka(üç sepet)gibi metinlerdir. Bu metinlerde genel olarak “Beş Emir” denilen öğretilerini anlatır. Bunlar:

- a. Çalmamak
- b. Öldürmemek (zarar vermemek)
- c. Yalan konuşmamak
- d. Duyuları yanlış sürüklememek
- e. İçki ve uyuşturucu kullanmamaktır. (Tümer, 1992: 357)

“Dagoba” ya da “Stopa” denilen ibadethaneleri vardır. Bazı yerlerde “Vihara adı verilen ibadethaneleri de vardır ki vihara sözcüğü bugün Buhara şehrinin ismini bu manastırlardan aldığı söylenmektedir. (İslam Ansiklopedisi, 6. Cilt: 352-360.)

“Vihara olarak adlandırılan Budist manastırlarında ‘Toyin’ diye adlandırılan Budist rahipler aracılığıyla bu dini yaymaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Buhara şehrinin ismini bu manastırdan aldığı bilinmektedir.” (Güngörmez,2013: 352)

Yüeciler tarafından Orta Asya’da yayılma imkânı bulmuştur. Ancak Sasaniler’ in inanç sistemleri olan Maniheizm ve Zerdüştlük kadar geniş alana yayıldığı söylenemez. Bunun yanında Batı Türkistan Bölgesinde Doğu Türkistan’a nazaran daha fazla yayılma imkânı bulmuştur.

572-581 yıllarında Göktürk Hakanı To-Ba Han Budist rahiplerin anlatılarından etkilenerek Budizm’i din olarak kabul etmiştir. Bu nedenle Budizm

Göktürkler' in arasında yayılmaya başlamıştır. Ancak bu dinin öğretilerinin Türk yaşantısına uymaması nedeniyle Türklerin sosyal hayatında bir zafiyet yaratmıştır. Türkler tarih boyunca eleştirdiği Çinlilerin yaşayışıyla aynı şekilde yaşamaya başlamış bu da savaşı, et yiyen, at üstünde hareketli bir yaşam süren Türkler için felaket olmuştur.

Batı Türkistan'da etkinliğini artıran Budizm zamanla kültürel anlamda da etkisini göstermiş tasavvufî ve mimari açıdan etkili olmuştur. Budist mimari yüzyıllar sonra yaptığımız medreselerde bile stil açısından taklit edilmiştir.

Uygurlar döneminde inanç sisteminin en üst basamağında olan Budizm, Göktürkler döneminde halk tarafından fazla kabul görmemiştir. Budizm ilk olarak Doğu Hunlarında görülmeye başlamıştır. (Kuzgun, 2015: 81; Ocak, 2015: 74-82.)

Türkler üzerinde Budizm'in daha çok Mahayana ve Lamaizm kolları etkili olmuştur. 15. yüzyıla değin Şamanizm etkisi altında yaşayan Moğollar 16. yüzyılda Şamanizm'in Lamaizm koluna dahil olmuşlardır. Özellikle Çinlilerin yoğun baskısı altında kalan Hunlar bu baskıyı kırmak ve kendi siyasi hedeflerine ulaşabilmek için kendi inanç sistemi olan Gök Tanrı inancını bırakarak Budizm'e girmiş hatta Budizm'i yaymak için yoğun çabaya girmişlerdir. Yine Tabgaç Türkleri Çin kültürünün yoğun baskısından kurtulmak için Budizm'e sarılmış ancak Çin kültüründe yıllar içinde asimile olmaktan kurtulamamıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi direkt olarak Budizm inancını kendi inancına tercih edip tamamen uygulamak yerine Türkler Buda'nın öğretilerini kendi öğretileriyle birleştirip bir sentez yapma yoluna gitmişlerdir. Mesela bu dinin öğretilerinden biri olan et yememe kavramını tam olarak uygulamamış Kurban kesme adetlerin devam ettirme yoluna gitmiştir. Yine Budizm inancında var olan reenkarnasyon kavramının biraz şekil değiştirmiş biçimi Bektaşilikte görülmesi bundandır. (Erdem, 2000: 100)

“Zaten tenasüh (reenkarnasyon) inancı klasik Bektaşiliğin temel karakteristiklerinden biridir.” (Ocak, 2016: 268)

Sonuç olarak Orta Asya'da yer alan pek çok Türk unsuru ister siyasi ister politik anlamda hedeflerine ulaşabilmek Çin kültürü altında asimile olmamak için Budizm'i kendi inanç sistemleriyle sentezleme yoluna giderek kendine özgü bir inanç sistemi oluşturmuşlardır.

1.1.5. Maniheizm

Mani tarafından milattan önce 3. Yüzyılda Pers imparatorluğunun sınırları içinde kurulmuş bir dindir. Senkretik (melez)bir yapıya sahiptir. Maniheizm; Şamanizm ve Hristiyanlığın sentezi durumundadır. (Yörükhan, 2014)

Dinler tarihi içinde Müslümanlık, Hristiyanlık, Budizm gibi büyük inanç sistemlerinden biri sayılan Maniheizm, insanların inanç dünyalarında yüzyıllarca karşılık bulmuştur. Ancak bugün hem inanç etkisi olarak hem de inanan kitlesi olarak oldukça zayıflamış hatta yok olma yoluna girmiştir.

Helenistik döneme kadar etkili olan Babil kültürleri, Fars idarecileri, Yahudilik merkezli inanç döngüleri, bu dönemde yeni tanışılan Hristiyan dogmaları, Marcionistler gibi fraksiyonlar, Bardaisan gibi figürler etkisinde altyapısı oluşmuş bir gnostik unsurdur. Birçok doğu geleneğini sentezleme yoluyla içini doldurmuş bir tür gizemci inanış olup vahiy esasına dayanmamaktadır.

Maniheizm'in kurucusu Mani Fars Başkenti Ktesifion – bu günkü Silifke- 'de 14 Nisan 216'da doğmuştur. Babası bir vaftiz mezhebine dahildir. Oğlu Mani'yi de bu mezhebe dahil olmasını sağlamıştır. Mani, birincisi 12 yaşında ve ikincisi 24 yaşında olmak üzere iki defa vizyon diye nitelendirdiği görüntülerle karşılaşmış ilkinde göksel eş, dost, ikizi diye adlandırdığı bir varlık tarafından hayatı boyunca korunup kollayacağına dair söz veren bir varlıkla karşılaştığını ifade eder. İkinci vizyonda ise bu dünyada asıl yapması gereken şeyin Işığın Elçiliği olduğunu anlar.

Bulunduğu her yerde insanların uyması gereken kuralları On Emir diye anılacak bir sıraya oturtur. Bunlar:

- a. Zinadan kaçınmak
- b. Tek eşlilik
- c. Putperestlikten uzak durmak
- d. Sihirbazlıktan kaçınmak
- e. Riyakarlıktan kaçınmak
- f. Yalan söylemekten kaçınmak
- g. Hayvanları öldürmemek
- ı. Hırsızlık yapmamak
- j. Dinde şüphe unsuru taşımamak

k. Seçkinlerle her koşulda ilgilenmek

Bu emirlere uyan kişilerin karanlık ve aydınlığın savaşında aydınlık tarafında olacağını ve aydınlığın galip geleceğini, sonsuza kadar aydınlıkla hüküm süreceğini anlatır. Eğer bu emirlere uyulmaz ise karanlık galip gelecek ve insanın bu dünyadaki kötü yaşantısı uzayacaktır.

Bu dinin yayılmasında ve korunmasında en önemli kişiler “Seçkinler” diye adlandırılan gruptu. Kendilerini dini metinleri yaymak, çoğaltmak, çeşitli diller çevirmekle görevlendiren bu grubun her türlü ihtiyacı dinleyicileri yani ikinci sınıf diyebileceğimiz kişiler tarafından karşılanırdı. Aydınlığın karanlıkla ayrılmasını bu seçkinler sağlardı. (Gündüz, 2003: 576)

Mani, içinde bulunduğu Güney Mezopotamya bölgesinden çeşitli anlaşmazlıklar neticesinde Hindistan’a seyahat ederek öğretisini burada yaymaya çalışmış; bu anlatılara ilgisini esirgemeyen dönemin kralları sayesinde Asya’nın güney bölgelerinde inanç sistemini yayma şansı bulmuştur.

Mani Dini pek çok inanç sisteminin var olduğu Orta Asya coğrafyasında en güçlü dönemini Uygurlar döneminde yaşamıştır. Uygurlar’ın tanıyıp tanıttığı bu dönemde Mani Dinin Çin Denizi’nden Akdeniz’in kıyılarına kadar yayılmıştır. Ancak Hristiyanlık ve İslamiyet’in etkinliğini artırmasıyla zaman içinde etkililiğini yitirmiştir.

Asıl dini Gök Tanrı inancı olan Göktürkleri yıkan Uygurlar Mani dininin esaslarını kabul etmişler. Ancak bu inanç sisteminin kendi sosyal yapısına uymayan yönleri Türklerin hayatını zorlamıştır. Mesela Türkler gibi savaş kültürünü hayatının merkezine almış bir milletin “öldürmeyeceksin” emrini tanıması oldukça zorlayıcı olmuş; neredeyse bütün hayatı boyunca yeme düzenini et üzerine kuran Türkler “hayvan eti yemeyeceksin” emrini uygulamakta oldukça zorlanmıştır. İşte bu nedenle Mani Dinini tümünü almak yerine bir sentez kurma yoluna gitmişlerdir. Yani Türk İşi Mani Dinini ortaya çıkarmışlardır. Ne var ki Mani Dininin bazı söylemleri Türklerin Gök Tanrı Dininin, Budizm’in, Şamanizm’in harmanlandığı bir Mani Dini’ nin özelliklerini çeşitli tarikatların eylemleri içinde bugün bile görmekteyiz. Mesela “tenasüh” inancı olarak nitelendirilen reenkarnasyon hadisesinin Bektaşî inancı içerisinde olduğunu biliyoruz. (Erdem, 2000:125)

“Dede Garkın, Baba İlyas-Muhlis Paşa gibi önemli kişilerin hep aynı ruhun mazharları olduğuna inanılır. Yine bunun gibi Hacı Bektaş’ın Ali’nin, Abdal Musa’nın da Hacı Bektaş’ın sırrı olduğuna inanılır. Otman Baba’nın Ali ve Sarı Saltuk’un devamı olduğuna inanılır. (Ocak, 2015: 184-188)

“Maniheizm’ de ağza, ele, bele mühür şeklinde ifade edilen üç mühür prensibi Bektaşilik’ te elin dilin belin muhafazasına dönüşmüştür.” (Ocak 2016: 97)

Yine bütün bu benzerlikler ya da farklılıkları sentezleme gayretine rağmen Türkler arasında Maniheizm bir tür seçkinler dininden öteye gidememiştir. Sadece yöneticilerin kabul ettiği bu inanç sistemi Türk toplulukları arsında pek kabul görmemiştir. Bununla beraber Budizm’i kabul edenler ile Maniheizm’ i kabul edenler arasında Uygurlarda pek çok savaşlar olmuş ancak Budizm’in etkilediği kitlenin etkisini artırmasıyla Budizm Maniheizm’ e karşı bir zafer kazanmıştır. (Çoruhlu, 1998: 259)

Budizm halk tarafında Maniheizm’ den daha fazla kabul görmüş ancak zaman içinde İslamiyet karşısında gerilemek zorunda kalmıştır. (Roux, 2015: 177; Bedirhan 2004:23)

1.1.6 Hristiyanlık

“2 milyara yaklaşan nüfusuyla mensuplarının sayısı bakımından dünyanın en büyük dini olan Hristiyanlık bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden teşekkül eden üç büyük mezheple daha küçük çaptaki birçok mezhep veya tarikattan meydana gelen çeşitli cemaatlere ayrılmış durumdadır. Doktrinel kaynakları göz önüne alınırsa Hristiyanlık her şeyden önce İsa Mesih anlayışı üzerine temellenen bir inanca sahiptir. Ana fikri Yeni Ahid’de (Ahd-i Cedid) bulunan bu inanca göre İsa Mesih hem tanrının oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı insanlığı günahtan kurtarmak üzere “biricik oğlunu” yeryüzüne göndermiştir. İsa Mesih, “ilâhî planı” yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, sonra da “ölülerden kıyam ederek” Baba’nın yanındaki yerini almıştır. Hristiyan inancının merkezinde bulunan bu öğreti, Hristiyan teolojisi içerisinde işlenerek değişik görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Hz. İsa ve onun getirdiğine inanılan mesaj, bütün Hristiyanları birbirine bağlayan ortak bir

bağ olarak varlığını sürdürmektedir. (TDV İslâm Ansiklopedisi 1998 17. cilt, 328-340.)

Bu dine inanan kişilere Hıristiyan (Hristiyan) denir. Bu dine batı dillerinde ise Christian şeklinde söyleniş bulunmaktadır. Katolik, Ortodoks, Protestan şeklinde üç mezhebe ayrılan bu din Üçlü ilahlık anlayışı(teslis), Hz İsa'nın üzerinde öldüğü varsayılan haç gibi kutsallara sahiptir. Kutsal kitabı İncil'dir. Günümüzde bu dinin mabetleri olarak klişeleri görmekteyiz.

Türklerin ne zaman Hıristiyan olduklarına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hıristiyan kiliselerinin yaptığı misyonerlik faaliyetlerinin bu tanışmada oldukça etkili olduğu düşünülmektedir. Yine üç büyük mezhebin içinde daha çok Ortodoksların ve yine bu özelde Nesturiliğin:

“Doğu Süryânî veya Asurî kilisesi olarak da bilinen Nestûrîlik (Nestorianizm) akımına adını veren Nestûr, 382 yılında Roma İmparatorluğu'nun Kommagene eyaletinin Germanikeia (Maraş) şehrinde doğmuş, öğrenimini Antakya İlâhiyat Okulu'nda tamamladıktan sonra papaz ve vâiz olarak çalışmıştır. İyi bir hatip olan Nestûr, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde “sapkınlar”a karşı verdiği ateşli mücadeleyle tanınmış, 428'de İmparator II. Theodosios tarafından İstanbul patrikliğine tayin edilmiştir.

Nestûr'un fikirlerinin kaynağı, eğitim gördüğü ve döneminde oldukça popüler bir konuma sahip bulunan Antakya İlâhiyat Okulu'dur. IV ve V. yüzyıllarda hıristiyan dünyasında güçlü etkinliğiyle tanınan iki entelektüel merkez mevcuttu. Bunlardan biri olan ve antik Mısır kültürü ile Yeni Eflâtunculuk' la beslenen İskenderiye okulu Kitâb-ı Mukaddes'in sembolik ve bâtınî bir perspektiften yorumunu ön plana çıkarırken daha çok geçmişindeki Aristocu gelenekten beslenen Antakya okulu literal yorumu tercih etmiştir. (TDV İslâm Ansiklopedisi, 2007: 15-17)

(Biçimsel olarak Hıristiyanlığın temel ilkelerine bağlı ama Mesela Meryem Ana'yı Rahmani değil İnsani gören anlayışa sahip ya da insan doğuştan günahkardır görüşünü taşımayan... bir mezheptir.)

İşte bu mezhep gerek Anadolu'ya yerleşen Türkler tarafından gerekse misyonerlik faaliyetleri sırasında gittikleri Orta Asya Türkleri tarafından benimsenmiştir. Zaman zaman bu dinin patrikliğini yapan Türkler kendi insanları

üzerinde daha etkili olmuşlardır. Uzlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kumanlar, Kıpçaklar, Hunlar çeşitli vesilelerle Hıristiyan olmuşlardır. (Örnek, 1995:24)

Var olduğu süreç boyunca Türklerle bir çekişme içinde olan Bizans İmparatorları kendi yanına Hıristiyanlığı kullanarak Türkleri çekme yoluna gitmiş, bu sayede de Türklerin kendi aralarında bir tür kargaşa ortamı yaratmayı amaçlamışlardır. Örneğin Miryakefalon Savaşında Bizans ordularının önemli bir bölümünün Hıristiyan Türklerden oluştuğu bilinmektedir. Özellikle Anadolu'nun İpek Yolu'nun üzerinde bulunması (Antakya'dan başlayıp Gaziantep'ten geçerek İran'a oradan da Afganistan'ın kuzeyindeki Pamir ovasına ulaşan Orta Asya'dan geçerek Çin'e ulaşan güzergâh) Hıristiyanlığın Orta Asya'da bu denli başarıyla yayılmasını sağlamıştır.

Zaten Anadolu topraklarında karşılıklı kültür iletişimiyle gelişen nesturilik Türk takvimlerini ve alfabelerini de kullanarak bir nevi kurulan senteze yardım etmişlerdir. Hatta Nesturilerin kiliselerinin bir bölümünün mimarisinde Türk çadır tipinin kullanıldığı da görülmektedir. Özellikle Balkanlarda yaşayan Türkler arasında Hıristiyanlık daha sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Mesela bu anlamda Bulgar Türklerinin zaman içerisinde Türk benliğini yitirdikleri kendilerini Slav olarak tanımladıkları görülür. (Erdem, 2000: 125)

1.1.7 İslamiyet

Daha önce de anlatıldığı gibi Eski Türkler hangi kültürel ve sosyolojik unsurla karşılaşsın karşılaşırsa o unsurun kültüründen, dininden mutlaka etkilenmiştir. Bazen boylar halinde bazen de tümüyle karşılaştıkları unsurun dinin kabul edebilmiştir. Tabidir ki bu söylendiği kadar çabuk olmamış ve her dönemde kabul edilebilir nedenleri olan bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak İslamiyet'le karşılaşınca kadar Türklerin karşılaştıkları dinler genelde göreceli olarak basit felsefesi olan dinler idi. Bu dinlerin kabulünün bir nedeni de Türklerin bütün inanç sistemlerine hoşgörü ile yaklaşmış olmasıdır. (Günay ve Güngör, 1997:174)

Yeni bir dine geçiş kavramını biraz incelemek gerekirse bu kavramın aslında çok zor bir süreci ihtiva ettiği bilinmelidir. İçinde bulunduğu dinin gerekliliklerini

öyle ya da böyle bir şekilde yerine getirmeyen-getiremeyen kişilerin ya da toplulukların başka bir inanç sistemine geçmesi yeni koşullara uymak için çaba göstermesi, kendini duygusal veya entelektüel olarak uyarlaması fevkalade zor bir hadisedir. Bazen sunulan din siyasal açıdan gereklilikler içerebilir. Bu dinin sunulma tarzı, içeriği, şartları veya farklı etkenlerinden dolayı kişiler ya da topluluklar duygusal açıdan zorlanabilir. (Tanyu, 1986:105)

“Yalnız İslâm dini, Türklerin genel inançları ile birçok bakımdan uygunluk göstermesi dolayısıyla, Türkler arasında yaygın ve Türklüğü takviye eden bir din durumundadır. İlk defa İslam Dini bütün Türkleri birleştiren bir din olmuştur.” (Kafesoğlu, 1997: 316)

Bu yazımızda aslında İslamiyet’in ana kavramlarını anlatmak yerine halk kültürü ve inancını anlatma bağlamında bir din anlatımının daha uygun olacağını düşündük

1.2.ANA TERİMLER

1.2.1.Evliya (Veli)

1.2.2. Sözlük ve Terim Anlamıyla Veli

Türk Dil Kurumunun Sözlüğünde “Veli” sözcüğü ermiş, eren evliya olarak verilmiştir. Ancak birinci anlamının “Bir çocuğu koruyan, işlerine bakan ve her türlü davranışından sorumlu kimse, ege, iye.” olduğunu da görmekteyiz. (TDK sözlüğü, 1988: 1557)

1.2.3.Evliya Teriminin Mahiyeti

Veli kelimesinin mahiyetine baktığımız zaman ise bu sözcüğün Arapçada kullanılan vela, veliye fiillerinden türediğiyle karşılaşmaktayız. Velilik İmamı-ı Rabbanîye göre Peygamberlikten yüksekte bir makamı anlatmaktadır. (Uludağ ve İbn Arabî, 2015: 135) Çünkü “Veli “Allah’ın 99 isminden birisidir. Peygamberlik

makamı sadece insan olan varlıklara verilirken Veli makamı insan ötesi bir varlığın sıfatlarına haizdir.

Bizim anladığımız anlamda veli kavramı Allah tarafından gözündeki perde kaldırılmış çeşitli kerametleri olan, “mucizeleri değil” gönül yoluyla Allah’a bağlı olan bazen Allah’ı seven bazen de Allah tarafından sevilen Tasavvuftaki insan-ı kâmil sıfatına sahip naz ehli olan kişilerdir. Bu kişiler özel güçlerini bizatihi Tanrıdan almışlardır. (Dilaver, 2012: 15)

Terim olarak ele alınan Veli kavramı “Tanrı tarafından özel güçleri olan, birtakım hallerde bulunan, normal insanlardan farklı, insanın aklının alamayacağı şeyleri Tanrı tarafından ilham yoluyla almış ve daima ondan iyilik geleceğine inanılan ermiş kimseler manasında kullanılmaktadır.” (Cebelioğlu, 2004: 287)

Kur’an’ı Kerim’de pek çok yerde evliya –veli kavramı kullanılmıştır.

“Allah’tan korkup sadıklarla beraber olun!” (Tevbe: 119)

“Verdiğimiz bu misalleri ancak âlim olanlar anlar.” (Ankebu: 43)

“Bilmiyorsanız alimlere sorun.” (Nahl: 43)

“Her toplumun, hidayet rehberi bir yol göstericisi vardır.” (Ra’d: 7)

“Allah dilediği kimseyi nuruna kavuşturur.” (Nur: 35)

“Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır.” (Fetih: 29)

“Biz kimi dilersek, onu derece derece yükseltiriz. (En’am: 83)

“Allah kime dilerse, ona kat kat verir.” (Bakara: 261)

“Ancak Rabbimin merhamet edip koruduğu hariç.” (Yusuf: 53)

“Nice yüzler vardır ki o gün ışıl ışıl parlar, Rabblerine bakarlar.” (Kıyâmet: 22-23)

“Hamd olsun Allah’a, selâm olsun O’nun beğenip seçtiği kullarına.” (Neml: 59)

“Nefsini tertemiz yapıp arındıran felâh bulmuş, kurtulmuştur.” (Şems: 9)

“Siz gerçekten mümin iseniz, çok üstünsünüz.” (Al-i İmran 139)

“Yoksa o kimse ki, gece saatlerinde -ibadete- devam eder, secde edici ve kıyamda durucu olarak ahiret azabından çekinir ve Rab ’binin rahmetini diler, -bununla böyle olmayan eşit olur mu?-.Deki: Hiç bilenler ile bilmeyenler eşit olabilirler mi? Ancak saf akıl sahipleri düşünürerir. -bundan ibret alırlar.” (Zümer Suresi. Ayet: 9)

“Ve insanlardan öylesi “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve sâdıklarla beraber olun.” (Tevbe: 119)

“Her birine âlemlerin üstünde meziyetler verdik.” (En’am: 86)

“Onlar o kimselerdir ki, Allah imanı kalplerine yazmış ve onları kendinden bir ruhla takviye edip desteklemiştir.” (Mücâdele: 22)

“Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse; işte onlar Allah’ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle, sâlihlerle beraberdirler. Onlar ne güzel birer arkadaşlardır.” (Nisâ: 69)

“Yarattıklarımızdan öyle bir topluluk da vardır ki, onlar Hakk’a iletirler ve Hakk ile hüküm verirler.” (A’raf: 181)

“Siz beşeriyet için meydana çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız ve Allah’a inanırsınız.” (Âl-i İmran: 110)

“Onlar sıdk makamında kuvvet ve kudret sahibi hükümdarın huzurundadırlar.” (Kamer: 55)

“Allah içinizden iman edenleri yüceltir. Bunlardan kendilerine ilim verilmiş olanları ise kat kat derecelerle yükseltir.” (Mücadele: 11)

“Öyle erler vardır ki, onları ne bir ticaret ne de bir alış-veriş zikrullahtan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoymaz. Onlar gönüllerin ve gözlerin halden hâle döneceği gündün korkarlar.” (Nur: 37)

Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Dünyada da ahirette de benim yârim yardımcım sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni sâlihler zümresine kat.” (Yusuf: 101)

“Müminler içinde öyle erler vardır ki, Allah’a vermiş oldukları ahde sadâkat gösterirler. Onlardan kimi bu uğurda canını fedâ etti, kimi de bu şerefi beklemektedir.” (Ahzab: 23)

“Lütuf ancak Allah’ın elindedir. Onu ancak dilediği kimselere verir. Allah büyük lütuf sahibidir.” (Hadid: 29)

“Takvâyaya erenler, şeytan tarafından bir vesveseye uğrayınca Allah’ı zikrederler. Bir de bakarsın ki onlar gerçeği görüp bilmişlerdir bile.” (A’raf: 201)

“Onlar ayakta iken, otururken, yanları üzerinde yataırken Allah’ı zikrederler.” (Âl-i İmran: 191)

Gerçek mü’minler onlardır ki; Allah zikredildiği zaman kalpleri titrer (cezbelenir). Ve onlara Allah’ın âyetleri okunduğu zaman onların imanlarını arttırır ve Rab’lerine tevekkül ederler.(Enfal: 2)

“Onlar o kimselerdir ki iman etmişlerdir ve kalpleri zikrullahla mutmain olmuş, sükûn bulmuştur.” (Ra’d: 28)

“Ey mutmain olan nefis! Sen O’ndan râzı, O senden râzı olarak dön Rabbine! Gir salih kullarımın içine, gir cennetime!” (Fecr: 27-30)

“Onlar ayakta iken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah’ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde tefekkür ederler.” (Âl-i imran: 191)

“Biz ona nezdimizden bir rahmet verdik, tarafımızdan has bir ilim öğrettik.” (Kehf: 65)

Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve O’na yaklaşmaya vesile arayın.” (Mâide: 35)

“Hidayeti kabul edenlere gelince, Allah onların hidayetini artırmış ve onlara takvâ yollarını ilham etmiştir.” (Muhammed: 17)

Uyan! ki Allahın evliyası ne üzerlerine korku vardır ne de onlar mahzun olurlar (Yunus: 62)

1.2.4 İnsan-ı Kâmil

"İnsanı Kâmil" terimi, Arapça kökenli bir ifadedir ve "olgunlaşmış insan" veya "tam anlamıyla olgun insan" anlamına gelir. Bu terim, bir kişinin içsel ve dışsal olarak gelişmiş, olgunlaşmış ve insanlık değerlerine uygun davranışlar sergileyen bir kimse olduğunu ifade eder.

Bir insanın kâmil olması, karakter ve kişilik gelişiminde yüksek bir seviyeye ulaşması anlamına gelir. Kâmil insan, genellikle bilgelik, anlayış, hoşgörü, sabır, merhamet, adalet, dürüstlük gibi olumlu özelliklere sahip olan biridir. Aynı zamanda kendini tanıma, içsel denge, ruhsal ve entelektüel gelişim gibi konularda da ilerlemiş bir durumdadır. (İzutsu, 1995: 314-317)

Bu terim, çeşitli dini ve felsefi sistemlerde kullanılan bir kavramdır. Tasavvuf geleneğinde "insan-ı kâmil" veya "kâmil insan" olarak adlandırılır ve Allah'a en yakınlaşmış, ahlaki olarak en üst düzeyde olgunlaşmış insanı ifade eder. Aynı zamanda bazı felsefi düşünce akımlarında da insanın tam potansiyeline ulaşmış ve olgunlaşmış hali olarak değerlendirilir. (İzutsu, 2002: 314-352)

1.2.4.Velinin Özellikleri

Veli, genellikle İslam tasavvufunda kullanılan bir terimdir ve "baba" veya "rehber" anlamına gelir. Veli, Allah'a yakınlık ve olgunlaşma yolunda ilerleyen, manevi bilgi ve deneyime sahip olan bir kişidir. Veli, ahlaki değerleri yüksek, Allah'a sevgi dolu, içsel bir aydınlanmaya ulaşmış bir mümin olarak kabul edilir.

Velinin bazı özellikleri şunlardır:

- A. İhlas ve Tevhid: Veli, kalpteki samimiyetle Allah'a yönelir ve O'na karşı ihlaslı bir bağlılık gösterir. Tek bir Allah'a inanır ve her türlü şirkten uzak durur.
- B. Takva: Veli, Allah'ın emirlerini yerine getirir ve yasaklarından sakınır. Takva, Allah'tan korkup O'na karşı sorumluluk duymak anlamına gelir.
- C. İlim ve Hikmet: Veli, manevi bilgiye sahip olan ve bu bilgiyi doğru bir şekilde uygulayan biridir. İlim ve hikmet sahibi olması, Allah'ın yolunda rehberlik etme yeteneğine sahip olduğunu gösterir.
- D. İçsel Denge: Veli, nefsiyle mücadele eder ve içsel dengeyi sağlar. Nefsi arzulara karşı kontrol eder, hırsları ve dünyevi bağlantıları aşar.
- E. Merhamet ve Hoşgörü: Veli, insanlara karşı merhametli ve hoşgörülüdür. Başkalarının hatalarına karşı anlayış gösterir, affeder ve yardım etmeye çalışır.
- F. Zühd ve Fakirlik: Veli, dünyaya bağlılığı azaltır ve maddi zenginliklere karşı mütevazı bir yaşam sürer. Zühd, dünya tutkularından uzaklaşmayı ve fakirlik, Allah'a olan bağımlılığı ve ihtiyacı simgeler.
- G. İnsanlara Rehberlik: Veli, Allah'ın yolunda ilerleyenlere rehberlik eder ve onlara manevi destek sağlar. İnsanların ruhsal gelişimlerine katkıda bulunur ve onlara Allah'a yaklaşma yollarını gösterir. (Düzen, 2000: 192-193)

Bu özellikler, bir velinin genel olarak sahip olduğu niteliklerdir. Ancak, velilik derin bir manevi mertebedir ve bu nitelikleri tam anlamıyla taşıyan kişiler sınırlıdır. Veli, Allah tarafından seçilen ve manevi ilerlemeyi tamamlamış bir kişidir. (Selvi, 1990: 49-160)

1.2.5. Velilerin Sınıf ve Dereceleri

İslam tasavvufunda velilerin sınıflandırılması, farklı tarikatlara ve düşünce okullarına göre değişebilir. Genel olarak, velilerin sınıflandırılması aşağıdaki gibi olabilir:

A. Evliya-i Ulya (Yüce Veliler): Evliya-i Ulya, en yüksek mertebede olan velilerdir. Bu kategoriye, en büyük tasavvuf şeyhleri, büyük veliler ve İslam tarihinde tanınmış ve saygı duyulan manevi önderler dahildir. Bu veliler, büyük bir manevi güce, ilme ve hikmete sahiptirler.

B. Evliya-i Sıddıka (Sadık Veliler): Evliya-i Sıddıka, doğruluk ve sadakatleriyle tanınan velilerdir. İslam peygamberi Muhammed'in (s.a.v.) en yakın arkadaşları olan Sahabe-i Kiram arasında bu sınıfa girenler bulunur.

C. Evliya-i Salihin (Salih Veliler): Evliya-i Salihin, doğruluk, takva, ibadet ve iyi ahlaklarıyla tanınan velilerdir. İslam tarihindeki çeşitli tarikatlara ve manevi yolculuklara mensup olan bu veliler, kendilerini Allah'a adanmış, manevi disiplinlerini takip eden kişilerdir.

D. Evliya-i Nisbet (Nisbi Veliler): Evliya-i Nisbet, manevi yetenekleri ve bağlantıları olan velilerdir. Onlar, bir tasavvuf şeyhinin veya manevi bir rehberin rehberliğinde ilerleyen ve manevi deneyimler yaşayan kişilerdir. Bu sınıfa girenler, öğrencilik dönemlerinde ilerlerken manevi rehberlik ve destek alırlar. (Selvi, 1997: 134-135)

Bu sınıflandırma, genel bir çerçeve sunmakla birlikte, İslam tasavvufunda farklı tarikatlara ve manevi okullara göre değişebilir. Her tarikatın veya düşünce okulunun kendi sınıflandırma sistemi ve terminolojisi olabilir. Bu nedenle, velilerin sınıflandırılması konusunda daha spesifik bilgilere her bir tarikatın veya düşünce okulunun öğretilerine başvurmak daha doğru olacaktır.

1.2.6. Veli Tipi ve Kültü

"Veli tipi" terimi, genellikle tasavvuf geleneğinde kullanılan bir ifadedir ve farklı manevi karakterlere sahip olan velilerin çeşitlerini ifade etmek için kullanılır. Bu ifade, velilerin manevi yolculuklarındaki farklı özelliklere, eğilimlere ve

deneyimlere atıfta bulunur. Tasavvuf literatüründe, veli tipleri çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmaların bazıları şunlardır:

A. Veli-i Muhabbet (Aşk Velisi): Bu tip veli, Allah'a olan derin sevgi ve aşkla tanınır. Kalplerini Allah sevgisiyle doldurmuşlardır ve manevi yolda aşkın gücüyle ilerlerler. Aşk ve muhabbet, bu velilerin önde gelen özellikleridir.

B. Veli-i Şükür (Şükür Velisi): Bu tip veli, şükür ve minnettarlıkla tanınır. Allah'ın nimetlerine karşı derin bir şükran duyarlar ve her an O'na teşekkür ederler. Şükür, bu velilerin manevi yolculuklarında önemli bir motivasyon kaynağıdır.

C. Veli-i Zikir (Zikir Velisi): Bu tip veli, zikir ve dhikr (Allah'ı anma) pratikleriyle tanınır. Sürekli Allah'ı anarak ve O'nu hatırlayarak manevi yüksekliklere ulaşmaya çalışırlar. Zikir, bu velilerin manevi deneyimlerinde merkezi bir rol oynar.

D. Veli-i Fikir (Düşünce Velisi): Bu tip veli, derin düşünceler, felsefi yaklaşımlar ve ilahi gerçeklerin anlamını araştıran bir zihinle tanınır. Bilgelik arayışı, bu velilerin manevi yolculuklarında önemli bir yer tutar.

E. Veli-i İhsan (İhsan Velisi): Bu tip veli, Allah'ı sürekli bir şekilde gözetleme ve O'na karşı içsel bir yakınlık elde etme hedefiyle tanınır. İhsan, bu velilerin manevi yolculuklarında mükemmeliyetin arayışını ifade eder. (Ögke, 2001:162)

Bu maddeler sadece bazı örneklerdir ve tasavvuf geleneğinde daha farklı veli tipleri veya sınıflandırmaları bulunabilir. Her bir veli tipi, manevi yolculukta farklı bir vurguya sahip olabilir ve kişinin manevi eğilimlerine ve gelişimine bağlı olarak farklılıklar gösterebilir.

"Veli kültürü" terimi ise, genellikle İslam tasavvufu veya tarikat geleneğinde kullanılan bir ifadedir. Veli kültürü, tasavvufi öğretilere dayalı olarak oluşturulan velilere, evliyalara veya manevi önderlere yönelik derin bir saygı ve hayranlık duygusuyla şekillenen bir kültürel yaklaşımı ifade eder.

Veli kültürü, velilerin manevi yönlerinin, ilahi rehberliklerinin ve örnek yaşamlarının takdir edilmesiyle ilişkilidir. Bu kültürde, veliler manevi otoriteler ve araçlar olarak kabul edilir ve onlara saygı, sevgi ve bağlılık gösterilir. Veli kültürü, tasavvuf geleneği içerisinde derin bir inanç, ibadet ve manevi bağlılık sistemine dayanır. (Gölpınarlı, 1985: 73-74)

Veli kültürü, çeşitli unsurları içerebilir:

A. Ziyaretler ve Mürşitlik: Veli mezarlarının ziyaret edilmesi, mürşitlerin türbelerine ve zaviyelerine gidilmesi, manevi rehberlik ve duaya yönelik ziyaretler gibi uygulamalar veli kültürünün bir parçası olabilir.

B. Dualar ve Zikirler: Veli kültüründe, velilerin isimleri ve duaları özel bir değere sahiptir. Velilerin isimlerinin anılması, duaların ve zikirlerin onlara yöneltilmesi, manevi yardım ve şefaath umuduyla gerçekleştirilir.

C. Manevi Sohbetler ve Öğretiler: Velilerin manevi öğretileri, sohbetleri ve hikmet dolu söyleşileri, müritler ve takipçiler tarafından büyük bir değer ve ilgiyle karşılanır. Velilerin sözleri, öğretileri ve yaşam hikayeleri üzerine derin bir inceleme yapılır ve aktarılır.

D. Velilere Dua ve İstiğfar: Veli kültüründe, velilerin dualarının ve istiğfarlarının kabul edileceğine inanılır. Bu nedenle, velilere dua etmek, onlardan yardım dilemek ve aracılık istemek yaygın bir uygulama olabilir.

Veli kültürü, tasavvuf geleneğinin bir parçası olarak, manevi önderlere duyulan bir bağlılık, rehberlik arayışı ve manevi ilham alma isteğiyle ilişkilidir. Ancak, veli kültürü herkes tarafından aynı şekilde benimsenmeyebilir ve farklı tarikatlar veya inanç sistemlerinde değişiklik gösterebilir. (Keklik, 1990: 440-444.)

1.2.7. Anadolu'da Veli Tipleri

Anadolu'da çeşitli veli tipleri bulunmaktadır. Veli, İslam geleneğinde derin bir manevi bilgi ve deneyime sahip olan, tasavvuf yolunda ilerlemiş bir kişidir. Anadolu, tarihsel olarak birçok ünlü velinin yetiştiği ve etkili olduğu bir bölge olmuştur. İşte Anadolu'da yaygın olarak bilinen bazı veli tipleri:

A. Mevlevi: Mevlâna Celâleddin-i Rumi'nin kurduğu Mevlevilik tarikatına mensup olan velilerdir. Semazenlerin dönerek sema yaptığı bu tarikat, Anadolu'da büyük bir etkiye sahiptir.

B. Bektaşî: Hacı Bektaş Veli'nin kurucusu olduğu Bektaşîlik tarikatına bağlı olan velilerdir. Bektaşîlik, Alevilik ile yakından ilişkilidir ve Anadolu'nun geniş bir kesiminde yaygındır.

C. Halvetî: Şeyh Hüseyin Velî tarafından kurulan Halvetîlik tarikatına mensup olan velilerdir. Bu tarikat, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde etkili olmuştur.

D. Kadiri: Abdülkadir Geylani'nin kurucusu olduğu Kadiriye tarikatına bağlı olan velilerdir. Kadiriye tarikatı, Anadolu'da ve diğer İslam coğrafyalarında yaygın olarak takip edilmektedir.

E. Rufai: Ahmed er-Rufai'nin kurucusu olduğu Rufaiye tarikatına mensup olan velilerdir. Rufaiye tarikatı, özellikle Gaziantep ve çevresinde etkili olmuştur.

F. Cerrahi: Pir İlyas'ın kurucusu olduğu Cerrahiye tarikatına mensup olan velilerdir. Cerrahiye tarikatı, özellikle Orta Anadolu'da etkili olmuştur.

Bu sayılanlar sadece bazı örneklerdir ve Anadolu'da birçok farklı tarikat ve veli tipi bulunmaktadır. Her biri kendi öğretileri, uygulamaları ve manevi yöntemleriyle tanınır. Anadolu, tarih boyunca birçok büyük velinin yetiştiği ve İslam tasavvufunun geliştiği bir merkez olmuştur. (Barkan, 1942: 279-304)

1.2.8. Kültlerin Mahiyetine Göre Veliler

Kültlerin mahiyetine göre tasnif yapılması gerekirse veliler iki bölüme ayrılabilir.

A. Mahalli Veliler

B. Genel Veliler (Kaplan, 1991: 120-131)

1.2.9. Şahsiyetlerin Niteliğine Göre Veliler

Veli terimi, genellikle manevi veya ahlaki rehberlik yoluyla başkalarına ilham veren veya yardımcı olan kişileri ifade eder. Bu kişiler, toplumda saygı gören, örnek alınan ve değerli öğretilerle donanmış olan kimselerdir. Velilik niteliği, farklı kültürler ve inanç sistemleri arasında farklılık gösterebilir. Biz İzmir'deki velileri şahsiyetlerine göre sınıflandırdığımızda aşağıda belirttiğimiz veli tiplerine ulaşabildik.

A. Gerçek Veliler

B. Şehirli Veliler

C. Köy ve Aşiret Velileri

Ç. Gazi –Savaşçı Veliler

D. Misyoner Veliler

E. Meslek Piri Olan Veliler

F. Mürşid Veliler

G. Hayali Veliler (Kaplan, 1991: 120-131)

1.2.10. Veli Olmadığı Halde Sonradan Veli Kabul Edilenler

Tarihte, bazı kişiler sonradan veli olarak kabul edilmiş veya velilik makamına yükseltilmiş olabilir. Bu tür durumlar genellikle kişinin manevi öğretileri, ahlaki değerleri veya topluma olan etkisi nedeniyle gerçekleşebilir. İslam geleneğinde velilik, sadece soy veya doğuştan gelen bir konumla sınırlı değildir, aynı zamanda maneviyat, erdemlilik ve Allah'a yakınlıkla ilişkilendirilir. Özellikle tarikatların ve sofilerin geliştiği dönemlerde, bazı kişiler tarikat liderleri tarafından velilik makamına yükseltilmiş veya sonradan veli olarak kabul edilmiştir. Bu konuya bazı örnekler vermek gerekirse şunları sayabiliriz.

A. Mevlâna Celâleddin Rumi'nin babası Bahaeddin Veled: Mevlâna Celâleddin Rumi'nin babası olan Bahaeddin Veled' in, kendisi de bir alim ve manevi önderdir. Mevlâna'nın öğretilerini benimsemesi ve Mevlevilik tarikatının temellerini atmış olması nedeniyle, bazen veli olarak anılmıştır. (Değirmençay, 2009: 521-522)

B. Şems-i Tebrîzî: Mevlâna Celâleddin Rumi'nin hayatında büyük bir etkisi olan Şems-i Tebrîzî, Mevlâna ile yaşadığı manevi yolculuklarıyla tanınır. Şems-i Tebrîzî'nin varlığı, Mevlâna'nın manevi gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Onun etkisiyle Mevlâna'nın şiirleri ve öğretileri derinleşmiş ve geniş kitlelere ulaşmıştır. (Eflâki, 1977: 126)

C. Muhyiddin İbn Arabi: İbn Arabi, İslam düşünürü ve sufidir. Bazıları onu "Şeyhü'l-Ekber" (En Büyük Şeyh) olarak adlandırır. İbn Arabi'nin felsefî düşünceleri ve manevi yazıları, birçok sufi tarikat tarafından önemli bir kaynak olarak kabul edilir. (İzutsu, 1987: 552)

D. Yunus Emre: Yunus Emre, Türk edebiyatının önemli şairlerinden biridir. İslam'ın tasavvufî öğretilerini yansıtan şiirleriyle tanınır. Bazı sufi gruplar Yunus Emre'yi veli olarak kabul eder ve şiirleri manevi rehberlik kaynağı olarak kullanılır. (Araz, 1966: 66)

Bu isimler, sonradan veli olarak kabul edilen veya velilik makamına yükseltilen kişilere örnek olarak verilebilir. Ancak, velilik statüsü ve kabulü konusu, genellikle tarikatların ve sufilerin iç dinamikleri ve inanç sistemleriyle ilişkilidir.

1.2.11.Kutsal Kitaplara Göre Veli Çeşitleri:

1.2.11.1. Tevrat Menşeli Veliler

Tevrat, Yahudi inancının kutsal kitaplarından biridir ve İbrahimî dinlerin (Yahudilik, Hristiyanlık, İslam) temel metinlerinden biridir. Tevrat'ta, İbrahim, İshak, Yakup ve onların soyundan gelen peygamberlerin hayatları, öğretileri ve ilişkileri anlatılır. Yahudi inancına göre, Tevrat'taki peygamberlerin bazıları veli kabul edilir. Velilik, İslam tasavvufu veya Sufizm ile doğrudan bağlantılı olmayan bir terimdir ve daha çok İslam öncesi dönemlere atıfta bulunan bir ifadedir. Bu nedenle, Tevrat'taki peygamberler, İslam'da veli olarak anılan tasavvufi figürlere tam olarak karşılık gelmeyebilir. Ancak, Tevrat'ta anlatılan bazı peygamberler, Yahudi inancında özel bir yere sahiptir. İbrahim (İbrani geleneğinde İbrahim Abraham olarak bilinir), İshak ve Yakup gibi peygamberler, Yahudilikte büyük öneme sahiptir. Tevrat, onların hayatları, ilahi vahiyler ve Yahudi toplumuna verilen öğretiler hakkında bilgi sunar. Yahudi inancında velilik, sadece Tevrat'taki peygamberlerle sınırlı değildir. Yahudi geleneğindeki dini liderler, bilginler ve mistik figürler de veli olarak kabul edilebilir. Örneğin, Yahudi mistik öğretiye sahip Kabala geleneğinde, Zohar'ın yazarı Rabi Şimon bar Yohay ve diğer Kabalistler veli olarak kabul edilir. Yahudi inancı, İslam'daki tasavvuf geleneği veya İslam'da anlatılan veli kavramıyla doğrudan paralellikler taşımasa da Tevrat'taki peygamberler ve Yahudi geleneğindeki dini liderler, manevi önderler ve öğretmenler olarak saygı görürler. (Demirci ve Altınel, 2017: 31-61)

1.2.11.2. Kur'anı Kerim Menşeli Veliler

Kur'an-ı Kerim, İslam'ın kutsal kitabıdır ve Müslümanlar için Allah'ın kelamı olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin hayatları, öğretileri ve

ilişkileri hakkında bilgi verilir. İslam inancına göre, peygamberler Allah'ın elçileridir ve insanlara vahiyleri iletmekle görevlidirler. İslam geleneğine göre, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan peygamberler, Allah'ın seçilmiş kullarıdır ve İslam tarihinde önemli bir rol oynamışlardır. İşte Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bazı peygamberler ve İslam inancında özel bir yere sahip olan veliler:

Hz. Nuh (Noah): Tufan öncesinde yaşamış ve insanları tevhide çağırmıştır.

Hz. İbrahim (Abraham): İslam'ın hanif inancının temsilcisi ve birçok peygamberin atasıdır.

Hz. Musa (Moses): İsrailoğulları'nın kurtuluşunu sağlamış, Tevrat'ı aldığı peygamberdir.

Hz. İsa (Jesus): Meryem'in oğlu olarak doğan ve İncil'i tebliğ eden peygamberdir.

Hz. Muhammed: Son peygamber ve İslam'ın kurucusudur. Kur'an-ı Kerim, ona vahiy yoluyla indirilmiştir.

Bu peygamberler, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bazı önemli isimlerdir. Bununla birlikte, İslam inancında başka peygamberler de vardır ve Kur'an dışındaki İslamî kaynaklarda daha fazla bilgi verilir. İslam geleneğinde, bu peygamberler manevi önderler olarak kabul edilir ve örnek davranışları, öğretileri ve takva ile dolu hayatları Müslümanlar için yol göstericidir. Kur'an-ı Kerim, İslam'ın temel kaynağı olduğu için, peygamberlerin hayatları ve öğretileri hakkında en güvenilir bilgileri içerir. Bu nedenle, Kur'an-ı Kerim'deki peygamberler İslam inancındaki veliler arasında özel bir yere sahiptir. (Gündoğdu, 1992: 1-8)

1.2.12. Anadolu'da İlk Arap Gazileri

Anadolu'da İslam'ın yayılması ve fetihler döneminde Arap asıllı gazilerin katkısı önemlidir. İslam orduları ve savaşçılar, İslam'ın yayılması ve toprakların fethi için çeşitli seferlere çıkmışlardır. Arap asıllı gaziler, İslam'ın ilk dönemlerinde İslam ordularında savaşan ve fetihlerde yer alan kişileri ifade eder. Anadolu'da ilk Arap gazileri olarak aşağıdaki isimler bilinmektedir:

A. Ebu Eyyub el-Ensari: Hz. Muhammed'in sahabelerinden biri olan Ebu Eyyub el-Ensari, Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicret ettiği dönemde onlara yardım etmiştir. Daha sonra İstanbul'un fethi sırasında Müslüman ordusunda yer almış ve

kuşatma sırasında hayatını kaybetmiştir. Mezarı İstanbul'da Eyüp Sultan Türbesi olarak bilinir. (Altınova, 2018:4-21)

B. Ebu Müslim el-Horasanî: Abbasîler döneminde yaşamış olan Ebu Müslim el-Horasanî, Horasan bölgesinden gelerek İslam'ın yayılmasına ve fetihlere katılan bir gazidir. Anadolu'nun fethinde önemli rol oynamış ve İslam'ın yayılmasına hizmet etmiştir. (Yıldız, 2002: 197-199)

C. Ebû Ubeyde el-Cerrah: İslam peygamberi Hz. Muhammed'in sahabelerinden biri olan Ebû Ubeyde el-Cerrah, İslam'ın erken dönemlerinde birçok savaşta yer almış ve İslam ordusunda komutanlık yapmıştır. Daha sonra Anadolu'ya gelmiş ve İslam'ın yayılmasına katkıda bulunmuştur. (Önkal, 1994:249-250)

D. Selman-ı Farisi: Selman-ı Farisi, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in sahabelerinden biri ve önemli bir Müslüman düşünürüdür. İranlı bir asıdır ve İslam'ın yayılması sürecinde aktif rol oynamıştır. Selman-ı Farisi'nin Anadolu'da özellikle Doğu Anadolu bölgelerinde etkisi olduğu bilinir. (Aytekin, 2017: 30-35)

Bu isimler, Anadolu'daki ilk Arap gazileri arasında bilinen ve önemli bir rol oynayan kişilerdir. İslam'ın yayılması sürecinde birçok gazinin Anadolu'ya gelip katkıda bulunduğu ve İslam'ın yerleşmesine yardımcı oldukları unutulmamalıdır.

1.2.13. Bazı Tarihi Şahsiyetler:

Anadolu tarihinde birçok önemli ve etkili veli şahsiyet bulunmaktadır. Bu veliler, İslam'ın yayılmasına katkıda bulunmuşlar, İslam'ın öğretilerini yaymışlar ve manevi rehberlik yapmışlardır. İşte Anadolu tarihinde önemli bir yere sahip olan bazı tarihi veli şahsiyetler:

A. Mevlâna Celaleddin Rumi (1207-1273): Mevlâna, Anadolu'da önemli bir veli ve düşünürdür. Mevlevî tarikatının kurucusudur. Eserleri, özellikle "Mesnevi" adlı büyük eseri, manevi öğretileri ve aşk temalı şiirleriyle tanınır. Mevlâna, insanların maneviyata yönelmelerini, sevgi ve hoşgörüyü benimsemelerini öğütlemiştir. (Ergun, 1932, s.5-37.)

B. Hacı Bektaş Veli (1209-1271): Hacı Bektaş Veli, Alevî-Bektaşî geleneğinin öncüsüdür. İslam'ın tasavvufî yönünü benimsemiş ve toplumsal eşitlik, sevgi,

hoşgörü ve birlik mesajlarını yaymıştır. Bektaşî tarikatının kurucusu olarak bilinir ve "Velayetname" adlı eseriyle tanınır. (Öztürk, 1986: 885-894)

C. Yunus Emre (1240-1321): Yunus Emre, Türk edebiyatının önemli şairlerinden biridir. İslam'ın tasavvufî öğretilerini yansıtan şiirler yazmış ve manevî değerlere vurgu yapmıştır. İnsanlık, sevgi, hoşgörü ve birlik mesajlarını dile getiren şiirleriyle tanınır. (Araz, 1966: 66)

D. Hacı Bayram Veli (1352-1430): Hacı Bayram Veli, Anadolu'da etkili olan bir velidir. Hacı Bayram Veli Vakfı'nın kurucusu olarak bilinir ve Ankara'da Hacı Bayram Camii ve Külliyesi bulunmaktadır. İnsanlara sevgi, hoşgörü, kardeşlik ve yardımlaşma prensiplerini öğütlemiştir. (Gölpınarlı, 1968: 384-387)

E. Şeyh Edebali (?-1326): Şeyh Edebali, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in manevî önderi olarak bilinir. Osmanlı'nın kuruluş sürecinde etkili olmuş ve Osmanlı'nın temel prensiplerini şekillendirmiştir. Şeyh Edebali'nin öğretileri, Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışına ve adalet prensiplerine yön vermiştir. (Şahin, 1994: 393-394)

Görüldüğü üzere bu isimler, Anadolu tarihinde önemli bir etkisi olan ve manevî liderlik yapan tarihi veli şahsiyetler arasında ismini burada saydığımız birkaç örnektir. Bu örnekleri çoğaltabilmemiz mümkün olacaktır.

1.2.14. Keramet

1.2.14.1. Kerametın Tanımı ve Mahiyeti

"Keramet", İslam tasavvuf geleneğinde kullanılan bir terimdir. Kelime olarak Arapça kökenli olup "karama" kökünden türetilmiştir ve "iyilik, cömertlik, ayrıcalık, lütuf" gibi anlamlara gelir. Tasavvuf literatüründe ise keramet, bir velinin veya Allah'ın seçtiği kullarının, olağanüstü niteliklere sahip olmaları ve mucizevi güçler göstermeleri anlamına gelir. (Eraydın, 1997:123)

Keramet, velilerin manevî ilerlemeleri ve Allah'a yakınlıkları sonucunda elde ettikleri özel yetenekler veya olağanüstü haller olarak kabul edilir. Bu yetenekler, doğaüstü güçler, ilahi bilgilerin elde edilmesi, görünmez varlıklarla iletişim kurma, hastaları iyileştirme, su üzerinde yürüme gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilir.

Kerametler, velilerin Allah'ın izniyle sergilediği mucizevi olaylar olarak görülür ve inananlar için manevi birer kanıt niteliği taşır. Kerametler, İslam tasavvufunda önemli bir yer tutar, ancak bu olağanüstü güçler, İslam'ın temel prensipleriyle uyumlu olmalı ve Allah'ın iradesi doğrultusunda gerçekleşmelidir. Kerametlerin sahibi olan veliler, bu yetenekleriyle insanlara rehberlik eder, onlara manevi yardım sağlar ve İslam'ın öğretilerini daha etkili bir şekilde yaymaya çalışırlar. Kerametler, İslam'ın temel inançları ve öğretileriyle çelişmemelidir. Bazı kişiler, kendi çıkarları veya yanlış inançları için keramet iddialarında bulunabilir, ancak gerçek kerametlerin İslam'ın öğretilerine uygun olması gerekmektedir. (Selvi, 1990: 240-251)

1.2.14.2. Kerametın Çeşitleri

Keramet, İslam tasavvufunda çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Yaygın olarak bilinen keramet çeşitleri şunlardır

A. İlham (İlham alma): Velilerin, Allah'ın ilhamıyla özel bilgileri alma yeteneği. İlham, Allah'ın doğrudan rehberlik etmesiyle gerçekleşir ve veliye derin manevi anlayış ve bilgi sağlar.

B. İşaretler ve Kehanetler: Bazı veliler, gelecekle ilgili işaretler veya kehanetler yapabilirler. Allah'ın izniyle, gelecekteki olaylar veya kişisel durumlar hakkında bilgi sahibi olurlar.

C. İyileştirme: Keramet sahibi bir veli, hastalıkları iyileştirme yeteneğine sahip olabilir. İnsanları tedavi etmek için manevi güçlerini kullanır veya dua ve farklı uygulamalarla şifa sağlar.

D. Doğaüstü Güçler: Keramet sahibi bir veli, doğaüstü güçlere sahip olabilir.

Örneğin, su üzerinde yürüme, havada süzülme, uzak mesafelere anında ulaşma gibi olağanüstü yetenekleri sergileyebilir.

E. Miraç: Bazı veliler, manevi seyahatler sırasında (miraç denir) fiziksel bedenlerini aşarak ruhsal dünyalara yolculuk edebilirler. Bu yolculuklar sırasında ilahi gerçekliklerle doğrudan bağlantı kurabilirler.

F. Telepati: Keramet sahibi bir veli, insanların düşüncelerini okuma yeteneğine sahip olabilir. Başkalarının zihinlerindeki düşünceleri anlamak veya iletişim kurmak için telepati kullanabilir.

Yukarıda belirtilenler sadece bazı keramet türlerine örneklerdir. İslam tasavvufunda veliler arasında gösterilen olağanüstü yetenekler çeşitlilik gösterebilir ve bunlar sadece bazı örneklerdir. Her bir veli, kendisine özgü kerametleriyle tanınır ve bu yetenekler, Allah'ın izniyle ve manevi ilerlemelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. (Selvi, 1990: 234)

1.2.14.3.Mucize ve Keramet İlişkisi

Mucize ve keramet terimleri, İslam geleneği içinde farklı anlamlara sahip olan iki kavramdır.

Mucize, İslam inancına göre sadece peygamberlere mahsus olan olağanüstü olaylardır. Mucizeler, peygamberlerin Allah'ın doğruluğunu ve peygamberliklerini desteklemek amacıyla gösterdikleri, doğa kanunlarının dışında gerçekleşen, insan eliyle yapılamayan eylemlerdir. Örneğin, Hz. Musa'nın asasını yılan şekline dönüştürmesi, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi mucizeler, İslam inancına göre Allah'ın doğrudan müdahalesiyle gerçekleşmiştir.

Keramet ise, İslam tasavvuf geleneğinde velilere özgü olağanüstü yetenekler ve mucizevi güçler olarak görülen fenomenlerdir. Kerametler, velilerin manevi ilerlemeleri ve Allah'a yakınlıkları sonucunda elde ettikleri özel yeteneklerdir. Bunlar, doğaüstü güçler, ilahi bilgilerin elde edilmesi, hastaları iyileştirme, su üzerinde yürüme gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Kerametler, velilerin Allah'ın izniyle sergilediği mucizevi olaylar olarak kabul edilir ve inananlar için manevi birer kanıt niteliği taşır.

Mucize ve keramet arasındaki temel fark, mucizelerin sadece peygamberler tarafından gerçekleştirilebilen olağanüstü eylemler olduğu, kerametlerin ise veliler gibi İslam toplumunda yüksek bir manevi dereceye ulaşmış kişiler tarafından sergilenen olağanüstü yetenekler olduğudur. Mucizeler, peygamberlikle ilişkilendirilen birer delildir ve peygamberlerin Allah'ın elçisi olduklarını gösterirken, kerametler, Allah'a yakınlaşmış ve manevi bir olgunluğa ulaşmış kişilerin Allah'ın rızasına nail olduklarını gösteren belirtilerdir.

Yani mucizeler peygamberlerin Allah tarafından gerçekleştirilen olağanüstü eylemleridir, kerametler ise velilerin manevi ilerlemeleri sonucunda kazandıkları olağanüstü yeteneklerdir. (Selvi, 1990: 251-253)

1.2.15.Yatır

"Yatır" terimi, Türk kültüründe türbe veya mezar anlamına gelir. Genellikle önemli kişilerin, dini liderlerin veya velilerin mezarlarının bulunduğu yapıları ifade eder. Yatırlar, o kişilerin anısını yaşatmak, ziyaretçilere manevi bir mekân sunmak ve onlara saygı göstermek amacıyla inşa edilir. (Gülensoy, 2007: 114)

Yatırlar genellikle dini veya kültürel öneme sahip mekânlarda bulunur. Türbelerde, mezarlar genellikle bir yapı içine yerleştirilir ve üzerlerine çeşitli süslemeler, yazılar veya semboller eklenir. Yatırlar, ziyaretçiler tarafından saygı ve dua için sıklıkla ziyaret edilir.

Yatırlar, Türk İslam kültüründe özellikle tasavvuf geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Birçok ünlü İslam âlimi, derviş, veli veya dini liderin mezarları yatır olarak kabul edilir ve bu mekânlara ziyaretlerde bulunulur. Yatırlar, manevi birer merkez olarak görülür ve ziyaretçiler, dua etmek, niyazda bulunmak, manevi destek aramak veya dileklerini dile getirmek için bu mekânları tercih eder. (Ayten ve Köse, 2010: 143)

Ancak, yatırların İslam dininde kendiliğinden dini bir değeri yoktur. Bazı İslam âlimleri ve mezhepler, yatır ziyaretlerini veya türbe inşasını bid' at (uydurma dini uygulama) olarak değerlendirebilir ve eleştirebilir. Bu konuda İslam dünyasında farklı yaklaşımlar bulunabilir ve kişinin inanç ve mezhebi bu konudaki tutumunu etkileyebilir. Türk kültüründe türbe veya mezar anlamında kullanılan bir terimdir. Türbeler, önemli kişilerin mezarlarının bulunduğu yapıları ifade eder ve dini veya kültürel öneme sahip olabilir. (Günay, 2013:5)

1.2.16.Velilerin Kimlikleri

Gezilen türbe, yatır, kabir gibi yerlerde velilerin kimlikleri bakımından tasnif edilmesi sırasında altı ana başlığın ortaya çıktığını görmekteyiz bunlar:

- A. Devlet Adamı Veliler
- B. Mutasavvıf ve Din Adamı Veliler
- C. Türkmen Babası (Horasan Erenleri) Veliler
- Ç. Osmanlılar Döneminde Yaşayan Şeyh ve Din Adamı Veliler
- D. Meczup Veliler
- E. Menşei Belli Olmayan Veliler (Pehlivan, 2012: 37)

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR ŞEHRİNDE VARLIĞI TESPİT EDİLEN BAZI VELİLER

2.1.FETTAH DEDE-BASMANE

Türkistanlı Hacı Abdülfettah Efendi, İzmir İli, Konak İlçesi, Basmane bölgesinde Fettah Camii Bahçesinde medfundur. Tam bilinmemekle birlikte bu camiyi 1670 tarihinden önce yaptırdığı söylenmektedir. Fettah Cami ismiyle anılan cami 2011-2013 yıllarında Vakıflar Genel müdürlüğü tarafından onarılmıştır.2023 Şubat ayı itibariyle açık olan cami halen mahallin etrafında oturanlar tarafından ibadet amacıyla kullanılmaktadır. Camimin Kuzeybatı yönünde bulunan giriş kapısından girilip avlu geçildikten sonra caminin sağ arka tarafında bulunmaktadır. Bu ziyareti bize tanıtan cami imamı Veli Nursoy Bey Türkistanlı Hacı Abdülfettah Efendi'nin Osmanlı devrinde yaşayan bir din adamı olduğunu beyan etmiştir. Cami bahçesinde bir türbe bulunmamakla beraber ziyaretin tek bir mezardan ibaret olduğu görülmüştür. Mezarın arkasında bir –bir buçuk metre yüksekliğinde bir duvar önünde ise bir demir korkuluk bulunmaktadır. Genel olarak temiz bir mezar görüntüsüne sahiptir. İmam Veli Nursoy Bey'den alınan bilgiye göre Cuma günleri, Perşembe akşamları, arife günleri daha çok ziyaretçiye sahiptir. Ayrıca Ramazan ayında ziyaretçi sayısı artmaktadır. Ziyaret için bir zaman sınırlandırılması bulunmamaktadır. Buraya gelenler kansız adak yapmaya niyetlenmişlerse de (genelde taş yapıştırmak) bunun hurafe olduğu anlatılınca bu adetten vaz geçilmiştir. Özellikle hanım ziyaretçilerin tesettürlü olmaları konusunda hassas olunmaktadır. Bu ziyaretgâha gelenler Daha çok dua edip feyz talebinde bulunmaktadır. İmam efendi bu ziyaretçilere “Mübarekten bir şey istenmez, bu şirke girer, istediklerinizi Allah'tan dileyin Allah bu mübarek zatın yüzü-hürmetine istediklerinizi nasip eder inşallah.” Diyerek yönlendirme yaptıklarını beyan etmiştir. Bunun dışında dua etme namaz kılma, kabre su dökme gibi kansız adakların yapıldığı görülmüştür. Mezarda belirli bir renk hâkimiyeti bulunmamaktadır.

2.2. İZMİRLİ OSMAN NURİ EFENDİ-BASMANE

İzmir İli, Konak İlçesi, Basmane bölgesinde Basmane Çorakkapı Camisinin bahçesinde medfundur. Kabir kuzey tarafından girilen caminin girişe göre sağ tarafında bulunmaktadır. Cami avlusundan bir demir kapı geçilerek girilmektedir. Bu demir kapının sürekli açık olduğu belirtilmiştir. Bilgi almak isteyenler için bu demir kapının sağ tarafında küçük bir kitabe bulunmaktadır. Çorakkapı Camisinin imam Hatibi İzmirli Osman Nuri Efendi'nin Mutasavvıf bir Din Adamı olduğunu beyan etmiştir. İzmir'de doğan ve hayatını burada tamamlayan İzmirli Osman Nuri Efendi İzmir ve Manisa ilinde ilim tahsil etmiş. İstanbul'da da bir süre ders gören İcazet ve diploma almıştır. Daha sonra İzmir'e dönüp Çorakkapı Camisinde imamlık yapmıştır. Zamanının pek çok aliminden ders ve feyz alan Osman Nuri Efendi özellikle hadis ve fıkıh ilimlerinde oldukça ilerlemiş hafız, hatip bir mübarektir.

Günümüzde mezar olarak karşımıza çıkan kabirlere kanlı ya da kansız adak yapılamamaktadır.

İçinde bulunan Çorakkapı Camii İmam Hatibi zaman zaman kabirlerin başında dualar edildiği ancak hurafe olarak görülen bir adak şeklinin yapılmadığı; çok nadir olarak ağaçlara küçük kurdele bağlayarak dilek dilendiğini gördüğünü ifade etmiştir.

2.3. SALİ (SALİH) DEDE-KAPILAR

Yatır olarak görülen bu yerde herhangi bir mezar ya da bir türbe bulunmamaktadır Yenişehir mahallesinin kapılar denilen semtinde Çorakkapı Camisi'nden 250 metre kadar ilerleyerek ışıklardan sağa dönünce içerde kalan bu yatır yakınında Vali Kazımpaşa Okulu bulunmaktadır. Mevki Karakapı ya da Kocakapı olarak adlandırılır. Bir dönemde burada oma Dönemi su kemerleri olduğu söylenmektedir. Bir kapının altında duvar girintisi olarak görülmektedir. Yapının içinde mum yakıldığı görülmüştür. Beyaz kireçle boyanan girinti yer yer mum ateşinin isleriyle kaplanmıştır. Mum dışında kanlı ya da kansız adak yapıldığına rastlanılmamıştır. Bir türbedarı ya da bakıcısı olmayan yatır mahalle sakinlerince temizlenmektedir.

2.4.TEZVEREN DEDE-DİBEKBAŞI

Emir Sultan Türbesi'nin tahmini olarak 50 metre kuzeybatısında bulunan bu türbenin içinde bulunduğu yer Tilkilik- Dönertaş Sementi diye geçmektedir. Bugün 961 numaralı sokak olarak işaretlenmiştir. Altında bulunan cami Şeyh Cami olarak adlandırılır. Caminin kapısından girildiğinde sağ alt kısımdan bir bahçeden geçilerek ayrı bir kapıyla girilmektedir. Türbeye isteyen girebilir. Bu türbe içinde iki adet kabir bulunmaktadır. Bu kabirler birbirine bitişik olup eşinin olduğu söylenen kabir diğerinin ayak ucuna bitişiktir. Önceleri Tezveren Dede diye adlandırılan türbe bugün "Şeyh Mustafa Efendi ve Eşi Türbesi" olarak adlandırılmaktadır. Türbenin içindeki kitabede Şeyh Mustafa Efendi'nin Üsküdarlı Aziz Mahmut Hüdayi Hazretlerinin Halifelerinden olduğu söylenir. Bir görev için İzmir'e gönderildiği ve caminin Şeyh Mustafa Efendi tarafından 1615 yılında inşa edildiği, önceleri külliye olarak kullanıldığı misafirler için bir hayvan damı ve Şeyh Mustafa Efendi'nin evi bulunduğu etrafında da çeşitli meyve ağaçları bulunduğu söylenmektedir. Ancak Günümüzde cami ve türbenin evler arasında kaldığı gözlemlenmektedir.

Diğer bir anlatıya göre de Şeyh Mustafa Efendi'nin bu camiyi takribi 180 yıl önce yaptırdığı cami yapılırken de Bursa' daki Emir Sultan'ın kardeşinin de 50 metre uzaklıktaki Emir Tekkesini yaptırmıştır.

Türbeye kadınların daha çok geldiği, zaman olarak belli bir zaman diliminde ziyaret edilmediği ancak cuma günleri arife günleri ve ramazan ayında ziyaretçi sayısının arttığı söylenmektedir. Belirli bir taleple gelinmemekle birlikte daha çok feyz talep edilmektedir. Eskiden Kanlı adak yapılmakla birlikte bugün bazen kabrin dışında horoz kesildiği bir bütün olarak fakirlere verildiği söylenmektedir. Kabir etrafında başka adak izine rastlanmamıştır. Ancak eskiden mendil, türban bağlandığı zaman zaman mum yakıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Türbe içi yeşil renk ağırlıklı olarak döşenmiştir. Bu rengin insanlar huzur verdiği ve doğayı çağrıştırdığı ifade edilmiştir.

Kabirde bir türbedar bulunmamaktadır. Kabrin bakımını halk yapmaktadır.

Kabirde ziyaret edenler isteklerini açıkça ifade etmemekle birlikte çocuğu olmayanların çocuk dileğiyle kabir ziyareti yaptığı söylenmektedir.

2.5.EMİR SULTAN-DİBEKBAŞI

Tarihi Şahsiyet-Mutasavvıf-Din Adamı

Zaman Zaman Bursa'daki Emir Sultan ile karıştırılan bu türbe İzmir'i Müslümanlık ile tanıştırdığı söylenen Aydınogulları Beyi Gazi Umur Bey tarafından İzmir'in fethi ve Müslüman olarak doğru yolu bulması için görevlendirdiği Mükerrermeddin Emir Sultan Hazretlerinin Türbesidir.1340'lı yıllarda Mükerrermeddin Emir Sultan Hazretlerinin ölümü üzerine yapılan türbenin, girişinde 16. yüzyılda yenilediği söylenmektedir.2013 yılında Türkiye Cumhuriyeti İzmir Özel İl idaresi katkılarıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından Boygar ÖZLEN tarafından restore edilerek ziyarete açılmıştır.

Bir külliye şeklinde yapılmış olan bu türbe aslında üç ana bölümden oluşmuş olup kapıdan içeriye girildiğinde sağda ve solda pek çok mezar görülmektedir. Kapının tam karşısında Emir Sultan'ın türbesi bulunmaktadır. Türbenin güney tarafında yine pek çok mezar bulunmaktadır. Buradaki mezarların bir kısmı korunmuşken bir kısmı korunamamış sadece mezar taşları kalmıştır. Bu mezar taşları genellikle Osmanlı Türk üslupsal özelliklerini yansıtan baş veya ayak şahideleri, mezarların ön ve yan sınırlarını belirleyen pehleler, üst kapaklar, kavuk ve başlıklar bir köşeye dizilmiş ve koruma altına alınmıştır.

Buradaki mezarlardan bazıları Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün eşi Latife Hanım'ın Annesi Makbule Hanım ve Babası Uşşakizade Sadık Bey, İzmir Eski Kadılarında Şükrüzade Abdülkadir Paşa, Eski Aydın Valisi Ahmet Esat Paşa, Kestanepazarı Camisi Kurucusu Mısırlı Hüseyin Nuri Efendi'ye aittir.

Ayrıca Güney haziresinde Büyük bir âlim ve büyük bir veli olarak kaydedilen Mevlânâ Hâlidî Bağdâdî Hazretlerinin halifelerinden Ahmet İsmiyle bilinen Eğribozi ya da Ağrıbozî lakaplarıyla tanın Nakşibendi büyüklerinden sayılan Mutasavvıf-Alim Ahmet Eğribozi' nin kabri bulunmaktadır

Türbenin tam karşısında bir ibadethane, dergâh, aşhane ve hamam bulunmaktadır.

Emir Sultan ziyaretgâhının Eski Türbedarı Halit Aksoy türbenin sürekli açık olduğu, gece-gündüz ziyaretçi geldiği, gelenlerin dualar ettiğini söylemiştir. Bu türbede kanlı ve kansız adakların yapıldığı genellikle küçükbaş hayvanların ve

horozların kanı akıtıldığını ifade edilmiştir. Adakların etleri zaman zaman aşevinde pişirilerek gelenlere ikram ediliyor. Bunların dışında dışarıdan da yemekler getirilerek ziyaretçilere ikram edilip onların hayır-duaları bekleniyormuş. Sadece yemek değil şeker, lokum vs. dağıtıldığı da söylenmektedir. Bu ziyaretgâha gelenleri burada belli bir süre kalmadığını bazen dualar ederek bütün geceyi burada geçirdiğini belirtmiştir. Gelenlerin genellikle feyz talebinde bulunduğu, ruhi sıkıntılarına şifa aradığını, hayırlı gelin, hayırlı damat, hayırlı evlat çocuk isteklerinin olduğu, bereket talebinde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca Rabbinden istediklerine kavuşan kimselerin türbe içinde kible önünde şükür secdesi ettikleri görülür diye ifade etmiştir. Türbede dualar okunmasının yanı sıra bazen mevlit de okunduğu belirtilmiştir. Türbeye bir şey bırakma ya da türbeye bir şey takma âdetinin olmadığı söylenmiş ancak bazen türbe bahçesinden az miktarda toprak alındığı ifade edilmiştir.

2.6.İPLİKÇİ İSMAİL DEDE TÜRBESİ-DİBEKBAŞI

Emir Sultan Türbesinin girişinden batıya doğru inildiğinde içinde sekiz mezar bulunan; haziresinde mezar taşları dışında bir kitabesi bulunmayan, içinde en eskisi 1129 tarihli (1716-17) mezar taşları ile Feyzullah Efendiye ait bir kabir bulunan bir yapıdır. Yapı bize bir bilgi vermekten uzaktır. Emir Sultan Türbesi ile mimari benzerlikleri vardır. 18. Yüzyılın başında imar edildiği sanılmaktadır. Yapı dışarıdan bakıldığında metruk bir görüntü izlenimini vermektedir. Önceden sebil olduğu düşünülen ancak daha sonra yıkılınca yerine bir demir kapı yapıldığı düşünülen kemerli, bir kişinin zorlukla girebildiği bir kapısı ile yan cephede sokağa açılan demir kafesli bir pencereye sahiptir. Buraya ziyaretçi gelen kişiler ancak dışarıdan dualarını okumakta içeriye girememektedir. Karşı evde oturan adının Hayriye olduğunu söyleyen bir komşu kadın (soyadını vermek istememiştir)1970 'li yıllarda burada bir sanduka olduğunu ancak zaman içinde sandukanın kaldırıldığını söylemiştir. Herhangi bir adak izine rastlanmamıştır. Gelenlerin genelde ev içindeki huzur beklentisiyle feyz istekleri olduğu söylenmektedir. Bu yatırım anahtarı karşıdaki evde bulunmaktadır.

2.7.YASİN DEDE-İKİÇEŞMELİK.

İzmir İkiçeşmelik mevkiinin Dibekbaşı tarafında Piyaleoğlu Cami'nin sol yan tarafından girilen küçük bir sokak içerisinde görülmektedir. Kabir bahçe içerisinde bulunmaktadır ancak küçük bir pencere ile kabir görüntülenmektedir. Cami içine ancak vakit namazlarında girilebilmekte bunun dışında giriş bulunmamaktadır. Yasin dede kabrinin içinde önünde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Buraya ziyarete gelenlerin ancak pencereden dua edebildikleri herhangi bir adakta bulunamadıkları bilinmektedir. Gelenlerin genellikle hayırlı kısmet, hayırlı bereketli bol para, feyiz istekleri ön plana çıkmaktadır. Ziyaret adabı ve zaman ile ilgili belirli bir bilgi bulunmamaktadır.

2.8.İMAM-I CAFER-İ SADIK-I TAYYAR TÜRBESİ-BORNOVA

Kubilay Mahallesi 1021 sokakta bulunmaktadır. Türbe bir evin içinde bulunduğu için mülk sahibinden izin alınamamıştır. Bunun nedeni olarak da mübarek' in sürekli rahatsız edildiğini düşünmeleridir. Mülk sahibi hatta dışarıdan bile olsa resim çekilmesine izin vermemiştir. Görüldüğü kadarıyla herhangi bir adak izine rastlanmamıştır. Duvarında yeşil çerçeveli bir demir kafes bulunmaktadır. Yine duvarında Urf-u Naci Hazretleri On iki imamın başı İmam-ı Caferi Sadık Tayyar ibaresi bulunmaktadır. İmam-ı Caferi Sadık Tayyar On İki imamın altıncısı olarak bilinmektedir. Hicri 83-148 yılları arasında yaşadığı rivayet edilir. Buradan da anlaşıldığı gibi tarihi olarak bu mübareğin İzmir'le bir alakasının bulunması pek olası değildir. Bu nedenle bu türbenin adı zikredilen kişiyle nasıl bir alakasının olduğu, ya da burada medfun olan zatın nasıl bir ilişkisinin olduğu kesinlikle bilinmemektedir.

2.9.ŞEYH BEDRETTİN TÜRBESİ –BASMANE

İzmir'in Basmane Sementi'nin içinde Çorakkapı Camii ile Fettah camisinin tam ortasında bir mescidin içinde bulunmaktadır. Sadece cuma günleri ziyarete açılmaktadır. Asıl sanduka mescit ile yol arasında yol içinde bulunan bir birimdedir. Bu birimde iki adet sanduka bulunmakta ve yoldan bir demir parmaklıklı pencere ile

ayrılmaktadır. Bu sandukalarda medfun olan zatların Horasan Erenlerinden oldukları söylenmektedir. Herhangi bir adak yapılmasına izin verilmemektedir. Yapı İçindeki mescit ve kenar tarafındaki öğrenci yurduyla İzmir Vakıflar müdürlüğüne aittir. Türbenin bakımı çevredeki esnaf eliyle yapılmaktadır.

2.10.HASAN DEDE-BORNOVA

İzmir 'in 7 kardeş evliyasından biri olduğu söylenmektedir. Bayraklı ilçesinin Laka Köyü'nde medfun olan Bayraklı Dedenin kardeşi olduğu da söylenmektedir. Bahçesinde bulunduğu Şehitler Cami'sinin doğu bölümünde yer almaktadır. Hasan Dedenin mezarının olduğu bölüm caminin giriş kapısından ayrı bir demir kapıyla girilmektedir. Mezar genel olarak bakımlıdır. Üst bölümü hariç turuncu renk ağırlıklı seramikle kaplanmış üzerinde çiçekler bulunmaktadır. Cami cemaati ve Caminin İmamı Ahmet Tuna tarafından bakımı yapıldığı söylenmiştir. Bu mezarın caminin yapımından önce burada bulunduğu,1980 yılında yol yapım çalışmaları sırasında mezarın kaldırılmak istendiği ancak kepçe ve dozerlerin buraya sokulmak istendiğinde araçların arıza yaptığı yıkımda başarı sağlanamadığı bunun üzerine mezarın buradan kaldırılamayıp yanına bugünkü Şehitler Cami'sinin inşa edildiği anlatılmaktadır. Mezarın üzerinde herhangi bir adak izine rastlanmamıştır. Genellikle perşembe akşamları, cuma günleri, ramazan ayı içinde ve kandillerde ziyaretçi sayısının arttığı söyleniyor. İlk zamanlarda mum yakma ve bez bağlamaya çalışılsa da mahallelinin buna izin vermediği bu nedenle kabir ziyaretinde bulunanların genellikle Fatıha okuduğu belirtilmiştir. Ziyarete gelenlerin genellikle feyiz, bereket, sağlık ve şifa taleplerinde bulunduğu anlatılmaktadır. Mezarın yanında yöresinde bir kitabe bulunmamaktadır.

2.11.SEYYİD ALİŞİR-NEZİR-BEŞİR HAZRETLERİ-BORNOVA

İzmir'in Bornova İlçesi'nde bulunan Şimdiki adı Bornova Merkez Hüseyin İsa Bey Büyük Cami olarak bilinir. Cami bazı kaynaklarda Cami-i Kebir, Camii Vâlâ, Ulu, Koca, Büyük, Merkez Cami adlarıyla da anılmaktadır. Caminin kesin olarak hangi yıllarda yapıldığı bilinmemekle birlikte en eski kayıtların 18.yüzyılın

başlarında olduğu bilinmektedir. Cami tarih içerisinde pek çok tamirat, tadilat geçirmiştir. Diğer adı Hüseyin İsa Bey cami olan caminin takriben kuzeybatısında bulunan bir türbedir Seyyid Alişir-Nezir-Beşir Hazretleri'nin türbesi. Yapının biçiminden 1300-1400'lü yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir. Yıllar içinde pek çok onarım yapıldığı için yapının aslından ayrıldığı biliniyor. Türbe kesme taş ve tuğlanın oluşturduğu sekizgen bir yapıdır. Giriş kapısı güneydedir. Giriş kapısında isteyenlerin içeriye girebileceği oldukça alçak bir girişi olan bir demir kapı bulunmaktadır. Yapının giriş kapısı bir metre kadar dışarı doğru taşan sivri, tuğla bir kimeri bulunmaktadır İçerisinde doğu kuzey ve batı yönlerinde bulunan iki kanatlı geniş pencereler bulunmaktadır. Türbe içinde taş döşeli üç adet sanduka bulunmakta; bu sandukalarda Seyyid unvanlı Alişir-Beşir-Nezir adlı üç kişinin yattığı bilinmektedir. Bu sandukaların taş yükseklikleri sağdan başlanarak azalan bir şekilde olduğu gözlenmiştir. 1939 yılında türbe kapısında bulunan bir levhada burada yatan zatların isimlerinin Alişir Gazi Hazretleri, Nezir Gazi Hazretleri ve Beşir Gazi Hazretleri olduğu söylenmiştir. Bu levhada *“Osmanlıca olarak Alişir Gazi için ‘S 120’ Nezir Gazi için 2S20’ ve Beşir Gazi için ‘S 12 (?)’ ibarelerinin bulunduğu buradaki ‘s’ harfinin sinn yani yaş kelimesinin kısaltılması olabileceği ve içeride yer alan üç baş taşının sağdan-sola azalan yükseklikte yerleştirilmiş olduğuna dikkat çekilmektedir.”* (Günay ve Vehbi ,2008:200)

Bu mezarda yatan kişiler için halk arasında çeşitli söylentiler mevcuttur.

“Bu konudaki bir söylence Bornova’da yaşayan kendini ‘salih’ kullardan biri diye nitelendiren bir kişinin türbede yatan şahısların rüyasına geldiğini; kendilerini Battal Gazinin çocukları olarak tanıttığıdır. Başka bir rivayette İzmir’in fethi sırasında şehit olan üç kardeşi aramak için Malatya’dan geldiklerini söyleyen kişilere Bornova’da yaşayan muhteremlerin burada yattığını söylemişlerdir. Battal Gazi’nin çocukları olarak da tanınan bu üç muhteremin yatacının dış duvarındaki levhaya göre torunları olduğu görülmektedir.

Cami İmamı Ramazan Karataş’ın belirttiğine göre zaman zaman pencerelerden içeriye para atanların olduğu, pencerelere mum yakanların bulunduğu görülür. Hayır dua-feyiz –bereket, çocuk talebi gibi dileklerle buraya geliniyor. Zaman zaman kanlı adaklar yapılarak bu adak etlerinin camiye gelenlere ikram edildikleri görülmüş. İç kısmı yeşil renkli olarak dizayn edilmiş türbede, bu rengin

özellikle seçildiği bu rengin kişilerin muratların yerine getirileceğine olan inancın yansıtıldığını aktarılmıştır. Zaman zaman içeriye bozuk para atılarak berekete nail olunacağı inancı da var. Son dönemde Türbe içine bir sadaka kutusu yapılarak buraya atılan paraların sadaka olarak dağıtıldığı söylenmiştir.

2.12.HAYIT (HADİM) DEDE DOĞANLAR- BORNOVA

Bornova' daki yedi kardeş evliyadan biri olduğuna inanılmaktadır. Doğanlar semtinde bulunan mezarın güneyi yol, kuzeyi ise kömür satış deposu şeklindedir. Mezarın yol yapım çalışmaları sırasında kaldırılmak istendiği ama kaldırılmadığı anlatılıyor. Mezarın bakımıyla üç ev ileride oturan ve güvenlik görevlisi olan Murat Doğan isimli şahıs ilgileniyor. Bu mezarda yatan şahsın zamanında Yunan askerleriyle savaşmış, bu bölgede ilk karşı çıkanlardan biri olduğu söyleniyor. Mezarın bir kitabesi yok. İsimlerin yazıldığı başlığın arka tarafında yanmış mumlar görülmektedir. Bu da mum adaklarının olduğunu net biçimde gösteriyor. Yine mezarın ayak tarafında boş testilerin olduğu tarafımızca görülmüş olup ayrıca mezar içinden çıkan söğüt ağacının üzerinde de şal- bez parçalarından bu adakların yapıldığı anlaşılmıştır. Murat Doğan'ın anlatımında bu mezarda yatan mübarek zaman zaman bırakılan testilerdeki suyla abdest alıp burada namaz kıldığı görülür bu nedenle mezarın yanında bir seccade ve nalın bulundurmaya adet edinmişlerdir, der. Yine özellikle perşembe akşamları mezardan çok güzel kokular geldiği söylenir. Ramazan ayında Perşembe akşamlarında ve kandillerde ziyaretçi sayısının arttığı söylenmiştir. Çocuk, feyiz, bereket dileklerinin olmasında aracılık etmesi bekleniyor. Mezar bundan dört –beş yıl evvel mermer olarak yeniden yaptırılmış.

2.13.BAYRAKLI DEDE BAYRAKLI İLÇESİ –LAKA KÖYÜ

Bornova'daki yedi kardeş evliyadan biri olduğuna inanılmaktadır. Mezara Laka Köyü'nün girişinden sola doğru ayrılan bir yolla çıkılmaktadır. Bizim kabire gittiğimizde bu yol yapım aşamasında olduğu için kapalıydı. Yürüyerek tepeye çıkılabilmektedir. Bayraklı dede mezarının kuzeydoğu tarafında köy mezarlığı bulunmaktadır. Yatır dört köşe bahçe duvarı ile çevrilmiş olup tek mezar halindedir

içinde iki-üç küçük ağaç bulunmakta ve bu ağaçların üzerinde bağlanmış adak ipleri mevcuttur. Yatırım güneybatı tarafındaki bir direkte bayraklar dalgalanmaktadır. Yatırım yanında bulunan bir kaya oyuğuna bozuk para atılmakta bununla bereket dileği amaçlanmaktadır. Yatırım bakımı köylüler tarafından yapılmaktadır. Herhangi bir kanlı adak izine rastlanmamıştır.

2.14.RAKİM ERKUTLU-KOKLUCA-ALTINDAĞ- BORNOVA

1871 yılında İzmir 'de dünyaya gelmiştir. Türk sanat musikisine usta bir bestekâr olarak hizmet etmiştir. Mevleviyye ve Rifaiyye tarikatındandır.50 yılı aşkın bir süre Hisar Camiinde imam-hatip olarak görev yapmıştır. İzmir'in sosyal ve din hayatı iklimine katkılarda bulunmuştur. Tasavvuf ilmiyle meşgul olmuştur. Dini ilimleri Müderris İsmail Efendi'den öğrenmiştir. Kurtuluş Savaşından sonra Mahkeme-i Şeriye de 'Rakım Hoca' ismiyle görev almıştır. Sadece İzmir'de değil çevre illerden gelen bazı öğrencilerin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Zaman Zaman yazdığı eserleri okuyan şahısların bu eserlerde farklı arayışlara girmesi, süslemesi, sanat rengini değiştirmesi gibi konularda bırakınız istedikleri gibi okusunlar diyecek kadar olgun bir musikişinastır. Dini-Ladini besteleri oldukça fazladır. Daha çok bir entelektüel mezarı olarak tanzim edilen mezar, dini bir güzergâh olarak toplum hayatında yer bulmamış bir beklenti hâsıl olarak adak yerine çevrilmemiştir.

2.15.ALAEDDİN HALVETİ YAYINTAŞ-ÇİĞLİ KARŞIYAKA

Makedonya'nın Üsküp Şehrinde Bir Derbent dergâhı olan tekkede doğmuştur. Babası Şeyh Ahmed tarafından dini öğretim verilmiştir. İlk Orta ve lise tahsili almıştır. Yaşadığı yıl ve coğrafya oldukça karışık ve kavgaların çok olduğu bir zamandır.1943 yılında önce Bulgaristan sonra Hırvatistan olmak üzere uzun süre askerlik görevinde bulunur. Babası 1950 'de vefat etmiştir.

Bundan sonra yirmi dokuz yaşında Köprülü Halveti Dergâhında Şeyh olarak dini anlatma insanları doğru yola getirme görevini devir almıştır. Babası 1950'de vefat edince Alâeddin 29 yaşında posta geçmiştir. Köprülü Halvetî dergâhının 8.

Şeyhi olarak irşat görevine başlamıştır. 1953 yılında dönemin siyasi baskıları ve gönül iklimini zenginleştirme adına Türkiye'ye göç etmiştir. Dönemin siyasi liderleriyle görüşmüştür. Kendisinden önce -yaptığı planla- sevenlerinin peyder pey Türkiye'ye göç etmesini sağladı. Bunların sayısının on sekiz bini geçtiği söyleniyor. Bu kişilerin arasında sadece onun müritleri değil ona gönül bağıyla bağlanmış kişiler de vardır. Önce Manisa'nın Turgutlu ilçesine yerleşip bir süre ziraatla meşgul olmuştur. Maddi anlamda kendi geçimini daima kendi sağlamıştır. 1972 yılında İzmir'in Karşıyaka semtinde bir yer alarak üzerine bir ev yaptırmış, bu evin bir katını dergâh olarak kullanmıştır. Üç oğlu bir kızı dünyaya gelmiş, bunlardan oğlu (Hüseyin Avni) sağlığında bir kaza geçirerek vefat etmiştir.1 Şubat 1996 'da vefat etmiştir. Mezarı bu günkü Çiğli Mezarlığındadır. Mezarı sade bir yapıda olup üstünde, yanında bir adak izine rastlanmamıştır.

2.16.BEKİR SITKI VİSALİ EFENDİ-KOKLUCA-ALTINDAĞ BORNOVA

Babası Mollazade Hacı Mehmed Efendi'dir. 1880 yılında Manisa Kula'da dünyaya gelmiştir. Kulalı Boşnak Hoca adlı alimden ilk dini bilgilerini alır. Babasından izin alarak İstanbul'a gider burada Fatih Cami medresesinde öğrencilik yapmıştır. Sâmi Uşşak Niyazi Efendiden Tasavvufa ait bilgilerini almıştır. Bir süre Abdurrahman Sami Saruhani hazretleriyle bir araya gelerek görüşmüş ve onunla vakit geçirmiştir. Daha sonra Abdurrahman Sâmi Saruhânî Hazretlerine bağlanarak Uşşaki sülukunda hilafet almıştır. Bir ara tüccarlık yapmış ancak çoğunlukla camilerde gönüllü olarak vaazlar vermiştir. Ömrünü talebelerine ilim öğretmek için geçiren Bekir Sıtkı Efendi 1962 senesinde beraat kandili gecesinde vefat etmiştir. Hacı Mehmet Ruhi Akhan Bekir Sıtkı Efendinin halifelerindendir. Mezarında herhangi bir adak gözlemlenmemiştir. Mezarı Kokluca mezarlığına giriş yönüne göre yolun sağında kalmaktadır. Mezar bakımını mezarlık görevlileri yapmaktadır.

2.17.HACI MEHMET- (RUHİ AKHAN)- KOKLUCA-ALTINDAĞ BORNOVA

Bekir Sıtkı Visali Efendinin ilk halifesi olup 1905 yılında Manisa'nın Kula İlçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Halim Efendidir. Asıl mesleği deri işlemeciliği

ve ayakkabıcılıktır. Tasavvuf ilminde yükselmiştir. Abdurrahman Sami Niyazi Hazretleri ile tanışmış ve onun dualarını almıştır.1962-1977 yıllarında Uşşaki postuna oturarak irşad görevini yürütmüştür.1977 yılında Umre ziyaretinden dönerken vefat etmiştir.

2.18.MEHMET ESAT İLERİ- KOKLUCA-ALTINDAĞ BORNOVA

Atatürk 'ün “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’ dir! İleri.” emrini verdiğinde o an orada olduğu için “İLERİ” soyadı Atatürk tarafından verilmiştir. İlerici, aydın bir din adamıdır.1925 kıyafet inkılabı ile ilk şapka giyen din adamı olarak tanınır.1. TBMM mebuslarındandır. Aynı zamanda Milli Ordu Müftüsü unvanına da sahiptir.1957 yılında bir vaaza giderken bindiği aracın kaza yapması neticesinde vefat etmiştir. Eşi ve oğluyla yan yana kabirlerde yatmaktadır.

2.19.KIZ BACI SULTAN TÜRBESİ-BAYINDIR –ZEYTİNOVA

Bayındır'ı geçince eskiden ilçe olan şimdi mahalle olarak geçen Zeytinova 'nın hemen girişinde sağa ayrılan yolla ulaşılmaktadır. Asri mezarlığın üst tarafında sayısı çok az olan kadın erenlerden Kız Bacı Sultan Türbesi görülmektedir. Bu türbe adak yerinden bir yolla ayrılmış, son zamanlarda yapılan yol çalışmaları neticesinde türbenin dört tarafı yol olmuştur. Yerden yaklaşık bir metre kadar yükseklikte bir ihata duvarına sahiptir. Yatırın içinden çıkan çınar ağacının kuruduğu gözlemlenir. Ancak kenarlarda çıkan küçük çınar ağaçlarının üstünde bol miktarda adak bezlerinin bulunduğu görülmüştür. Farklı olarak bu adak bezlerinin bazılarının bir beşik şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu adak şeklinden çocuğu olmayan kişilerin çocuk isteği için bu bezleri astığı anlaşılmaktadır. Yine ağaç üzerinde daha büyük çocuklara ait olduğu anlaşılan kıyafetlere de rastlanır. Bununda çocuklarına sağlık, esenlik, şifa isteme yolu olduğu kaynak kişilerce belirtilmiştir. Yine yatırın ihata duvarının üstünde taşlardan yapılmış evler ev isteği olan ya da evinde huzur mutluluk isteyen kişilerin dileklerini bize anlatır.

Mezarın bir yolla ayrılan batı bölümünde bir adet kanlı adak için hazırlanmış oda bulunur. Bu oda içinde adak etlerinin pişirildiği ocak da bulunmaktadır. Bu

yatırın gerçekten bir makam mı yoksa asli bir mezar mı olduğu konusunda farklı bilgiler bulunmaktadır.

2.20.SEMİZ DEDE -BAYINDIR –ZEYTİNOVA

Bayındır'ı geçince eskiden ilçe olan şimdi mahalle olarak geçen Zeytinova'nın hemen girişinde sola ayrılan yolla ulaşılmaktadır. Zeytinova'nın batısında yer almaktadır bugün yatırın içinde sadece birkaç ulu ağaç bulunmakta define kazıcıların köstebek yuvasına çevirdikleri 30- 35 metrelik bir alan olarak harabe şeklinde bulunmaktadır. Yöre halkının saygıyla bahsettiği Semiz Dedenin hakkında bir bilgi kitabe bulunmamakta bir makam yatırı olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Yatırın içinde ve çevresinde birkaç bez bulunmakla birlikte bunun dışında bir adak izine rastlanmamıştır.

2.21.EREN DEDE -BAYINDIR –ZEYTİNOVA

Bayındır yöresi Zeytinova mahallesinde bulunduğu söylenen üçüncü yatırıdır. Ancak bugün bu yatırın yerinde bir su deposu olduğu gözlemlenmiştir. Kaynak kişiler özellikle Eren Dedenin makamının bulunduğu yere yağmur duası için çıkıldığının Zeytinova'nın kuzeydoğusundaki tepeye tırmanılarak makama varıldığının yağmur duasının yapıldığını söylemişlerdir.

2.22.ŞEYH DURSUN BEY TÜRBESİ BAYINDIR-KARAHALİLLER KÖYÜ

Şeyh Dursun Bey Hundi Paşa Hatun'un oğlu Gazi Umur Bey'in de torunudur. Şeyh Dursun Bey'in Aysuluğ 'da (Bu günkü Selçuk İlçesi civarı) Dar-ül Huffaz (Kuran-ı Kerim'i ses incelikleriyle öğrettiği hafız yetiştirdiği) olduğu 1530 civarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Mezarı Bayındır İlçesi'nin Karahalilli Köyü çıkışında yol kenarında yerden tahminen 1-1,5 metre yükseklikte olduğu görülür. Mezarının içinde bir çınar ağacı bulunmakta, yine yatırın batı tarafında iki adet mezar bulunmaktadır. Yatırın kuzey tarafında bir mum adak yeri bulunmakla birlikte gözle görülür bir adak bulunmamıştır. Yatırda bir türbedar bulunmamaktadır.

2.23.EMİR DEDE (EMİR HAN) TÜRBEŞİ BAYINDIR-MERKEZ

Bu veli Bayındır Merkez in Kuzeybatı tarafındadır Merkezin çıkışına yakındır. Bu günkü Hatay Mahallesi Emir Çeşme Sokağın sonundadır. Makam Mezarı olduğu düşünölmektedir. Çünkü aynı menkıbeler Afyon'un Emirdağ ilçesinde medfun olan bir zat için de söylenegelmiştir. Emir Han'ın Emirli Köyünün kurucusu olduğu söylenmiştir. Söylentilere göre Emir Sultan Bizans ile yapılan bir savaşta ağır yara almıştır. Daha o devirde halkın sevgisine mazhar olan Emir Dede çok uzun süre tedavi edilse de kurtulamayarak vefat etmiştir. Bu günkü mezarın daha kuzeyinde adak yeri olarak kullanılan bir bölüm bulunmakta bu bölüm iki oda şeklinde bir yapıdır kuzeydeki bölümde bez bağlanan mum yakılan bir sunak yeri, güneydeki bölümde ise kışın içerde yazın da dışarıda kesilen kanlı adakların pişirildiğı bir oda bulunmaktadır. Adak yerinin çevresi ağaçlarla kaplıdır.

Çocukları Ahi Ahmet ve Ahi Tosun olan Emir Dede Tarihte Ethemzâde diye de görölmektedir. Yine Emir Han'ın kızı Hacı Bayram veli için türbesinde Günlük iki cüz kırat okunması koşulunu koymuştur. Bu koşul da göstermektedir ki Emir Dede il Bayramiyye Tarikatı arasında bir bağ bulunmaktadır. Adak yerinden çıkarak güneye doğru ilerlendiğinde Emir Dede çeşmesi ile karşılaşılır.1530 Tarihli olduğu söylenen bu çeşme 2012 yılında restorasyon geçirmiştir. Hatay Mahallesi içinde yer alan mezarı içinde iki adet mezar bulunmaktadır. Bir insan boyuna göre hayli uzun bir kabir olarak göze çarpmaktadır. Mezarların çevresinde bir metre yükseklikte bir duvar bulunmaktadır. Bu kabirlerde göze çarpan adak olarak bozuk para bırakma, bez bağlama ve mum yayma görölmektedir. Mezarın bulunduğu yerlerde de kanlı adak yapılmaktadır.

2.24.GÖKBAŞLI BABA TÜRBEŞİ YAKAPINAR MAHALLESİ-BAYINDIR

Bayındır'ın eski adı Uladı Köyü olarak bilinen şimdiki adı ise Yakapınar olan mahallesini çıkıp batıya doğru gittiğinizde köyün çıkışında bulunan mezarlığın sonlarındadır. Halk tarafından Pir İsmail olarak bilinir. Horasan' dan gelen ilk erenlerden biri olduğu ifade edilmiştir. İçinde bulunan bu mezarlık oldukça büyük, düzenli ve bakımlıdır. Aynı zamanda türbenin de bakımlı olduğu görölür. Türbe iki

bölüm halinde inşa edilmiştir. Doğudaki bölüm yüksek duvarlarla çevrilidir. Bir açık kapıdan geçilerek içeriye girilir kapıya göre yakın olan kabir Gökbaşı Dede olarak anlatılır diğer mezarın ise eşine ait olduğu söylenmektedir. Mezarların üstünde bulunan bir ipte oldukça fazla bez, tülbent, eşarp tarzı şeylerin asıldığı görülür. 2Diğer Alevi mezarlarında bulunan uzun mezar özelliğini de burada görmekteyiz. Eşinin mezarı olduğu söylenen kabrin ayak ucunda ve sağında bir mumluk bulunur. Üstünde bir dam vardır ama duvarlar ile arası açıktır. Bu odanın önünde bir çeşme bulunur. Çeşmenin arkasında bulunan kaidenin üzerinde Türkiye haritası vardır. Bu bölümden çıkıp batıya doğru gidildiğinde ikinci bölüme geçilir bu bölüm altında üç adet ocak bulunan kanlı adakların pişirildiği yerdir. Oldukça temiz ve tertiplidir. Söylenenlere göre çok fazla ziyaretçisi olduğundan köylü de ilgilendiğinden dolayı bakımlı kalmıştır.

2.25.KELLEÇİ BABA BAYINDIR-MERKEZ

Rufai Tarikatına mensup olduğu sanılmaktadır.1500-1600 yılları arasında yaşadığı sanılmaktadır. Yakın dönemde restore edilmiş olup Bayındır'ın kuzey orman sınırındadır. Türkmen Dedelerinden olduğu söylenmektedir. İki adet mezarın bulunduğu bu yerde ikinci mezarın kime ait olduğuna dair bir bilgiye sahip olunmamıştır. Kabirlerin içinde bulunduğu bölümde iki adet anıt ağaç bulunmaktadır. Yol seviyesinden aşağıda bulunan mezar yerleri yeşil bir parmaklıkla ayrılmaktadır. Bütün Bayındır İlçesini tepeden gören bu hakim mevkide daha küçük olan mezarın baş tarafındaki başlık etrafında çeşitli şal, yazma gibi bez parçaları dikkat çekmektedir. Mezarların bulunduğu alana üç basamaklı bir merdivenle inilmektedir. Bunun dışında göze çarpan bir adak görülmemiştir.

2.26.GÖMEÇLİ DEDE (GÖMEÇ BABA) BAYINDIR-GÖMEÇLİ

Bayındır ilçesi ana yol ayrımından takribi iki kilometre içeride bulunan bir türbedir. Dört kolon üzerinde sekizgen bir kubbeye sahip olan türbenin kolonlarının arasında demir parmaklıklar bulunmaktadır.

1600lü yıllarda yaşamış olan İslam Hukuku hakkında fetva veren Ahmet Hulusi Efendi'nin Talebelerinden Ahmet'e aittir yazan bir levhaya sahiptir. Türbe içinde iki adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarların başlık kısımlarında çeşitli adak bezlerine rastlanmıştır. Ayrıca türbeyi çevreleyen parmaklıklarda peştamal türü adakların asıldığı ve mezarların üstlerinde çok sayıda tespih bulunduğu görülmüştür.

Çevre yerleşim birimlerinden çok sayıda ziyaretçisi bulunmaktadır. Yer yer demir parmaklıkların altında kaplar içinde yakılmış mum adaklarına rastlanmıştır. Yatırım daha çok kandil günlerinde ziyaretçisi olduğu perşembe akşamları ve Ramazan ayında ziyaretçisi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Kanlı adak izine rastlanmamıştır.

2.27.HACI İSMAİL AĞA MESCİDİ (CİNLİ MESCİD)-TÜRBESİ-BAYINDIR-MERKEZ

Bayındır'ın en eski yapılarından biridir. Kalburcu Mahalle olarak da bilinen bir mahalledir. Vakıf arazisi üzerinde bulunmaktadır. Bulunduğu ada üzerinde Erenler Mescidi yazılı bir levha bulunana mescit yanında dört adet kolon üzerine oturtulmuş dörtgen bir kubbe altında üç adet büyük mezar ve bu alanın dışında üç adet küçük mezardan müteşekkildir.

Bu hazirede bulunan küçük çocuk mezarları bu vakfın banisi olan Hacı İsmail Ağa'nın koruyuculuğunu da temsil etmektedir. Hacı İsmail Ağa aynı zamanda Tire'de bulunan Hisar Camisini de yaptırmıştır. Yakın zamana kadar bu mescidin kadrolu bir imamı olduğu ancak imamın tayininin çıkmasıyla mescit ve hazirenin bakımını yakınlarda oturanların gönüllü olarak yaptığı görülmüştür.

Mavi renk ağırlıklı mezarların baş kısımlarında çeşitli şal, tülbent benzeri adak bezleri görülmüştür. Kanlı adak izine ve söylentisine rastlanmamıştır. Türbedarın söylediğine göre mum yakma âdeti pek bulunmamaktadır. Bakımlı görülen mezarların etrafı tel çitlerle çevrilidir. Ziyaretçiler genellikle çitlerin dışından dualarını okumaktadır. Vakfın bulunduğu sokak Cinli Mescit Sokağı olarak adlandırılmıştır.

2.28.ESKİCİ DEDE BAYINDIR-MERKEZ

Bayındır İlçe' sinin merkezinde bulunan Eskici Dede türbesi Mübarek zatın eskicilik yapmasından kaynaklanmıştır. Günümüzden takribi beş yüz yıl önce yapıldığı düşünülmektedir. Hayli geniş bir bahçeye sahip yapı ana yoldan yaklaşık 20-25 metre içeridedir. Bu bahçeye girdikten sonra karşımıza üst üste neredeyse aynı bilgilerin yazılı olduğu iki levha bulunan bir türbe bizi karşılamaktadır. Türbe dört ana direğin üstüne oturtulmuş kare planlı bir yapıdır. Üzerinde sekizgen bir kubbe bulunmaktadır. Yapı yakın zamanda restorasyonlar geçirmiş ve özgün halini yitirmiştir.

Mezarların birinin Ahmet Bin Murat'a ait olduğu bilinir. Nitekim mezarlardan birinin üzerinde Ali Bin Emre yazısı bulunmakta olup tarih olarak da 1517 yılı kaydedilmiştir. Eskici Dede'nin mezarının hemen yanında bulunan ikinci mezarın Dönemin komutanlarından birine ait olduğu rivayet edilmektedir.

Eskici Dede'nin mezarının üstü çeşitli seccadelerle, peşkirlerle, yazmalarla kaplanmıştır. Aynı şekilde ikinci mezarın üstünde de aynı adaklar görülür. Mezarın başlığının da çeşitli adak örtüleriyle örtüldüğü görülmüştür. Mezarın kaide kısmının üzerinde çeşitli taşların bu adak bezlerinin uçmaması için konulduğu görülmüştür. Türbenin çeşitli yerlerine tespihler bulunmaktadır.

2.29. ÇOBAN DEDE / TEKKE DEDE TÜRBESİ BERGAMA –GÜNEŞLİ

Bergama'ya 15 km. mesafede Kozak Mahallesinden geçilerek gidilen, Güneşli mahallesi yakınlarındadır. Bu yere ulaşınca etrafının tel çitlerle çevrili olduğunu gördük. Batı tarafından girilen bir kapıdan genişçe bir alana çıkılıyor. Yeşil renkli boyalıdır. Batıda bir giriş kapısı bulunmakta, kuzey tarafında ise hayli küçük bir pencereden ışık almaktadır. Batı tarafından 1-1,5 metrelik bir giriş bölümü vardır. Bu girişin iki yanında nalınlar, temizlik araçları bulunmaktadır. Gittiğimizde demir kapının sımsıkı kapatıldığını gördük içeriye giremedik. Küçük penceresinden görüldüğü kadarıyla içeride üzeri seccadelerle kaplı bir mezar bulunmaktadır. Başlık kısmının üzeri çeşitli tülbentlerle şallarla kaplanmıştır. Türbenin içerisinde herhangi bir bölümde yapılan 30 cm yüksekliğinde havuza benzeyen bölgede çok miktarda

mum yakıldığı kalıntılarında anlaşılmasıdır. Aynı zamanda şekerler, terlikler, su bidonları, küçük kurdeleler bulunmaktadır. Bunun yanında türbenin etrafındaki anıt ağaçların üstünde adak çaputlarının asılı olduğunu görürüz.

2.30. HASAN DEDE TÜRBESİ – BERGAMA

Bergama'nın Ayvalık tarafına giderken Kuzey çıkışı yolu üzerinde, Tekke Boğazı köprüsünün karşısında ana yoldan 2. Metre kadar içeridedir.2019 yılında yenilenmiş yakın zamanlarda da sıvanmış ve boyanmıştır. Etrafına ağaçlar bulunmaktadır. 2X2 metre ebadında kare bir yapıya sahiptir. Batı yönünde bir demir kapıyla içeriye girilir. İçeride özellikle kabrin baş kısmında daha önce görmediğimiz bir şekilde el girecek kadar bir cep bulunmakta ve bu bölümde mum adakları yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine içeride tülbent, şal, bez adaklarının bolca asılı olduğu görülür

Hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte etrafındakilerin anlattığı kadarıyla Horasan erenlerinden bir Bektaşî babası olduğu anlaşılmaktadır.

2.31. HAYIT DEDE- BERGAMA –MERKEZ

Bergama merkezde Viran Kapı diye bilinen sokak ile İncirli Mescit' in kesiştiği sokağı başında, sağ taraftaki kaldırım kenarındadır. Geçmişte etrafının demir bir kafesle çevrili olduğu görülse de bugün o kafes de bulunmamaktadır etrafında hiçbir adak izine rastlanmamıştır. Hatta burada bit mezar olduğunun herhangi bir emaresi de görülmemektedir. Yatırım adını baş tarafında bulunduğu görülen hayıt ağacından aldığı söylenmektedir.

2.32. HELVACI DEDE – BERGAMA

Bergama ilçesinin Musalla Bayırı denilen bölgesinde Asklepiyon' un içinden geçilerek varılan Helvacı Dede'nin yatırını, amfi tiyatro' nun kuzeydoğu tarafındadır. Yakın zamanda tadilat yapılmıştır. Yatırım alt tarafında bir çeşme bulunmaktadır. Bu yatıra gelenlerin genelde helva yaparak hayır olarak dağıttığı söylenmekte bunun

nedeninin de Helvacı Dede'nin Sağlığında hayır için helva dağıttığının söylenmesidir. Türbe etrafında bağlanmış birkaç parça ipten başka bir adak izine rastlanmamıştır.

2.33. GEYİKLİ DEDE TÜRBESİ –BERGAMA –GEYİKLİ DAĞI

Bergama ilçesinin kuzey yönündeki Geyikli Dağı'nın zirvesinde yer alan bir yatırıdır. Bahar aylarında Aleviler tarafından ziyaret edilir. Kanlı adaklar yapılır. Bu adaklar hemen orada bulunanlara hayır için dağıtılır. Mezarın çevresindeki ağaçlarda bol miktarda adak bezleri asıldır. Yer yer mum adaklarının izleri bulunmaktadır. Mezarın baş tarafında adaların pişirildiği taştan bir ocak göze çarpmaktadır. Mezarın bulunduğu alan bir taş duvarla çevrilidir.

2.34. KAFİYECİ MEHMET MUHİTTİN EFENDİ –BERGAMA-MERKEZ

Bin üç yüz seksen altı yılında Bergama'da doğan Mehmet muhittin Efendi'nin Babası Süleyman Efendidir. Bin dört yüz yetmiş dört yılında vefat etmiştir. Tam künyesi Ebu Abdullah Muhammed Muhyiddin İbni Süleyman İbni Mes'ud Rumi-i Kafiye'ci' dir. Çeşitli eğitimlerini Bergama'da aldıktan sonra Anadolu'nun pek çok yerini gezmiştir. Daha sonra Mısır'a gitmiş oradan da Asya'nın pek çok yerini dolaşmıştır. Bu yerlerde pek çok bilim adamından feyz ve dersler almıştır. Hafızü'd-din İbni Bezzaz, Fenâri, Mevlana Şemseddin, Mevlana Vacit, Mevlana İbni Melek, Mevlana Burhaneddin Haydar bu ilim adamlarından bazılarıdır. Fıkıh, tefsir, usül, hadis, mantık, kelim, felsefe alanlarında derin bilgiye sahip olduğu bilinmektedir.

Eşref Barsbay adlı Memluk Sultanı zamanında Mısır'a gitmiştir. Memluk sultanı ona büyük teveccühte bulunmuştur. Dönemin mısır alimleri Kafiye'ci Mehmet Muhittin Efendi'nin bilim gücüne hayran kaldıklarını söylemişlerdir.

Mehmet Muhittin Efendi'ye Kafiye'ci denmesinin nedeni İbn-i Hacib'in Kafiye adlı eserin derslerinde 14 yıl boyunca işlemiş, anlatmış olmasındandır.

Bugün Kafiye'ci Mehmet Muhittin Efendi Selçuk minaresi ile Şadırvanlı Cami arasında yatmaktadır. Mezarı yeşil bir parmaklıkla çevrilidir. Ayak ucunda bir kitabe

bulunmaktadır. Mezarda hiçbir adak izine rastlanmamıştır. Özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Mezarın içinde iki adet ağaç bulunmaktadır.

2.35. BEŞE DEDE TÜRBESİ – BERGAMA-PAŞAKÖY

Bergama İlçesi'nin Paşaköy adlı bölümünde bulunmaktadır. Dikdörtgen bir yapı içerisinde bulunmaktadır. İçinde üç adet mezar vardır. Giriş kapısının üstündeki işlemlerden ve mezarların diziliş şekillerinden dolayı Gayri-müslim erenlerden olduğu izlenimi doğmaktadır. Bu konuda bir kaynağa rastlanmamıştır. Mezarların üstünde çeşitli seccadeler bulunmakta baş taraflarındaki sütre üzerlerinde ise mum adaklarının izleri vardır.

2.36. DEMİRTAŞ DEDE TÜRBESİ –BERGAMA- MAHMUDIYE KÖYÜ

Bergama İlçesi'nin Mahmudiye Köyü'nde, köyün çıkışında bir tepede bulunmaktadır. İki mezarın bulunduğu bu yatırda mezarların üstü seccadelerle kaplıdır. Yine mezarların üstünde tespihler bulunmaktadır. Bir demir bahçe kapısından girilerek bahçeyi geçip yatırın içine girilmektedir. Köylüler tarafından ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Genellikle kandil günlerinde, perşembe akşamlarında ve ramazan ayında ziyaretlerin sıklaştığı söylenmektedir. Bu yatır hakkında detaylı bir bilgi bulunamamıştır.

2.37. ECİK DEDE TÜRBESİ – BERGAMA- ALİBEYLİ KÖYÜ

Bergama İlçesi' nin Alibeyli Köyü yakınlarındadır. Yakın zaman içerisinde özellikle çatısı tadilat görmüştür. Yatırın içerisinde olduğu arazinin sahipleri tarafından temizliği ve bakımı yapılmaktadır. İçinde hayli uzun bir mezar bulunmaktadır. Mezarın konumundan, giriş kapısı üzerindeki süslemelerden mezarın bir gayri-müslime ait olduğu izlenimine sahip olunmuştur. Özellikle pencerelerde bağlanan bez adaklarına rastlanmıştır. Bakımı yapan kişilerin zaman zaman kanlı adakların da yapıldığını ve bu adakların hayır olarak dağıtıldığını söylemişlerdir. Mezarın güneybatı tarafında bulunan havuzlarda –ki bu havuzlar zaman zaman

kurumuşlardır-balıkların bulunduğu belirtilmiştir. Hatta bu balıkların yatırım koruyucusu –askerleri- olduğu inancı vardır. Yatırım içinde duvarlarda yer yer tesbihler asılı bulunmaktadır.

2.38. İPLİKÇİ YUNUS MEZARI VE HARPUTLU HAZİRESİ –BERGAMA

Bergama'nın merkezindeki Harputlu mescit bahçesinde bulunan bir haziredir. İnkılap mahallesi Harputlu Sokak üzerindedir. Bu hazirede irili ufaklı bazıları sadece mezar taşı olmak üzere elli civarında mezar olduğu tahmin edilmektedir. Cami dikdörtgen bir şekle sahip hazire tarafında son cemaat bölümü bulunmaktadır. Bu hazirenin girişindeki kitabede 1809 yılında Murtazaoğlu Mustafa Ağa tarafından yaptırıldığı söylenmektedir.

Bu hazire içinde İplikçi Yunus namıyla ip eğiren ve bunları satarak geçimini sağlayan, çevresi tarafından çok sevenleri olan ve bu sevenlerinin etrafında toplanması nedeniyle ilgiden sıkılarak ortadan kaybolan bir ulu kişinin yaşadığı söylenmektedir.

2.39. ARAPLI DEDE MEZARI-BERGAMA

Araplı Dede mezarı Bergama ilçesi Yıkık Minare yakınında yol kıyısında ve evin duvarına bitişik haldedir. Yıkık Minare Turabey (Hoca Sinan) Mahallesinin üç kemer köprüsüne giden cadde üzerindedir. Cami Kapısı üstündeki kitabesinden, “Uzun müddet harap kalmış olan bu cami, Bani Emir Sultan’ın şefaatine mazhar olmak için Mustafa Ağa- ki kendisi Bergama Voyvodası’ dır- tarafından 1831 tarihinde yaptırılmıştır.” ifadesi okunmaktadır.

2.40.MUALLİM (BODUR) DEDE-FERİZLER KÖYÜ – BERGAMA

İzmir'in Bergama İlçesi sınırları içerisinde kalan Ferizler Köyü mezarlığı içerisinde bulunmaktadır. Mezarlığın kuzeybatı tarafında mezarlıktan ayrı bir giriş kapısından girilerek ulaşılır. Girişin 20- 30 metre kadar içerisinde yer alan iki mezar göze çarpmaktadır. Yeşil boyalı bu mezarların üstünde yanında bir yapı

bulunmamaktadır. Birbirinden ayrı iki yeşil mezarın bir tanesinin Muallim Dede'ye ait olduğu söylenmektedir. Köy içinde ileri görüşlülüğüyle ve aydın düşünceleriyle öne çıkan Muallim Dede'nin Menemen olayları sırasında Kubilay yanlısı davranışları olduğu, gericilikle mücadele ettiği söylenmektedir. Diğer mezarın ise Bodur Dede'ye ait olduğu söylenmektedir. Muallim Dede'nin mezarında yeşil bir teşbih göze çarpmaktadır. Mezarların etrafında kanlı ya da kansız bir adak izi bulunmamaktadır. Mezarların içinde yanında anıt ağaçlar bulunmakta olup mezarlardan birinin üstünde

“Keşki sevdiğimi sevse bütün halki cihan

Gece gündüz sözümüz kıssai canan olsa” diye yaşadılar

“İsterim sevsin bütün cihan halki cihan cananımı, sevmiyenler bulunmasınlar ‘âlemde.” “Üç Sultanımız temennisiyle hakka yürüdüler. Temennisiyle 10.10.1938 yazısı bulunmaktadır.

2.41.KARACAAHMET YATIRI- BERGAMA

İzmir 'in Bergama ilçesi içinde Ziraat odasının arka bahçesinde bulunan Medresenin avlusunda Karacaahmet yatırını bulunmaktaydı. Mezar daha sonra Belediye mezarlığına nakledilmiştir. Belediye mezarlığının girişine göre soldaki ilk mezarın bu yatıra ait olduğu nakledilmektedir. Buradan eski mezarlığa taşınmıştır. Mezarlığa girildiğinde sol tarafta yer alan büyük mezarın ona ait olduğu söylenir. Bu yatır yeşil renkte olup bir taht gibi hazırlanmış dört direkli ortasında mezar bulunan bir kaidenin üzerindedir. Baş kısmında bir adak mumluğu bulunmaktadır. Yaz kış ziyaret edilen yatırda yatan evliyanın kimliği ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.42.LOKMAN DEDE- BERGAMA

13. yüzyılda yaşadığı düşünülen Lokman dede adından da anlaşıldığı üzere insanların sağlığı ile ilgili çalışmalar yapmış ilaç ilminde hayli mesafe kaydetmiştir. Bergama merkezde bulunan Kız Türbe' sinin Doğu duvarının dibinde bir mezarda medfundur. Mezarı üstünde adak olarak mum izleri görülmekte ayrıca bozuk paralar mezar başlığının üstünde bulunmaktadır. Genellikle bir hastalığa yakalanan kişilerin şifa bulma ümidiyle Lokman Dede'nin mezarına adak adadığı söylenmektedir.

Başlık kısmında görülen kırmızı bez parçaları beyaz kaidenin üstündeki yeşil mezar taşı ve ayak ucunda yine yeşil bir taş göze çarpmaktadır. Asıl mezar taşı zamanla kırılmıştır.

2.43.ZEYTİNLİ DEDE TÜRBESİ- BERGAMA

Bergama merkezde bulunan Zeytinli Dede türbesi belki de İzmir sınırları içinde görülebilecek en farklı yatırdır Bergama merkezde bulunana Yıldız Sineması'nın kuzeybatı duvarıyla bitişik bir duvar olarak göze çarpmaktadır. Bir mezar ya da yatır olarak değil de bir anı –duvar niteliğinde olup duvarda bulunan iki adet mumluğa mum yakılarak dua edilmesi geleneği vardır. Üstünde bir zeytin ağacı bulunan türbede yatan kişinin bir zamanlar bu bölgenin Yahudilerin ikamet ettiği düşünülerek bir aziz mezarı olabileceği söylenegelmektedir. Kimliği hakkında bir bilgi ya da duvarında bir kitabe bulunamamıştır. İçinde bulunduğu dar sokağa Turabey Mahallesi Zeytinli Dede Sokak Adı verilmiştir.

2.44.BALGAZ DEDE – BERGAMA – YUKARI KIRIKLAR KÖYÜ

Bergama ilçesinden çıkıp Yukarı Kırıklar köyünü tahminen 2. Kilometre kadar geçince sol tarafta eski Balgaz Mezarlığına ulaşılmaktadır. Mezarlığın kuzeybatı tarafında halen köylülerin sularını aldığı büyükçe bir çeşme bulunmaktadır. Mezarlığın kuzeybatı tarafından eski bir demir kapıyla girildiğinde hayli harap bir halde bulunan Balgaz Dede'nin mezarını görmekteyiz. Mezarın sadece dış çeperinin taşlarla belirlendiği içinde ağaçların ve yabani otların bulunduğu küçük bir tepe olarak bu yatır göze çarpmıştır. Herhangi bir adak bulunmamaktadır. Mezarda kim yatıyor, gibi bir bilgiye ulaşılammıştır. Bu mezarlığın içinde olduğu alan daha sonra Balgaz Mezarlığı ismiyle anılmıştır. Mezarlığın en az üç yüz yıllık olduğu söylenmektedir.

2.45. EFKAR BABA MEZARI – BALÇOVA

Efkar Baba'nın mezarı, Balçova Ekonomi Üniversitesi'nin karşısında bulunan teleferiğin bulunduğu tepede, teleferik sisteminin kuzeydoğu bölümünün hemen altında bulunmaktadır. Kabir yeşil bir demir kafesin içinde tek bir mezar şeklindedir. Mezar etrafında herhangi bir adak ya da ziyaret izine sahip değildir. Buraya giriş yasaklandığından ziyaret yapılamamaktadır. Efkar Baba'ya ait bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.46. CİĞER DEDE – BALÇOVA

İzmir'de önce Balçova- Üçkuyular yolu üzerinde bulunan Ciğer Dede'in kabri bin dokuz yüz yetmişli yıllarda yol yapım çalışmaları nedeniyle kaldırılarak bu günkü Balçova ilkokulunun arka duvarı ile yol arasında kalan kısma nakledilmiştir. Yeşil bir kaide üzerinde bulunan kabir, yeşil bir parmaklıkla çevrelenmiştir. Genellikle mübarek günlerde ziyaret edilen kabirde mum adağı izlerine rastlanmıştır. İçinde bir zeytin ağacı bulunmakta bu ağaç üzerinde yer yer bez adakları görülmektedir. Mezarda bulunan başlık biçiminden orta dereceli bir din âlimine ait olduğu izlenimi alınmıştır. Bu yatırda yazan kişi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.47. MAMUR BABA TÜRBESİ- ÇEŞME –ILICA

İzmir 'in Çeşme ilçesinin Ilıca Mahallesinde bulunan Mamur Baba Türbesi zamanı tam olarak bilinmese de 1800'lü yıllarda Mısır valisi Ahmet Tosun Paşa tarafından imar ettirildiği söylenmektedir. Ahmet Tosun Paşa Yakalandığı amansız bir hastalıktan kurtulmak için geldiği bu yerdeki türbeyi onartmış, türbenin yanına bir hamam ile bir çeşme yaptırtmıştır. Bu bölgenin yanına yaptırttığı bir yalı da bulunmaktadır. Bu yalı halen Tosun Paşa Yalısı olarak da adlandırılmaktadır. Zaman içerisinde Sabancı Holding tarafından restore edilerek bir butik otele dönüştürülmüştür.

2.48.MİMAR (AHMET OĞLU) MEHMET TÜRBEŞİ – ÇEŞME

İzmir ili, Çeşme Merkezde Musalla Mahallesi içerisinde Müftü Sokakta bulunmaktadır. Türbe Osmanlı dönemine ait olmakla birlikte Çeşme Kalesini' nin Mimarı Ahmet Oğlu Mehmet'e aittir.

Türbe içinde tek bir mezar bulunmaktadır Dışarıdan altıgen bir yapı olan türbe açık olan kapı bölümünden iç basamakla içeri girişe sahiptir. Her cephesinde pencereler bulunmaktadır. Pencereleri demir parmaklıklıdır. Duvarlarda farklı renklerde taşlar göze çarpmaktadır. Tepesinde yine bu altıgen plana uygun bir kubbe bulunmakla birlikte en üstte mermerden yapılmış bir âlem vardır. Kabrin üstünde yeşil tülbentler, peştamallar göze çarpmakta olup pencere kenarlarında mum adak izlerine rastlanmıştır. Adak için gelenlerin belli bir adak zamanı belirlemediği bir isteğe göre gelmediği daha çok hayır- dua, sağlık, bereket beklentisi içerisinde oldukları belirlenmiştir.

2.49.YALINAYAK DEDE- DİKİLİ – ÇANDARLI

İzmir'in Dikili merkezinin 13 kilometre ilerisindedir.13. ve 14. yüzyıllarda bu türbenin inşa edildiğini mezar taşlarına bakarak tarihleyebilmekteyiz.

Yalınayak Dede türbesinin içinde bulunduğu Deliktaş Köyü Çandarlı Dikili Yolu'nun Karadağ tarafında kalan bölümü üzerindedir. Yalınayak Dede'nin türbesi ana yoldan bir kilometre kadar içeride olup çeşitli eski mezarların olduğu bir mezarlık içerisinde.

Dört tarafı taş duvarlı bir alan içerisinde yeşil boyalıdır. Yeşil rengin dışında türbedeki yastık, oturak döşemelerindeki işlemlerde kırmızı rengin de sık kullanıldığı göze çarpmaktadır. Türbe taş duvar üstündeki bir demir kapıdan içeriye girince geniş bir avluya açılmaktadır. Asıl bölüme yine ayrı bir demir kapıyla geçilerek ulaşılır. Bu avluda yakın zamanda yapılan yer döşemeleri de acı yeşil rengindedir. Türbe kapısının sağ tarafında görülen ocaklık bölümü burada kanlı adak yapıldığını ifade etmektedir. Aldığımız bilgilere göre yöre halkı burada kanlı adak yaptıktan sonra pişirerek dağıtmaktadır. Mezarın baş ve ayak kaideleri tülbent, şal gibi bez parçalarıyla sarılmış olup mezarların çeşitli bölümlerinde bol miktarda

tespih bulunmaktadır. Bu türbenin içinde çok sık görülmeyen bir unsur olarak mezarın sol tarafında mezardan daha alçak bir oturma bölümü bulunmaktadır.

Yalınayak Dede'nin türbesi yakın zamanda geçirdiği yangından sonra Çandarlı Belediyesi tarafından restore edilmiş olup ne kadar aslına sadık kaldığı bilinmemektedir.

Asırlık ağaçların içinde bulunduğu türbeye ziyaretler genellikle mübarek kabul edilen günlerde yapılıyor olup mal-mülk talebi ve çocuk talebinde bulunmak için geldiği söyleniyor. Kapının girişe göre sol yanında bulunan ağacın dallarına bol miktarda bez, çaput asıldığı görülmüştür. Girişin her iki yanında bulunan mezar başlıklarından Yalınayak Dede'nin bölgenin önde gelen din âlimlerinden biri olduğu izlenimi uyanmaktadır.

2.50.MIZRAKLI DEDE TÜRBESİ- KARABAĞLAR – YEŞİLYURT

İzmir'in Karabağlar ilçesinin Yeşilyurt mahallesinde Mevlana Cadde'sinin üzerinde Mızraklı Dede adı ile anılan sokak üzerindedir. Kabir Mızraklı mescidinin bahçesinde olup bir demir parmaklıkla çevrilidir. Kabrin üstünde bir sundurma bulunmaktadır. Kabir özellikle İzmir'e hâkim bir mevkide olup asırlık bir selvi ağacının gölgesindedir. Kabrin yeşil renkli bir çuha ile örtülüdür. Baş kısmında daha önce evliya kabirlerinde pek görmeye alışık olmadığımız bir mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşının üstünde bir yazı yoktur. Kabirde ve etrafında bunun dışında bir adak izine rastlanmamıştır.

Türbe ziyaretine gelenler genellikle kabrin etrafını tavaf etmekte olup ziyaretler genellikle mübarek olduğuna inanılan zaman dilimlerinde gerçekleştiriliyor. Kabrin örtüsü dışında bir bez adak izine rastlanmamıştır.

Pek çok türbenin halkın isteği doğrultusunda pek çok kategoriye ayrılmış istek grubu- na hitap ettiğini daha önce zikretmiştik. Mızraklı Dede'ye gelenler genellikle yıkılmak üzere olan evliliklerini kurtarmak isteyen bayanlar olduğu, bu kişilerin niyetlerini beyan ettikten sonra kabrin etrafını tavaf ederken ağız dolusu küfrettikleri söylenmektedir.

Türbedeki Mızraklı Dede hakkında bundan başka bir bilgi yoktur.

2.51.ŞEMSI BABA TÜRBESİ VE KARADUTLU HAZİRESİ-KARABAĞLAR – YAĞHANELER

Şemsi Baba İzmir'in Yağhaneler semtinde Sabit Bey Cami'sinin bahçesinde dir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridlerindendir.1855 Yılında aslında daha önce var olan ancak zaman içinde harabe haline gelip yok olmaya yüz tutan Karadutlu Tekkesi' ni yeniden imar etmek suretiyle irşat ve ilim yayma faaliyetlerinde bulunmuştur.1885 yılında vefat eden Şemsi Baba bu hazirede gömüldür. Mezarı hazirenin girişindeki yüksek kabirdir. Daha sonra hanımı ve çocukları ile kendisine intisap eden dervişler yatmaktadır. Buradaki mezar taşlarının çoğunda on iki dilimli (terkli) tac olan -ki adına Hüseyini tacı denmektedir.-mezar başlıkları bulunmaktadır. Bu hazirede toplam 24 kabir bulunmaktadır.

Dergâhın kurucusu Şemseddin Baba'nın Mezar Taşında;

“Hüvel Hayyü' llezi la yemut

La ilahe illallah Muhammeden Rasulullah

Ali Velîyullah tarikat allîyye-i Hünkâr

Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin

Hulefasından işbu Kradutlu Dergâhı

Şerifi banisi Eğriboz istefesi

Muhacirinden murşidi ağâh arif-i billâh

Yusuf Şemseddin baba ruhuna Fatiha

18 Fi Şevval sene 1302 (12 Ağustos 1885)

Yazısı görülmektedir. Kabirlerin çevresinde herhangi bir adak izine rastlanmamış olup genellikle ziyaret edenlerin hayır dua taleplerinin olduğu söylenmektedir.

2.52.HABİB DEDE – KARABAĞLAR

Habib Dede İzmir'in Karabağlar ilçesinde Paşaköprü mezarlığında medfundur. Doğumu 1862 yılında olan Habib Dede Haziran 1920 yılında terk-i diyar eylemiştir. Dini konularda ehil, tasavvuf konusunda kendisine müracaat edilen bir şahsiyettir. Eşi aynı mezarlıkta Habib Dede'nin yanında yatmaktadır. Çok sonraları

mezarlıkta yapılan düzenlemelerde kendisinin ve eşinin kabirlerinin çevresi yeşil bir parmaklıkla çevrilmiş mezar taşları yenilenmiş olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Sadece Habib Dede'nin mezar taşında ulema sınıfında olduğunu gösteren başlık görülmüş ancak alt kısımlarındaki serlevha –dua –kimlik-isim-fatiha ve tarih bölümleri bulunmamaktadır. Bunu yenilenmiş mezarların pek çoğunda görmekteyiz. Kabrin çevresinde herhangi bir adak izine rastlanmamıştır.

2.53.HAYDAR BABA TÜRBESİ –KARABAĞLAR

İzmir'in Karabağlar İlçesi'nin Paşaköprü Mezarlığında Medfundur. Doğumu 1859- Ölümü 1919 yılları arasında yaşamıştır. Midilli'de Doğmuş –İzmir'de vefat etmiştir. Vefatından sonra önce Yusuf Dede Kabristanına defnedilmiş bu mezarlığın kaldırılmasından sonra Paşaköprü mezarlığına getirilerek burada gömülmüştür.

Bektaşî Turabi Dede'nin bir süre hizmetinde bulunmuştur. Mürşidi Turabi Dede ve nasipli diğer mürşitler tarafından tarikata girme töreni yapılmıştır.10 yıl kadar dervişlik yapmış daha sonra Babalık derecesine kadar yükselmiştir. İyi derecede saz çalabilen Haydar Baba doğaçlama olarak gazeller ve nefesler söyleyebilen birisidir.

2.54. HORASANLI HAKKI BABA TÜRBESİ – KEMALPAŞA-NAZARKÖY

İzmir'in Kemalpaşa İlçesi'nin Nazarköy adlı mahallesinde bulunmaktadır. Savanda Çayı'nın kenarında olduğundan Savanda Türbesi olarak da adlandırılır. Bulduğu mahal genellikle Nazarköy' e gelen iç ve dış turistlerin yoğun olduğu bir mekân olup yeme-içme yerleri mevcuttur.

İsmiyle müsemma Horasanlı olan Hakkı Baba yolda kalanlara yardım etmesiyle ünlüdür. Buradakileri yedirip içiren Hakkı Baba ölünce yine buraya defnedilmiştir. Anadolu 'ya gelenlerin burada yurt edinebilmesi için çaba göstermiştir. Mezar yerden üç basamak şeklinde yükseltilmiştir. Mermer bir kaidenin üzerinde bulunan yeşil başlığa sahiptir. Yanındaki duvarda Hakkı Baba ile ilgili kısa bir bilginin bulunduğu kitabesi vardır. Baş kısmındaki anıt ağaç üzerinde oldukça fazla miktarda kurdele asılmış durumdadır. Bunun dışında az da olsa mum adak izine

rastlanmıştır. Dilek ağacı olarak kullanılan ağaçlardaki dileklerde genellikle para, mal mülk, talebi gibi talepler bulunmaktadır. Ziyaret için özel bir gün bulunmamakta olup genellikle Nazarköy' e gezmeye gidenlerin bu ziyarete de uğradığı düşünülmektedir.

2.55. BADEM DEDE TÜRBEŞİ – KEMALPAŞA

İzmir'in Kemalpaşa ilçesi Soğukpınar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Badem Dede hakkında bir bilgiye ulaşılammıştır. Ancak türbedeki mum yakma, bez bağlama, ritüellerinden yola çıkarak Badem Dede'nin Horasan'dan gelen Alevi Dedelerinden biri olduğu söylenebilir. Bütün Kemalpaşa ovasını gören hakim bir tepenin üzerindedir. Türbenin yanında Tahtacı Türkmen kabristanı bulunmaktadır.

Türbe çeşitli zamanlarda tamiratlara restorasyon çalışmalarına uğramıştır. Önceleri kırmızı boyalı olan türbe, şimdilerde dışı fayans kaplı dört köşe bir yapı üzerine çatı şeklinde durmaktadır. Kabrin bulunduğu yerin üstüne konulan çuhanın üzerinde Hz. Ali'nin Zülfikar'ının işli olduğu görülmektedir. Türbe kapısının hemen sol tarafında kafesli bir pencere de bulunmaktadır.

Türbenin hemen dışında bulunana ocaklar burada kanlı adakların yapıldığını göstermektedir. Burada genellikle horoz, koyun gibi hayvanların kesildiğinin, yine adakta bulunan kişiler tarafından pişirilerek gelenlere dağıtıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Yine türbe ile bitişik bir duvarda mumluk bulunmaktadır ki hayli mum adağının yapıldığını söylemek yanlış olmaz. Pencerelelere asılı beşik misali adaklardan buraya gelenlerin çocukla ilgili bir talebi olduğunu anlamaktayız. Yine kabrin üzerinde pek fazla görmediğimiz kibrit kutuları bulunmaktadır. Bu adak genellikle kişinin şansının kısmetinin açılması, mal, mülk talebi istemesi hatta yeni bir iş beklentisi talebi anlamlarına da gelmektedir.

2.56.HASAN DEDE ZAVİYESİ VE TÜRBEŞİ- KEMALPAŞA –YENMİŞ KÖYÜ

İzmir ili Kemalpaşa İlçe'si sınırları içerisinde Yenmiş Köyü ve Ansızca mahalleri arasında kalan bir bölge içerisinde yer almaktadır. Hicri 954 miladi 1548 yıllarında

imar edildiği zannedilmektedir. Bölgenin konumu nedeniyle burada kurulan zaviyenin amacının daha çok gelenlerin yeme içme gibi ihtiyaçlarını karşılama isteği olduğu düşünölmektedir.

Hasan Dede'nin kabrinin bulunduğu bina oldukça bakımsız kapısı penceresi olmayan bir şekildedir. Tuğladan yapılmış bir yapı ile penceresiz bir açıklık bulunmaktadır. Türbede herhangi bir adak izine rastlanmamıştır.

2.57.DAVUT DEDE VE PERİşAN DEDE TÜRBELERİ – KEMALPAşA

İzmir 'in Kemalpaşa İlçesi sınırları içerisinde. Hamza Baba Köyü'nde bulunmaktadır. Burada yatan erenler hakkında bir bilgiye ulaşılamamış ancak bu zatların Hamza Baba Türbesinin koruyucuları olduğu düşünölmektedir.

İki türbe yan yana durmaktadır. Aralarında bir su arkı vardır. Yeşil fayans kaplı her iki mezarın üst tarafında koruyucu bir çatı bulunmaktadır. Kabirleri çevreleyen demir parmaklıklar adak için asılan ip bez parçalarıyla doludur. Özellikle Davut Dede'nin ayak ucunda bulunan çakıl taşları göze çarpmaktadır

İki türbe de eski Hamza baba köyünün tepesinde yan yanadır. Mezarların üstü güneşliklerle korunmuş olup, türbe avlusu çitle çevrilidir. Mezarların çevresinde bulunan mumluklarda hayli adak mumlarının bulunduğu görölmektedir. Yeşil Çuhalı mezar üstlüklerinin yanı sıra baş kısmında görölen adak yerlerinde bozuk paralar, kibrit kutuları dikkat çekmektedir.

2.58.ÇAL (ÇALLI) DEDE – KEMALPAşA- OVACIK

İzmir'in Kemalpaşa İlçesi ile Bayındır arasında Ovacık Yaylasında bulunan mezardaki bir tepe üzerindedir. Horasan Erenlerinden olduğu düşünölmektedir. Kimliği ne işle uğraştığı, yaşadığı zaman dilimi, fetih sürecinde ne gibi faydalar sağladığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bir aşiret lideri mi yoksa bir kahraman mı bilinmiyor. Ancak bilinen şudur ki Türkmen boylarından birinin ileri gelenlerinden biridir. Çünkü Özellikle Kızılkıçili aşireti yıllarca Çal Dede adını hatırlayarak onun adına şölenler düzenlemiş her sonbaharda Çal Dede adına adaklar sunmuştur.

Anadolu'nun pek çok bölgesinde Çal Dede ismi, kullanılmakta olup pek çok yerde (Kastamonu, Kocaeli, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir'de makam mezarları bulunmaktadır. Bunun dışında pek çok yerleşim bölgesinin adı da Çal Dede'nin adından gelmektedir. Her yıl sonbahar başında Çeşitli yörelerde Çal Dede şenlikleri düzenlenmektedir. Bu şenliklerde kadınlı erkekli gruplar hazırladığı yiyecekleri pişirmekte ve bu yemekler herkese dağıtılmaktadır. Çallı Dedenin Kemalpaşa'daki kabrinde özellikle taş detayı göze çarpmaktadır. Kabrin etrafı taşlarla örülmüştür. Kabrin üstünde de kimilerince adak taşı olan, kimilerince de kabrin örtüsünü tutmak için konulmuş taşlar vardır. Kabrin kenarında ev şeklinde üst üste konulmuş taşlar mal mülk talebinde bulunan kimselerin adaklarıdır.

2.59.YAREN DEDE TÜRBESİ – KEMALPAŞA-YUKARI KIZILCA

Anadolu'ya İslâmiyet'i yaymak için Horasan'dan gelen gâzi dervişlerdendir. Yaşamı ve hangi devirde yaşadığı hakkında bilgi sahibi olamadığımız Yâren Dede'nin mezarı, Kemalpaşa- Yukarı Kızılca'nın merkezine çok uzak olmayan bir tepededir.

Bu köyde Aleviler Tufan Dede Tarafından korunduklarını düşünürler ancak Sünni kesim ise Pelit Dede ve Yaren Dede tarafından korunduğu inancına sahiptir. Köylüler yıllardır Hıdırellez şenliklerin burada yapmaktadır. Aynı Zamanda Aşure aylarında imece usulü toplanarak bu mesire alanında aşure kaynatıp ikram ederler.

2.60. SİNAN DEDE TÜRBESİ– KEMALPAŞA – SİNANCILAR KÖYÜ

Sinancılar İzmir'in Kemalpaşa ilçesinin 22 kilometre uzağında Bağyurdu Beldesinde bulunan bir yörük köyüdür. Türbe köyün hayli dışında ormanın içerisinde yer almaktadır. Yıllar içerisinde yıpranan türbe restorasyon geçirilerek düzenlenmiştir. Türbe asıl olarak üç yapı şeklinde oluşturulmuştur. Yeşil fayans taşı döşeli bir yoldan ilerlerken solda ana yapı dört yanı pencereci olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortada insanların kullanımına açık bir hayrat çeşmesi, en sağda ise hayvanlar için bir yalak bulunmaktadır. Zaman içerisinde yatırım çevresi mesire olarak düzenlenmiş etrafı ağaçlarla çevrilidir Türbe ana yapısının biraz ilerisinde kansız adakların pişirilmesi

için kullanılan bir ocak bulunmaktadır. Ana binaya bir demir kapı geçilerek girilmektedir. Genellikle türbelerin duvarları oldukça kapalı ve pencereleri varsa küçük olurken bu türbenin pencerelerinin büyük olduğu ve içerisinin oldukça aydınlık olduğu göze çarpmaktadır.

Bu türbede kansız adak olarak mendil, peşkir, havlu gibi bez parçaları kullanılmıştır.

Sinan Dede hakkında iki adet söyleme ulaşılabilmektedir. Birincisi Kurt Baba, Tufan Dede, Hamza Baba ile kardeş olduğu. Horasan erenlerinden olup İslamiyet'in yayılması için mücadele ettikleri ve şehit oldukları; ikincisi ise Bayındır ilinde ilk yerleşenlerden olduğu, Bayındır'a pek çok imaret yaptırdığı ancak zamanla Bayındırlılara kızdığı ve Kemalpaşa Sinancılar'a gelerek burada hayatının sonuna kadar yaşadığıdır.

2.61.EŞREF RUMİ TÜRBESİ – KEMALPAŞA- ÇINARKÖY

Kemalpaşa Çınarköy' de bulunan caminin bahçesinde bir kabir şeklinde bulunmaktadır. Eşref-i Rumi ya da Eşrefoğlu Rumi diye de tanınır. Babasından dolayı İbn-ül Eşref, Eşrefzade, Eşrefoğlu diye de tanınır.

Şair Mutasavvıf bir kişidir. Bin altı yüz kırk dokuzda vefat etmiştir. İznik doğumludur. Babası Mısır' dan Anadolu'ya göç etmiştir. Yine Babası Seyyid Ahmed-ül Mısri olarak da bilinir. Mutasavvıf olma yolunda pek çok gayreti olsa da değişik ilim dallarında çalışmalar yapmıştır. Tasavvufi bir hayat tarında yaşamıştır. Bursa'daki Emir Sultan Hazretlerinin yoluna girmek istese de Emir Sultan onu Hacı Bayram-ı Veli hazretlerine gönderir. Onun dergâhında bir müddet eğitim alır. Sonra Hama' daki Şeyh Hüseyin Hamevi' ye intisab eder. Ancak sonradan İznik'e geri döner. Bir dönem münzevi hayatı yaşasa da halkı etkileme gücü sayesinde kendi görüşlerini yayar. Ve burada Kadirilik'in bir kolu olan Eşrefiliği anlatır ve yayar.

Eşrefoğlu Rumi Bey tasavvuf ehli olmak istediğinde Bursa'nın hatta Anadolu'nun en hatırı sayılır velilerinden Emîr Sultan'a intisap etmek ister. Ancak Emir Sultan Eşrefoğlu Rumi Bey'i Ankara'da bulunan Hacı Bayram Veli'ye gönderir. Uzun bir zaman Hacı Bayram Veli'nin dergâhında eğitim gören ancak daha sonra, eğitimini biraz daha derinleştirmek amacıyla Hama'da yer tutan Kâdirî Şeyhi

Şeyh Hüseyin-i Hamevî'ye intisap eder. Buraya tüm ailesini yanına alarak gider ve uzun bir süre burada kalır. Uzun bir süre eğitim alarak Hama 'dan ayrılıp İznik'e geri döndüğünde Eşrefoğlu büyük bir tasavvuf üstadı olmuştur. İznik'te başlarda kendi halinde bir yaşam sürse de daha sonraları ilminden feyz almak için kendisine yanaşanları kırmayıp onlara başta tasavvuf olmak üzere çeşitli dersler vermiş bu sayede de kendi tasavvufi anlayışını yaymıştır. Ve yine bu çalışmalar neticesinde İznik'te Eşrefoğlu Rumi, kurucusu olduğu ve Kâdirîliğin bir kolu olan Eşrefliği yayar. Miladi bin dört yüz atmış dokuz yılında yine İznik'te ölür.

Eşrefoğlu Rumi'nin diğer eserleri hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Fütüvvetname İbretname, Delail-ün Nübüvve Hayretname gibi eserleri vardır. Kendisi hakkında sınırlı bilgiler bulunduğu ve eserleriyle ilgili kaynaklar az olduğundan, diğer eserlerinin varlığı veya içerikleri hakkında kesin bir bilgi vermek güçtür. Eserlerinde tasavvufu derinlemesine anlatır. Dini bilgiler verir. Divanı vardır. Müzekkinnüfus en meşhur eseridir.

Kabri önceleri etrafı yeşil bir duvar ile çevrili iken daha sonra restore edilerek mermerle kaplanmıştır. İlk mezar taşı bu kabirde hâlâ görülmektedir. Kabir çevresinde bir adak izine rastlanmamıştır.

2.62.Şehit Şah Ahmet Türbesi — Kemalpaşa- Gökyaka köyü.

Kemalpaşa İlçesi'nin Gökyaka Köyü'nde Gökyaka Cami'sinin yanında bulunmaktadır. Bir hazire içerisinde yer alır. Horasan Alplerinden olduğu söylenmektedir. Şah Ahmet'in ordusunda görev aldığı savaşta şehit olduğu söylenmektedir.

Kübik bir kubbe altında dört köşe bir odada kabri bulunmaktadır. Yeşil bir demir kapıyla girilen türbede beyaz mermer kaplı bir kabirde medfundur. Kabrin baş taşında tespahler göze çarpmaktadır. Bütün türbe halılarla kaplıdır. Yatır oldukça bakımlı bir görünüşe sahiptir.

2.63.TUFAN DEDE TÜRBESİ- KEMALPAŞA -YUKARI KIZILCA

Tufan Dede'nin kabri Kemalpaşa 'nın Yukarı Kızılca Köyü dağlarının etek kısmındadır. Türbenin bulunduğu alan mesire yeri olarak da kullanılmaktadır. İçerisinde ve yanında anıt ağaçlar bulunmaktadır.

Misafirhane, aşevi ve adak yeri olmak üzere bölümleri vardır. Bir merdivenle girişe ulaşılmaktadır. Tepesinde sivri bir çatı bulunan dört köşe bir yapıdır. Kemerli bir giriş kapısı, kapının üstünde de sundurması bulunmaktadır. Giriş kapısında ayetler yazılmıştır. Bektaşî türbesidir Şii İmamlarının resimleri ve Hazreti Ali'nin resmi bulunan türbenin etrafında büyük bir muhluk göze çarpmaktadır. Türbe etrafında Bektaşî dedelerinin kabirleri bulunmaktadır.

2.64.KURT BABA TÜRBEŞİ- KEMALPAŞA –TURGUTLU

Kemalpaşa İlçesi'nin Turgutlu Beldesi üzerinde olup dağ yoluna çıkışta 4 kilometre kadar içeridedir. Bektaşî türbesidir. Duvarlarında Hazreti Ali'nin, oniki imamın ve Zülfikar adlı kılıcın resimleri bulunmaktadır. Türbe Anıt Ağaçlarla çevrilidir. Mum adak, bez adak yanında kanlı adaklar da yapılmaktadır. Türbede kırmızı, mavi, renkler hâkimdir. Yine türbenin içinde kabrin yanında oturma bekleme yerleri bulunmaktadır. Savaşçı erenlerdendir. Gün içerisinde her dem ziyaret edilmektedir. Anadolu'ya İslamiyet'i yayma için düzenlenen seferler de yer almıştır. En son Kemalpaşa ve çevresinde İslamiyet'i yaymaya çalışırken burada vefat etmiştir.

2.65.HAMZA BABA TÜRBEŞİ- KEMALPAŞA

İzmir'in Kemalpaşa ilçesinin otu kilometre kadar dışında eski adı Hamza Baba olan küçük bir köyde bulunan Hamza baba Türbesi belki de Kemalpaşa'nın en ünlü, en çok ziyaret edilen türbesidir. Asıl türbe yanında Hamza Baba'nın askerlerinin dervişlerinin ve soyunun yattığı bir hazire de bulunmaktadır. Türbenin içi oldukça bakımlıdır. Yeşil ve kırmızı renkler hâkimdir. Kabrin etrafı siyah bir ferforje demir ile çevrelidir. Yer yer küçük be ve iplik adakları asılıdır. Yerler halı kaplıdır. Bahçesindeki ağaçlarda bez kurdele adakları asılıdır. Türbe her türlü dilek için ziyaret edilmektedir. Genellikle sağlık, para, mal, eş dilekleri için ziyaret edilir. Asıl türbe Sekizgen bir yapıya sahiptir. Üzerinde asıl kubbenin oturduğu ikili kubbe şeklinde inşa edilmiştir. Her köşesinde iki kanatlı pencereler bulunmaktadır. Giriş sundurması ayrı bir kubbe şeklinde olup kesme taştan imal edilmiştir. Türbe dışında

büyük ve küçükbaş hayvanlarla kanlı adaklar yapıyor olup bu adaklar genellikle burada pişirilip ziyaret edenlere dağıtılmaktadır.

Türbenin bakımını Hamza Baba soyundan geldiği iddia edilen bir postnişin Ali İhsan Özerin tarafından yapılmaktadır.

Ali İhsan Özerin' in elindeki belgelerden Hamza Baba'nın vin beş yüz otuzlu yıllarda bölgeye geldiği düşünülmektedir. Ahmet Yesevi Dervişlerinden olduğu söylenmektedir. Hamza Baba'nın Horasan bölgesinin Balkayıp Şehrinden geldiği yine bu vesikalardan anlaşılmaktadır. Bu bölgeye 10 bin asker ile gelerek buraları fethettiği ve yerleştiği düşünülüyor.

Bölgede dergah kuran Hamza Baba kurduğu dergâhta ayırım yapmaksızın Müslüman olan, olmayan pek çok müride sahip olur. Şehzade II. Murat ve Hamza Baba aynı dönemde yaşamış ikisinin de gönlüne Hacı Bektaş-ı veliye olan muhabbet bu iki ulu kişiyi yakınlaştırmıştır.

Hamza Baba Manisa'ya yaptığı bir gezide vefat etmiş Manisalıları ısrarla Hamza Baba'nın Manisa'da defnedilmesinin istemişse de cenazesi Kemalpaşa'ya getirilerek dergâhını kurduğu yere defnedilmiş zaman içinde de burası türbe halini almıştır.

2.66.ÇAYAĞZI TEKKE TÜRBE – KİRAZ

İzmir ili Kiraz ilçesi' nde bulunmaktadır. İzmir KTVVKK' nun 26/ 01/ 2006 tarihli ve 1770 sayılı kararı ile tescillenmiştir.

Osmanlı döneminden kaldığı varsayılmaktadır. Türbe dört köşe moloz taşlarla yapılmıştır kapısı bulunmamaktadır. Türbenin içinde yine taşlardan örülü iki adet kabir bulunmaktadır. Kabirlerin üstünde diğerlerinde pek görülmeyen kuru çalılar bulunmaktadır. Yer Yer bez adaklar görülmektedir. Türbenin etrafında yine yeni olduğu görülen mezarlar ve anıt ağaçlar görülmektedir. Yine türbenin yakınında epey zaman kullanılmadığını düşündüğüm kanlı adaklar için kullanılan ocaklar bulunmaktadır.

2.67.VAKIFLAR (KARA HALİL BEY) TÜRBEŞİ – KİRAZ

Kara Halil Bey 'e ait olduğu söyleneğelen yapı şekli itibariyle Selçuklu Döneminin özelliklerini taşıyan bu türbe ile ilgili detaylı bilgiye ulaşılammıştır. Karahaliller Köyünün Vakıflar Mahallesinde bulunan türbe ile ilgili farklı anlatmalar mevcuttur.

2.68. KASIMPAŞA TÜRBEŞİ –MENDERES

Menderes İlçesinin merkezinde Kasımpaşa Camisinin güney batı yönünde yer alır. Kare şeklindedir. Yapısı oldukça küçüktür. İmar yılının 1505 olduğu tahmin edilmektedir. İçinde iki adet kabir bulunmaktadır. Kabirlerden birisi Eyüb Çelebi'ye aittir. Adak izi bulunammıştır. Mübarek günlerde ziyaret etme alışkanlığı vardır.

2.69. LEBLEBİCİ DEDE –MENEMEN

Menemen İlçesi Paspan Sokak'ın adeta ortasındadır. Bu türbe Yeşil türbe olarak da adlandırılmaktadır. Yeşil bir kafes içerisinde bulunmaktadır. Kabir kısmı yine yeşil bir fayans ile kaplanmıştır. Bu türbede bir adak izine rastlanmamıştır. Ancak buraya ziyarette bulunup dilekleri gerçekleşenlerin adak olarak leblebi dağıttığı söylenmektedir.

2.70. ŞEYH ESAD ERBİLİ TÜRBEŞİ- MENEMEN

Menemen İlçesi hudutları içerisinde dir. Kazımpaşa Mahallesi sınırlarında Hıdırlık sokakta bulunmaktadır. İki bölüm halindedir. Esad Efendi'nin kabri kapalı bir bölmede olup oğlu Ali Efendi ise türbe içinde yatmaktadır. Klasik türbe renklerinin dışında bir renk yoğunluğuna sahiptir. Yeşil dışında mavi ve kahverengi hâkimiyetini de görmekteyiz. Türbe oldukça temiz ve bakımlıdır. Esad Efendi âlim veli kavramının bir örneğidir. Kenzü'l-irfan, Mektubat, Risâle-i Es'a-dîyye, Tevhid Risalesi Tercümesi, Fatiha-i Şerife Tercümesi ve Divanı vardır. Nakşi ve Kadiri usullerince tekkesinde zikirler düzenlemekteydi. Menemen olayları nedeniyle ilgisi

olduğu düşünülerek idam talebiyle yargılanır. Yaşı nedeniyle idam edilmez ama oğlu Ali Efendi idam edilir. Esad Efendi askeri hastanede vefat edince cenazesi Menemen’de defnedilir.

2.71.İMAM-I BİRGİVİ TÜRBESİ –ÖDEMİŞ –BİRGİ

Osmanlı döneminden kalma bir mezarlık olan Halk içinde Böken Kabristanı olarak da adlandırılan ve içinde Osmanlı zamanında önemli makamlarda bulunan kimselerin de yattığı Ödemiş ilçesi’ nin Birgi Kasabasında olan bir kabristanda yatmaktadır İmam-ı Birgivi hazretleri. Birgivi Mehmet Efendi 1521 yılında Balıkesir’de doğmuştur .1573 yılında daha 52 yaşındayken çıkan bir salgın hastalıktan dolayı vefat etmiştir. Esas Adı Muhammed Bin Ali Zeynuddin’ dir. Bayramiyye tarikatına mensuptur. Müderris ve alim bir din adamıdır. Kanuni Sultan Süleyman Döneminde yaşamıştır. Hafızdır. Kabri’nin hemen yanında oğlu Müderris Fazlullah Efendi’nin kabri bulunmaktadır. Hazirenin içinde pek çok anıt ağaç bulunmaktadır. Sağlığında kabrinin üzerine kesinlikle türbe yapılmamasını istemiştir. Kabri’ nin üstünde bir yapı yoktur. Etrafında kısa demirlerden oluşan bir parmaklık bulunmaktadır. Kabrinin başında Birgivi Hazretlerinin diktiği söylenen bir servi ağacı bulunmaktadır. Gördüğü bütün hataları eleştiren bunları eleştirirken de ceza almaktan korkmayan bir kişilik özelliğine sahip olan Birgivi Hazretleri’nin yetiştirdiği pek çok ünlü müderris de vardır. Bugün sadece bir kısmına ulaşılabilen 60 civarında eseri olduğu tahmin edilmektedir. Hiçbir eserini o dönemdeki bir devlet adamına ithaf etmemiştir. Özellikle Vasiyet-i Birgivi Dini bilgiler içeren ben meşhur eserdir. Et-Tarikatü’l Muhammediye adlı bir takrizi vardır. Kabrinin başında bir çanak bulunmaktadır ki bu çanakta biriken yağmur sularının hafızlığa başlayan çocuklara içirilmesiyle bu öğrencilerin zihinlerinin açılacağı düşünölmektedir.

Türbe kabir ziyaretleri yapan kimselerin en fazla gittiği yerlerden biri de bu türbedir. Büyük bir hürmetle ziyaretler gerçekleştirilir. Genellikle bu ziyaretlerin kutsal diye adlandırıldığı günlere denk getirilmesi adettendir. Türbe ziyareti sırasında edep ve erkana oldukça dikkat edilir. Türbe etrafında bir kansız adak izine rastlanmamıştır. Ziyaretçiler genellikle buraya sağlık, mal, eş, ... talebiyle gelirler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRBELER

3.1.ZİYARET MAHALLERİ

İzmir ilinde yaptığımız evliya kültü araştırmaları sırasında ziyaret mahallerini dört ana başlıkta topladığımızı gördük bunlar: Türbeler (Emir Sultan, Tezveren Dede, Seyyid Alişir-Nezir-Beşir Hazretleri gibi), kabirler (Hasan Dede Hayıt Dede, Bayraklı Dede gibi) ağaçlar (Kız Bacı Sultan ,Semiz Dede gibi) ve günümüzde mevcut olmayan yatırlar şeklinde, tasnif edildiğini görmekteyiz.

İzmir İçinde Tespit Edilen Ziyaret Mahalleri Şunlardır:

- 1.Fettah Dede Türbesi –Basmane
- 2.Yasin Dede Türbesi-Dibekbaşı-Merkez
- 3.İzmirli Osman Nuri Efendi Mezarı– ve Çorakkapı Haziresi –Basmane
4. İplikçi Dede Türbesi- Basmane
5. Tezveren Dede Türbesi – Şeyh Mustafa Efendi Türbesi – Basmane
6. İmamı-Caferi Sadık Tayyar Türbesi- Basmane
7. Salih (Sali) Dede Türbesi – Basmane
8. Tezveren Dede Türbesi – Merkez
9. Şeyh Bedrettin Türbesi – Basmane
10. Susuz Dede Türbesi- Göztepe -Merkez
11. Emir Sultan Türbesi – Merkez
12. Seydi Baba Türbesi – Gaziemir
13. Yalınayak Dede Türbesi – Çandarlı- Dikili
14. Aleaddin Yayıntaş Mezarı – Çiğli
15. Mamur Baba Türbesi –İlıca- Çeşme
16. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi- Çeşme
17. Rakım Elkutlu – Kokluca Altındağ- Bornova
18. General Vali- Kazım Dirik Mezarı – Kokluca – Bornova
19. Bekir Sıtkı Visali Efendi Türbesi – Altındağ – Bornova
20. Hacı Mehmet (Ruhi) Akhan Türbesi – Altındağ- Bornova
- 21.Mehmet Esat İleri Kabri – Altındağ – Bornova

22. Bayrak Dede – Bornova
23. Hayıt Dede – Bornova
24. Hasan Dede Türbesi – Bornova
25. Seyit Battal Gazi Torunları Türbesi – Bornova
26. Tekke Dede Türbesi –Kozak- Bergama
27. Hasan Dede Türbesi – Bergama
28. Hayıt Dede- Bergama
29. Helvacı Dede – Bergama
30. Geyikli Dede Türbesi – Bergama
31. Kafiyeci Mehmet Muhittin Efendi – Bergama
32. Demirtaş Dede Türbesi – Mahmudiye Köyü- Bergama
33. Balkaz Dede – Yukarı Kırıklar Köyü – Bergama
34. Beşe Dede Türbesi – Paşaköy – Bergama
35. Muallim (Bodur) Dede-Ferizler Köyü- Bergama
36. Ecik Dede Türbesi –Alibeyli Köyü – Bergama
37. İplikçi Yunus Mezarı- Harputlu Haziresi- Bergama
38. Araplı Dede Mezarı- Bergama
39. Karacaahmet Yatırı- Bergama
40. Lokman Dede- Bergama
41. Zeytinli Dede Türbesi- Bergama
42. Tekke Köyü Türbe ve Mezarlığı- Zeytindağı – Bergama
43. Dursunbey Kız Türbesi – Bergama
44. Kız Bacı Sultan Türbesi – Zeytinova – Bayındır
45. Şeyh Dursun Bey Türbesi – Karahalilli Köyü – Bayındır
46. Emir Dede (Emir Han) Türbesi – Bayındır
47. Gökbaşı Baba Türbesi – Yakapınar/Uladı Köyü – Bayındır
48. Kelleci Baba Türbesi – Bayındır
49. Gömeç Baba Türbesi – Bayındır
50. Hacı İsmail Ağa Mescit (Cinli Mescit) Türbesi – Bayındır
51. Eskici Dede Türbesi – Bayındır
52. Efkar Baba Kabri – Balçova
53. Ciğer Dede- Balçova

54. Karacaagaç Köyü Türbe Çeşme ve Namazgahı – Buca
55. Sultan Baba Türbesi – Torbalı
56. Telgraf Zabiti Akif Fikri Bey Mezarı – Güzelbahçe
57. Buladan Dede Türbesi – Güzelbahçe
58. Yaren Dede Türbe ve Anıt Ağacı – Güzelbahçe
59. Musa Baba Türbesi – Narlıdere
60. Mızraklı Dede Türbesi – Yeşilyurt – Karabağlar
61. Şemsi Baba Türbesi ve Karadutlu Haziresi- Yağhaneler- Karabağlar
62. Habib Dede – Karabağlar
63. Haydar Baba Türbesi – Karabağlar
64. Horasanlı Hakkı Baba Türbesi – Nazarköy – Kemalpaşa
65. Badem Dede Türbesi – Kemalpaşa
66. Hasan Dede Zaviye ve Türbesi –Yenmiş Köyü- Kemalpaşa
67. Davut Baba ve Perişan Dede Türbeleri – Kemalpaşa
68. Çal Dede – Ovacık – Kemalpaşa
69. Yaren Dede Türbesi – Yukarı Kızılca – Kemalpaşa
70. Sinan Dede Türbesi – Sinancılar Köyü – Kemalpaşa
71. Eşref Rumi Türbesi – Çınarköy- Kemalpaşa
72. Şehit Şah Ahmet Türbesi – Gökyaka Köyü – Kemalpaşa
73. Tufan Dede Türbesi- Yukarı Kızılca- Kemalpaşa
74. Kurt Baba Türbesi- Kemalpaşa
75. Hamza Baba Türbesi- Kemalpaşa
76. Çayağzı Tekke Türbe- Kiraz
77. Vakıflar (Kara Halil Bey) Türbesi- Kiraz
78. Kasımpaşa Türbesi- Menderes
79. Leblebici Dede Türbesi – Menemen
80. Şeyh Esad Erbili Türbesi – Menemen
81. Hıdır İlyas Dede Türbesi – Menemen
82. Kasımpaşa Türbesi – Menemen
83. Tezveren Şeyh Kamil Türbesi – Menemen
84. Mühürlü Sultan (Kız Veli) Türbesi – Menemen
85. Çoban Dede Türbesi – Ödemiş

86. Davut Baba Türbesi – Konaklı – Ödemiş
87. Evliyabaşı Türbesi – Bademli – Ödemiş
88. Kral Kızı Mezarı – Birgi – Ödemiş
89. İmam-ı Birgivi Kabristanı Türbesi- Birgi - Ödemiş
90. Mehmet Bey Türbesi – Ödemiş
91. Hatuniye (Sultan Şah-Ümmü Sultan) Türbesi – Ödemiş
92. Mustafa Efendi Türbesi- Seferihisar
93. Hıdır Dede Türbesi- Seferihisar
93. Akıncılar Çiftliği Türbesi – Selçuk
94. Halil Yahşi Bey Türbesi – Selçuk
95. Aydınoğulları Türbesi – Selçuk
96. Öksüz Dede Türbesi- Belevi – Selçuk
97. Ece Sultan Türbesi – Selçuk
98. Sinan Dede Türbesi – Selçuk
99. Işıkavaklı Dede Türbesi – Selçuk
100. Gazi Sığla Bey türbesi – Selçuk
101. Şehabeddin Sivasi Türbesi – Selçuk
102. Sarı Dede Türbesi – Büyük Kemerdere Köyü – Tire
103. Seyyid Dede Mezarı- Eğridere Köyü – Tire
104. Erenler Ninesi Pir Sultan Mezarı – Peşrefli Köyü – Tire
105. Pir Veli Beşe Türbesi – Peşrefli Köyü – Tire
106. Kara Hasan Bey Türbesi – Tire
107. Soğan Dede (Kurt Baba) Türbesi – Tire
108. Dilek Dede Türbesi- Gökçen – Tire
109. Arappınarı Türbesi –Tekkesi – Tire
110. Kaplan Paşa Türbesi – Kaplan Köyü – Tire
111. Musa Bey Türbesi – Tire
112. Yağlıoğlu (Asri Mezarlık) Türbesi – Tire
113. Kesik Baş Türbesi – Tire
114. Lütfü Paşa Türbesi – Tire
115. Hafsa Hatun Türbesi – Tire
116. İsa Baba Türbesi – Tire

117. Şeyh Nasurettin Türbesi – Tire
118. Ali Baba Türbesi – Tire
119. Yağlıoğlu Türbesi – Tire
120. Yedi Kardeşler (Sır Hatunlar) Türbesi – Tire
121. Süleyman Şah Türbesi – Tire
122. Molla Mehmet Çelebi Türbesi – Tire
123. Kara Kadı Mecmeddin Türbesi – Tire
124. İbni Melek Türbesi – Tire
125. Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi – Tire
126. Buğday Dede Türbesi – Tire
127. Balım Sultan Türbesi – Tire
128. Alihan Türbesi – Tire
129. Alamadan Dede Türbesi – Tire
130. Hacı Fakih Türbesi -Yuva Yapan Dede Türbesi – Tire
131. Rum Mehmet Paşa Türbesi – Tire
132. Uzunali Dede – Urla
133. Pamukçu Dede Türbesi – Urla
134. Memidedeoğlu Ali Baba Türbesi – Urla
135. Samut Baba Türbesi – Urla

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNANÇLAR VE UYGULAMALAR

4.1. İNANÇLAR

Türbeler, birçok kültürde ve dinde kutsal kabul edilen mekânlardır. İnsanlar, türbelere manevi önem atfeder ve bu mekânları ziyaret ederek dua etme, ibadet etme, tazim gösterme ve manevi güç veya şifaya inanma gibi çeşitli nedenlerle ziyaret ederler. Türbelerle ilgili inançlar, dinlere, kültürlere ve bireylere göre değişiklik gösterebilir. İşte türbelerle ilgili yaygın inançlardan bazıları:

A. Kutsallık inancı: Birçok inanç sistemi, türbeleri kutsal mekânlar olarak kabul eder. Bu inanca göre, türbelerde yatan veya temsil edilen kişiler, manevi bir güce veya Allah'ın yakınlığına sahip kişilerdir. Bu nedenle, türbelere yapılan ziyaretler, manevi bir deneyim yaşama, duaların kabul olma veya dileklerin gerçekleşme umuduyla bağlantılıdır.

B. Şifa ve iyileştirme inancı: Bazı insanlar, türbelere şifa ve iyileştirme amacıyla giderler. Bu inanca göre, türbelerde yatan kişilerin manevi gücü veya kutsallığı, hastalıkları iyileştirme veya sorunlara çözüm bulma kapasitesine sahiptir. Bu nedenle, insanlar sağlık sorunlarıyla karşılaştığında veya zorluklarla mücadele ettiklerinde türbelere başvururlar.

C. Dua ve ibadet inancı: Türbelere yapılan ziyaretler, dua etme ve ibadet etme amacı taşır. İnançlarına göre, türbedeki kutsal varlık veya mekân aracılığıyla yapılan duaların, Allah'a ulaşma ve kabul olma şansı daha yüksektir. Türbelere yapılan ibadetler, manevi bir bağlantı kurma, arınma ve Allah'a yakınlaşma amacını taşır.

D. Mirasçılık inancı: Bazı kültürlerde, bir türbenin veya kutsal kişinin mirasçısı olmak veya onun izinden gitmek önemli bir inanç sistemidir. Bu inanca göre, türbedeki kutsal varlık veya ruhani liderin öğretilerini takip etmek ve onun manevi yolunda ilerlemek, manevi büyüme ve Allah'a yakınlaşma açısından önemlidir.

E. Toplumsal ve kültürel birliktelik inancı: Türbeler, bazı toplumlarda bir araya gelme, birlik ve beraberlik duygusunu pekiştiren mekanlar olarak kabul edilir. İnsanlar, türbelere yapılan ziyaretlerde toplumlarıyla bağ kurma, gelenek ve kültürlerine sadık kalma, ortak değerleri paylaşma amacı güderler.

Bu inançlar, türbelere yönelik insanların duyduğu manevi ihtiyaçları ve arayışları yansıtır. Ancak, türbelerle ilgili inançlar ve uygulamalar, dinlerin öğretileri, kültürel gelenekler ve bireysel tercihler arasında büyük farklılıklar gösterebilir.

4.2.UYGULAMALAR

4.2.1.Ziyaret Adabı

Türbe ziyaretlerinde uyulması gereken bazı kurallar vardır. İslam geleneği ve Türk kültürüne göre türbe ziyaretlerinde dikkate alınması gereken bazı önemli kurallar şunlardır:

A. Saygı gösterme: Türbe ziyaretlerinde en önemli adabın saygı gösterme olduğunu unutmayın. Türbe, bir kutsal mekân kabul edildiği için içeri girdiğinizde sessiz ve hürmetli bir şekilde davranmalısınız. Ses tonunu düşürmek, huzur ortamını korumak için önemlidir.

B. Mütevazı giyim: Türbe ziyaretlerinde uygun şekilde giyinmek önemlidir. Kadınlar genellikle başlarını örterek (örtecek bir şey bulunmuyorsa en azından saçlarını toplamak) türbeye girerler. Hem erkekler hem de kadınlar mütevazı giyinmeye özen göstermelidir. Rahat ve temiz kıyafetler tercih edilmelidir.

C. Ayakkabı çıkarma: Türbelere girerken ayakkabılarınızı çıkarmanız beklenir. Ayakkabılarınızı türbenin girişine yerleştirilen ayakkabılıklara veya belirtilen alana bırakmanız uygun olacaktır. Ayakkabılarınızı düzenli bir şekilde bırakmak ve türbenin içerisinde çorapla dolaşmak önemlidir.

D. Abdest almak: Müslüman ziyaretçiler için türbe ziyaretinden önce abdest almak veya temizliğe dikkat etmek tavsiye edilir. Abdest, manevi bir hazırlık ve temizlik olarak kabul edilir.

E. Kurallara uymak: Türbe ziyaretlerinde türbenin kurallarına ve uyarılarına uymanız önemlidir. Giriş saatleri, fotoğraf çekme yasağı, sessizlik isteği gibi belirtilen kurallara saygı göstermek gerekir. Rehberlerin veya görevlilerin yönlendirmelerine uymak da önemlidir.

F. Dua etme ve niyazda bulunma: Türbe ziyaretlerinde dua etmek ve niyazda bulunmak yaygın bir uygulamadır. Kendi içsel niyetlerinizi ve dualarınızı

yapabilirsiniz. Ancak, kalabalık zamanlarda diğer ziyaretçilere yer vermek ve sıra beklemek önemlidir.

G. Temizlik ve düzen: Türbelere yapılan ziyaretlerde temizlik ve düzeni korumak önemlidir. Çöp atmaktan kaçınmak, duvarlara yazı yazmamak veya çizim yapmamak, çevreye saygı göstermek adabın bir parçasıdır.

Türbe ziyaretlerinde inanç, saygı ve nezaket ön planda tutulmalıdır. Her kültür ve dini inanç sistemi, türbe ziyaretlerinde farklı kurallara sahip olabilir. Bu nedenle, ziyaret edeceğiniz türbenin özelliklerine ve yönergelerine göre davranmanız önemlidir. (Kandemir, 1978-1986: 620)

4.2.2.Ziyaret Zamanı

Yaptığımız ziyaretlerde türbe, yatır veya kabirlerde ziyaret zamanları olarak genellikle kandil geceleri, perşembe akşamları, ramazan akşamları veya kişilerin kendi inançlarına göre kutsal olarak gördükleri günlerde (muharrem ayı, üç aylar başlangıcı) gibi zamanlarda ziyaretlerin sıklaştığı görülmüştür. Bunun dışında bazı mekânlara günün her saatinde, haftanın her gününde ziyaretin olduğunu gördük. Ancak bazı yatırların ya da türbelerin bulunduğu yerlerin fiziki koşullarından dolayı kapılarının kapalı olduğunu ancak vakit namazlarında bu kapıların açılarak ziyaretlerin yapıldığını da belirledik. (Cinci Hoca Mescidi-Yasin Dede ...gibi) (Kandemir, 1978-1986: 620)

4.2.3.Ziyarete Giriş ve Çıkış

İzmir'deki yatır, türbe ve kabirlere giriş çıkışlarda genellikle bir sınırlandırma yapılmamaktadır. Ancak ziyaretlerin yatsı namazından sonra yapılmasının uygun görülmediğini de kaynak kişiler belirtmişlerdir. (K.K 48-56-75)

İzmir merkezli türbelere, yatırlara gelenekselleşmiş günlerde ziyaretlerin yoğun olarak yapıldığı görülür. Örneğin kandil günleri, Hıdırellez zamanı ya da mevlit gecesinde bu ziyaretler halk için önemli kabul edilir.

İzmir merkezinin dışındaki köy ya da ilçe türbelerinde günlük namaz vakitlerinde ziyaretlerin yapıldığı da görülür.

Alevi geleneğinin devam ettirildiği mahallerde türbe ziyareti uygulamalarının (Hıdırellez, hızır, martifal, gadir-i humm) canlı olarak günümüzde de devam ettirildiği görülür.

4.2.4.Ziyarete Hazırlık

Ziyarete gelenlerin özellikle abdestli bir şekilde geldikleri veya ziyaret mahallinde varsa çeşmelerden abdest aldıkları, temiz bir kıyafet giymeye özen gösterdikleri, yanlarında Kur'anı Kerim bulundurdukları ve okudukları gözlemlenmiştir.

4.2.5. Ziyaret Uygulamaları

Yaptığımız gözlemlerde bu ziyaretlere gidilmesindeki ana talepler altı başlık altında toplanabilir. Bunlar:

4.2.5.1 Şifa ve Sağlık İsteğine Yönelik Uygulamalar

Türbe ziyaretleri, sağlık ve şifa talepleri için sıkça gerçekleştirilen bir uygulamadır. Bazı türbeler, inanişaya göre hastalıkların iyileşmesine yardımcı olabilecek manevi güçlere veya kutsallığa sahip olduğuna inanılır. Türbe ziyaretleri şahsi bir inanç ve manevi deneyimdir. Herkesin inançları ve tercihleri farklı olabilir. (K.K. 97-98) Bu nedenle, ziyaret etmek istediğiniz türbenin kültürel ve dini geçmişini araştırmak, yerel geleneklere saygı göstermek ve kendi inançlarınıza uygun şekilde davranmak önemlidir. Orta Asya Türklerinde adak olarak türbeye bırakılan hayvanların yakalanabilmesi, bulunabilmesi durumunda adağın orada bulunanlara ya da ihtiyacı olanlara dağıtılması kişinin sağlık isteğinin karşılanmasını sağladığı düşünülmektedir. Bu adaklara ıdık/ıduk adı verilirdi. (Ögel, 2014: 431)

4.2.5.2. Bereket, Bolluk, Uğur İsteğine Yönelik Uygulamalar

İzmir'de bolluk ve bereket taleplerine uygun olduğuna inanılan bazı yatırlar şunlardır:

Şeyh Yusuf Yatırı: İzmir Karşıyaka'da bulunan Şeyh Yusuf Yatırı, bolluk ve bereket talepleriyle ziyaret edilen bir mekândır. Ziyaretçiler, buraya yapılan ziyaretlerde bolluk, bereket ve maddi refah konularında destek ararlar. (K.K 112-114)

Seyrek Yatırı: İzmir Seyrek Mahallesi'nde bulunan Seyrek Yatırı, ziyaretçiler arasında bolluk ve bereket talepleriyle bilinir. Buraya yapılan ziyaretlerde, işlerin yolunda gitmesi, bolluk, bereket ve refahın artması dilekleriyle dua edilir. (K.K 66-74)

Hacı Beşir Ağa Yatırı: İzmir Karabağlar' da bulunan Hacı Beşir Ağa Yatırı, bolluk ve bereket talepleriyle ziyaret edilen bir diğer mekândır. Ziyaretçiler, buraya yapılan ziyaretlerde maddi refahın artması, işlerin yolunda gitmesi ve bolluk bereketin sağlanması için dua ederler. (K.K. 58-59-60)

Bu tür yatırlar, bolluk ve bereket taleplerine cevap vereceği inancıyla ziyaret edilen mekânlardır. Ancak, bu gibi inanışlar kişiden kişiye ve kültüre göre değişebilir. Ziyaret etmek istediğiniz yatırların kültürel ve dini geçmişini araştırmak, yerel geleneklere saygı göstermek ve kendi inançlarınıza uygun şekilde davranmak önemlidir.

4.2.5.3.Mal-Mülk-Servet Talebine Yönelik Uygulamalar

Bu taleplerde bulunanalar genellikle kabir kenarına ev şeklinde yapılar yapmakta, mezara özellikle bozuk para bırakmakta ya da küçük taşlardan eşyalar yapmaktadır. (Kız Bacı Sultan –Bayındır) (K.K 23)

Bu ziyaretler sırasında toprağa ev çizmek (K.K 36), türbenin kapısına anahtar sokmak (K.K 55), kurban adamak (K.K 99), türbeye dönerek dua etmek (K.K 12), kanlı-kansız adaklar bırakmak (K.K 40-41-42-43-60-61-62-103-104-105), mal-mülk servet talebine yönelik uygulamalarının bazılarıdır.

4.2.5.4. Talih-Kısmet Açmaya Yönelik Uygulamalar

Yatırlarda kısmet açmaya yönelik uygulamalar, özellikle İslam geleneğinde yaygın olan ziyaretler sırasında gerçekleştirilen bazı ritüelleri içerebilir. Bunlar arasında şunlar yer alabilir:

Yatır Ziyareti: Kısmet açma amacıyla yapılan ziyaretler, genellikle bilinen veli veya ermişlerin türbelerine veya mezarlarına gerçekleştirilir. Bu ziyaretlerde, kişiler dua eder, manevi yardım ve destek talep ederler. (K.K 7-8)

Oruç Tutmak: Kısmet açma amacıyla yapılan ziyaretler öncesinde veya sırasında oruç tutmak da yaygın bir uygulamadır. Oruç, kişinin arınmasına ve manevi hedeflerine odaklanmasına yardımcı olabilir. (K.K 110-111)

Sadaka Vermek: Yatırlara yapılan ziyaretlerde sadaka vermek, kısmet açma amacıyla yapılan bir başka uygulamadır. Sadaka, manevi bir niyetle verildiğinde kısmeti açma ve bereket getirme inancıyla yapılır. (K.K 21-22)

Kurban Kesmek: Bazı durumlarda, kısmet açmak için yatır ziyaretleri sırasında kurban kesmek de tercih edilebilir. Kurban kesmek, Allah'a ibadet etmek ve yardımlaşmayı teşvik etmek amacıyla gerçekleştirilen bir ritüeldir. (K.K 97)

Dua Etmek: Yatırlara yapılan ziyaretlerde dua etmek, kısmet açma amacıyla gerçekleştirilen en yaygın uygulamalardan biridir. Kişiler, dileklerini ve isteklerini Allah'a arz ederek, manevi yardım ve destek talep ederler. (K.K 33-34-35)

Bu uygulamalar, kısmet açma inancına ve geleneklerine dayalı olarak farklılık gösterebilir. Önemli olan, bu ritüelleri gerçekleştirirken içtenlikle niyet etmek ve inançla hareket etmektir. Ayrıca, bu tür ziyaretlerde yerel adet ve geleneklere de uyulması önemlidir.

4.2.5.5. Feyz İsteğine Yönelik Uygulamalar

Feyz Allah'ın acıması, yardımı, bağışlamasını anlamının dışında tasavvufi gelenek ve yöntemleri uygulayan tarikat ehlinin gönlündeki bir güçtür. Bu güce kavuşmak isteyen tasavvuf ehli evliyalarından da medet umarlar. (Uludağ, 2010: 148)

Bu niyetle ziyaret mahalline gelenler genellikle kendileri, büyükleri, sevdikleri için hem bu dünyada hem de ahirette yüksek bir makam talebinde bulunmaktadır.

Bu uygulamaların dışında da bazı uygulamalar olabiliyor. Örneğin namaz gecesi yapma, bir meslek kuruluşuna ya da bir tarikat grubuna bağlı olarak peştamal kuşatma, hilat giydirme veya el verme gibi törenler yapılıyor.

Feyz isteğine ulaşmak için yapılan ritüellerin ilki salavat okuma veya rabıttır. Çünkü Hz. Muhammed' e ya da şeyhine, pirine, mürşidine güzel hisler beslemek, onların üstünlüğünü kabul etmek, onlara samimi duygularla sevgisini göstermek kurtuluşa ermenin ilk şartıdır. (Dağıstâni, 2009: 149)

4.2.5.6. Dana, Koyun, Koç Horoz (Kurban Etme)

Ziyaret mahalline gelenler genellikle dilekleri yerine geldiğinde üzerlerinde borç bildikleri adaklarını kabir, türbe kenarında bulunan uygun mekânlarda keserek ya orada pişirerek gelenlere ikram etmekte veya adak etlerini bir fakire vermek üzere götürdükleri gözlemlenmiştir. Ancak bazı kişiler dileklerinin yerine gelmesini beklemeden de kanlı adaklarını yerine getirmektedir. (K.K 100-101)

4.3.DİĞER UYGULAMALAR

4.3.1. Adaklar

4.3.1.1. Kansız Adaklar

4.3.1.1.1. Dua

Gidilen yere göre çeşitli uygulamaları vardır. Genellikle mübarek kişinin ruhu için okunur. Yasin okumak, üç ihlas bir fatiha okumak veya belli bir duayı adayarak okumak en belirgin olanlarıdır. Bunun yanında belirli türbelere örneğin 4444 salavat-ı şerife okumak (K.K 20), Eüzü besmele çekilerek 1000 Allahümme deracati okumak

(K.K 70), 1001 Fatıha okumak (K.K 13-14-15-16-80-81-82), 2 rekat namaz kıldıktan sonra çeşitli sayılarda besmele çekmek, kelime-i tevhid okumak, belirli sayılarda ihlas suresi okumak, yedi-kırk-doksan dokuz-yüz bir sayılarda yasin suresi okumak ve bunu üç gün, yedi gün, kırk gün üst üste devam ettirmek gibi ritüelleri vardır.

4.3.1.1.2.Namaz

Genellikle yanında mescit veya türbe olan yerlerde herhangi bir konuda dileği olanlar namaz kılmayı adayabilirler. Allah rızası için kılınır. Namaz adanan dileğin gerçekleşmesinde yardımcı öge olarak kullanılır. Bazı özel günler ya da gecelerde. ... dileğim olursa namazımı... dede de (K.K 88) akşam namazımı, teravih namazımı vb. kılacağım (K.K 107) şeklinde bir niyet de edilebilir. Genellikle iki rekât şeklinde kılınır. Ardından dilek söylenerek dileğin olması beklenir. Gözlemimizde genellikle türbelerin, yatırların yanında bir mescid ya da cami bulunduğu görülmüştür. Bunların bulunmadığı yerlerde de namaz kılınan ayrı bir alan vardır. Buralarda talebe binaen kılınan namazlara “Ziyaret Namazı” denir.

4.3.1.1.3.Bez Bağlama

Günümüzde daha çok türbedarı olmayan yatırlarda yapılan bir adak şeklidir. Neye niyet edilirse bez yatırın yanındaki ağaca, yatırın ayak ucuna, penceresinin demirine gibi muhtelif şekillerde bağlamalar yapılabilir ancak günümüzde özellikle şehir merkezinde veya türbedarı olan ziyaretgâhlarda bu âdete izin verilmemektedir. Bez olarak genellikle eşarp, tülbent, gibi eşyalar da asılabilir. Ağaç kültü Türk inanç sisteminde toprağın altı ile göğün en üstü arasında uzanan bir duygu, düşünce, manevi aktarım aracıdır. Özellikle Şamanlıkta su, ağaç, orman ruhları kişileri gözetip esirgediği için yani kişilerin isteklerine ulaşabilmesi adına ağır adaklar istemezler. Bu nedenle kanlı adak yerine kansız adakları tercih ederler. Bunun sonucunda da bu ağaçlara genellikle bez, çaput gibi nesnelere bağlanır. (Kalafat, 1995: 111)

4.3.1.1.4.Dilek Kâğıdı Asma

Aynı bez bağlama gibi dilek kâğıdı asma adağı da Günümüzde daha çok türbedarı olmayan yatırlarda yapılan bir adak şeklidir. Neye niyet edilirse dilek kağıdına o yazılarak veya çizilerek yatırın yanındaki ağaca, yatırın ayak ucuna, penceresinin demirine gibi muhtelif şekillerde asılır. Ancak günümüzde özellikle şehir merkezinde veya türbedarı olan ziyaretgâhlarda bu âdete izin verilmemektedir. Bazen istekler in içinde oldukları dilek kâğıtları yatırların penceresinden içeri atılır. (K.K 26-45-46)

4.3.1.1.5.Giysi Koyma

Genellikle bu uygulamayla istekleri veya ihtiyaçları olan kimselerin etkilenmesi hedeflenmektedir. Mesela içinde bir sıkıntı olan ve bu sıkıntısını geçiremeyen kişinin bir giyeceği kabre bırakılarak ihtiyacının giderilmesi amaçlanmaktadır. (Çıracı, 1995: 47)

4.3.1.1.6.Çeyiz Asma

Genellikle evlenmek isteyen kızlar ya da kızını evlendirmek isteyen anneler tarafından yapılıyor. Küçük bir çeyiz eşyası türbenin içine ya da yatırın kenarına bırakılarak mübarek kişinin hayırlı bir koca bulmasında aracılık etmesi bekleniyor. Bazen de evliliklerinde sorun olan gelinler bu nesnelere bırakarak evliliklerinin düzelmesini umut ediyorlar (Çıracı, 1995: 20-21)

4.3.1.1.7.Beşik Yapma

Özellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından yapılıyor. Beşik şeklinde bir ipe bez bağlanıyor. Bazı çocuğu olan kadınlar tarafından da yapılabilir. Bunun nedeni olarak da çocuklarının şifa bulması istenen hastalıklarından kurtulması, çocuklarının sağlıklı büyümesini istemeleri, çocuklarının kötülüklerden uzak

olmasını istemeleri olarak düşünülebilir. Kız Bacı Sultan (Bayındır)yatırında görülmektedir. (K.K 29-30-51-57-77-78)

4.3.1.1.8.Mum Yakmak

Ateş Türklerin hayatında önemli bir yer tutan kültürdür. Türkler ateş kavramını sadece fiziki zorunluluklar için gerekli bir unsur olarak almamış sosyolojik ve psikolojik tatminler konusunda bir araç olarak da kabul etmişlerdir. Şamanların ateş başında yaptığı ayinler, kişilerin içindeki kötü ve karanlık ruhları bedenden uzaklaştırma çabası içindir. Ateş karanlığın kovucusu aydınlığın habercisi olarak algılanmıştır. (Şener, 2001: 54)

Ateş kültürünün bir yansıması olan mum yakma adeti yüzyıllardır türbelerde, yatırlarda halen devam etmektedir.

“Türklerde kandil (mum)yakma âdeti, Fenikelilerden gelmiş bir ananedir. Fenikeliler, Sur şehrinin hamisi ve ilahı olan Melkares’ in heykeli önünde devamlı kandil yakarlardı. Kabir, mezar taşına mum yakılması Mecusilerden ve Hristiyanlardan geçmiştir.” (Erdil ,1997: 57)

Aslında bir yatırda, türbede ya da ziyaretgâhta mezar taşının ister başına ister ayakucuna ister duvarına ister pencere kenarına nereye olursa olsun mum yakan kişi o mezarda medfun olan kişi ile kendisini bir noktada birleştirip bu birleşmeden menfaat umar. O kabirde yatan kişi vasıtasıyla kendinde olan kötü “şey” leri uzaklaştırmak arzuladığı iyi “şey” lere ulaşmak amacındadır. Çünkü inandığı şey kendindeki ihtiyaçlara çare olacaktır. Günümüzde bu inanış halen sürmektedir. Modern dünyada yaşayan insanoğlu bu inanışını sürdürmektedir. Hatta o kadar ki sosyal ekonomik, psikolojik ihtiyaçlarını başka yollarla karşılayamayınca modernliğini bir tarafa bırakarak türbelere yatırlara olan ilgilerini artırarak sürdürmüşlerdir. Öyle ki: “İnsanlar türbe ziyaretlerini dinin bir gereği olarak algılar ve popüler dindarlığın önemli bir unsuru olarak çeşitli amaç ve usullerle onu devam ettirirler. (Köse ve Ayten, 2010: 26)

Diğer Yandan kaynak kişilerin söylediği ancak çok azını gözlemleye bildiğimiz

Kilit asma, taştan ev yapma, toprak alma, isim verme, tespih çözme, tespih okutma, tespih çekme, göbek atma, tavaf, hayır dağıtma, mevlit okutma, taş yapıştırma, taş koyma, para yapıştırma, çivi çakma, leblebi bırakma, mersin dalı götürmek, kabre su dökmek gibi adaklar da bulunmaktadır. (K.K 53-76-91-92-125-127)

4.3.1.2.Kanlı Adaklar

Yapılan gözlemlerde pek çok türbede (Hamza Baba, Emir Sultan, Gökbaşı Dede, Kız Bacı Sultan, Merkez Efendi gibi) kanlı adakların yapıldığını gözlemledik. Bu adakların genellikle küçükbaş hayvan oluşu yer yer de horoz, tavuk kesildiği de anlatıldı. (K.K 1-4-5-10-11-24-37-50-72-85-120-121-130) Adaklar genellikle türbe önünde ya da yakınlarında kesilmekte, kesilen adaklar ya türbe yanlarında yapılan odalardaki ocaklarda ta da kendi imkanlarıyla hazırlanan ocaklarda pişirilip birlikte yenmekte, o türbeye gelenlere ikram edilmekteydi. Bazı türbelerde kesilen kanlı adakların bir kısmı veya tamamı adağı adayan kişi tarafından yenilemeyeceği de belirtilmiştir. (K.K 19-2468) Bazen de kesilen adakların bütün olarak çevredeki fakir kişilere de verildiği anlatılmıştır.

4.4.İNANÇ MOTİFLERİ

4.4.1. Büyü

İslam inancında, "büyü" veya "sihir" terimleri, doğüstü güçlerin kullanılarak zarar verme, insanları etkileme veya iradelerini kontrol etme amaçlı sihirsel uygulamaları ifade eder. İslam dini, büyüü yasaklayan açık bir duruşa sahiptir ve bu tür eylemleri günahdır ve haramdır olarak kabul eder. Kur'an-ı Kerim'de büyüye dair bazı ayetler bulunmaktadır. Büyücülerin ve sihirbazların amelleri, İslam inancına göre şeytani bir etki altında olduğu ve insanları Allah'ın yolundan saptırmayı hedeflediği için ciddi bir günah olarak kabul edilir. Bu nedenle, Müslümanlar büyüye karşı uyanık olmalı ve bu tür uygulamalardan kaçınmalıdır. İslam'da büyüü etkisiz hale getirmek veya korunmak için bazı tavsiyeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Allah'a yönelerek dua etmek, Kuran-ı Kerim'deki ayetlerden okumak, Allah'ın adını

anmak, sünnete uygun yaşamak ve güçlü bir imanla Allah'a güvenmek yer alır. Ayrıca, Allah'a sığınmak ve Kuran-ı Kerim'de belirtilen doğru inanç ve uygulamalara bağlı kalmak, büyüün etkilerini zayıflatmaya yardımcı olabilir. İslam'da büyü konusu ciddiye alınır ve Müslümanlar, bu tür uygulamalardan uzak durmalı ve İslam'ın öğretilerine uygun yaşamayı tercih etmelidirler. Büyüye başvurma veya büyü yapma, İslam'ın öğretilerine aykırıdır ve bir Müslüman'ın imanını zayıflatabilir. (İzutsu, 1995: 29)

Bunun dışında kimi insanlar varlığın görünmeyen tarafında bir güç olduğunu ve bu gücün aktif hale getirilirse olumlu ya da olumsuz hayatı etkileyeceğini düşünür. Bu sistem istenilen ile var olan arasındaki dengenin harekete geçirilmesi temeline dayanır. İlkel ve kökenine bağlı topluluklar bu düşünce sistemi özelinde var olanı değiştirme gücü arayışındadır. (Örnek, 1988: 135-137)

Yaptığımız gözlemlerde genel olarak iki çeşit büyü ile karşılaştık. Bunlardan birincisi “Taklit Büyüsü” diğeri ise “Temas Büyüsü” dür.

Taklit büyüünde yapılan işlem taklit ederek sonuç elde etmeye çalışılmaktadır. Örneğin beşik yaparak çocuğa kavuşma, ev çizerek mal-mülk elde etme isteği bunlardan bazılarıdır. (Örnek, 1988: 142)

Temas büyüünde ise bir bütünü elde etmek için o bütüne ait parçaların bütünün gücünü taşıdığını kabul ederek isteğe ulaşmak için parçaları kendi amacı için kullanılmaktadır. Örneğin kan, kıyafet ve kemik bağlı olduğu bütünün gücünü kendi içinde barındıran parçalardır. (Örnek, 1988: 143-144.)

4.5. SAYILAR

Türk kültüründe kutsal sayılar, mitolojik ve tarihi kökenlere dayanır. Yatır ve türbelerde kullanılan kutsal sayılar ise genellikle Türk halk inançları ve tasavvuf geleneğiyle ilişkilidir. Örnek vermek gerekirse: Yatır ve türbelerde 7 sayısı, kutsal kabul edilen bir sayıdır. Bu sayı, gökyüzündeki yedi kat semaya, yedi renkli gökkuşağına, yedi gök cismine (Güneş, Ay ve beş gezegen) atıfta bulunur. Yedi aşama veya yedi dereceyi simgeler ve manevi bir bütünlüğe işaret eder. Veya 40 sayısı da kutsal sayı olarak kabul edilir. Bu sayı Türk kültüründe bereket, bolluk ve koruma anlamına gelir. Bazı yatır ve türbelerde 40 gün boyunca ziyaretler

gerçekleştirilir ve dualar edilir. 99 sayısı ise İslam geleneğinde de önemli bir kutsal sayıdır ve bazı yatır ve türbelerde de kullanılır. Bu sayı, Allah'ın 99 ismini temsil eder ve bu isimlerin zikredilmesiyle tanrıyla manevi bir bağ kurulduğuna inanılır. 108 sayısı hem Hinduizm hem de bazı Türk halk inançlarında kutsal bir sayıdır. Bu sayı, birçok yatır ve türbenin önemli bir yeri olan tespihlerde kullanılır. Tespihlerdeki 108 boncuk, ibadet ve zikirlerde kullanılarak manevi bir bağ kurmayı temsil eder. Yatır ve türbelerde kullanılan kutsal sayılar, bölgesel farklılıklar ve inanç sistemlerine göre değişiklik gösterebilir. Bu sayılar, ziyaretler sırasında yapılan dualar, niyazlar ve ritüellerde önemli bir rol oynayabilir. Ancak, bu sayılar ve onlara atfedilen anlamlar, bireysel inançlar ve yerel gelenekler tarafından da etkilenebilir. (Bozkurt ve Bozkurt, 2012: 717-718)

4.5.1. Bir

Sayılar içerisinde vahdet, teklik, bir' lik gibi kavramları ifade eden bir sayısı genellikle yaratıcının isminin sıfatı olarak kullanılmaktadır. "Eski Türk İnanç sisteminde de gökte bulunan yaratıcı tek Tengri önemli bir yere sahiptir." (Kafesoğlu, 1972: 295)

4.5.2. Üç

Aslında bu sayı Türk Kültüründe kutsal bir sayı olarak kabul edilir. İnsanlık tarihinde üç yaratma temelli sayılardandır. Örneğin Şamanizm'de dünya üç bölüm halinde uzay içerisinde tasarlanmıştır. Şamanlar bu katmanlar arasında dolaşabilen kişilerdir. (Eliade, 1999: 297) Gökyüzü, yer ve yeraltı gibi üç evrenin sembolü olarak görülür. Aynı zamanda Türk mitolojisindeki üç önemli göksel varlık olan Gök Tanrı, Ay Tanrıçası ve Güneş Tanrısı' na da atıfta bulunur.

4.5.3. Yedi

Türklerde 7 sayısı da kutsal kabul edilen bir sayıdır. Yedi gök katının varlığına, yedi renkli gökkuşağına ve yedi gök cismine (Güneş, Ay, Beş gezegen)

atıfta bulunur. Aynı zamanda Türk mitolojisinde yedi sembolik dağ, yedi deniz ve yedi çay gibi kutsal sayılar da bulunur. Yedi sayısı, İslam'da kutsal kabul edilen bir sayıdır. Kur'an'da yedi gök katı ve yedi yer altı katı olduğu ifade edilir. Ayrıca, Müslümanlar Hac sırasında yedi defa Safa ile Merve tepeleri arasında koşarlar ve bu sayı da kutsal kabul edilir. (Ögel, 2010: 462)

4.5.4. Dokuz

İzmir'de Bornova 'da bulunan Hasan Dede Mezarının yanında bir ipin dokuz defa bağlandığını gördük. Dokuz Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Dokuz gök katının ve dokuz yeraltı katının sembolüdür. Ayrıca dokuz renkli gözlere sahip olduğuna inanılan kutsal bir at olan Cengiz Han'ın "Dokuz Oğuz" adını verdiği devletini kurması da dokuzun kutsallığına işaret eder.

“Esasen dokuz sayısı Türklerin dini ve efsanevi sayısıdır.” (Tuncer, 1975: 111)

“Bu sayı daha çok Moğol, Hint-Cermen gelenekleriyle bağlantılıdır. Sami, Yahudi ve Hıristiyan dünyasında çok önemli bir yer işgal etmiş, eski Türk kozmolojisinde gökyüzü önce üç kat kabul edilirken daha sonra kozmik bölge sayısı dokuz çıkarılmıştır.” (Schimmel, 1998: 177-179)

4.5.5. Taş

Bu kavram türbe ziyaretlerimizin pek çoğunda karşımıza çıkmış olup halkımızın türbe ziyaretlerinde kullandığı en önemli enstrümanlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Bazen türbe duvarına yapıştırılarak bazen beşik şeklinde ya da ev şeklinde dizilerek karşımıza çıkmaktadır. (K.K 18-31-54-73-94) Uygurların meşhur Yada taşı veya diğer adıyla Kutlu Kaya'nın bir ulusun kaderinin bağlandığı önemli bir metafor olarak görülmektedir. (Tanyu, 1987: 110-11) Bugün bile Manisa'daki meşhur Ağlayan Kaya'nın ifade ettiği anlam oldukça derindir. Efsaneye göre, Ağlayan Kaya'nın hikâyesi çok eski zamanlara dayanır. Bir zamanlar Kula ilçesinde yaşayan bir aşık, sevdiği kadına kavuşabilmek için dağlara tırmanmaya karar verir. Ancak zorlu bir yolculuğun ardından aşığın gücü tükenir ve yolculuğunu

tamamlayamadan hayatını kaybeder. Sevgilisinin ölüm haberiyle yıkılan genç kadın, aşığına olan sevgisini dile getirmek ve acısını paylaşmak için dağlara çıkar. Kula ilçesindeki kayalıklara gelir ve gözyaşları içinde aşkını haykırmaya başlar. O kadar derinden ağlar ki, gözyaşları kayalıklardan süzülerek kaya yüzeyindeki çatlaklardan aşağı düşer. Bu sürekli gözyaşı dökme hali, kadının sevgisini ve acısını sembolize eder. Kayaların ağlaması olarak anılan bu olay zamanla Ağlayan Kaya olarak adlandırılır. Efsaneye göre, bu ağlayan gözyaşları hala devam etmekte ve ziyaretçiler tarafından izlenebilmektedir.

“Taşta herhangi bir kutsallık yoktur, asıl olan yadırın kutsallığıdır. Taş sadece bir araçtır.” (Tanyu, 1987: 38-39)

Ancak taş kavramının adak tanımı içerisinde bir kutsiyet ifade etmediğini de söylemek gerekir.

4.5.6. Tavaf

Yadır ziyaretlerinde “Tavaf” önemli bir unsur olarak kullanılmaktadır. Türbelerde mezarların etrafında üç, beş, yedi kere dönmek bir dilek olarak kullanıldığı gibi –şu dileğim olursa falanca yadırda yedi tavaf yapacağım-kutsiyet atfedilen bir eylem olarak da görülmektedir. (K.K 38-39-63-84-129) Kâbe de yapılan tavaf ile özdeşleştirenlerin olduğu da zaman zaman görülmektedir. Tavaf yapılma esnasında dualar okunması, tavaf adabının en önemli unsuru olarak görülmüştür. Aslında bu eylemle tavaf yapılan mekâna, kişiye bir saygı sunma onu yüceltme, ululama amacı güdülmektedir.

Aslında Türklerin en eski saygı eylemlerinden biridir tavaf. Göktürk döneminde şamanların kadınların, erkeklerin kutsallaştırılan mekânların etrafında döndüklerini görürüz.

“Kağanlık törenlerinde kağanın otağı etrafında dokuz kere dönüldüğü bilinmektedir.” (Esin, 2001: 149-150)

“Kadın ve erkek Türk kamları davul, çan gibi aletler çalıp alkış denilen ilahiler söyleyerek kutsal yerler etrafında dönerek cezbe haline gelir ve kehanetlerde bulunulurdu.” (Esin, 2001: 101-102)

4.5.7.Ateş /Işık

Türbelerde yatırlarda ateş yakmak özellikle de mum yakmak eylemini oldukça sık bir şekilde görmekteyiz. Ateş- mum yakma eylemi aslında aydınlanma kavramının bir yansımasıdır öteden beri aydınlanma eylemi de insan ruhuna bir ferahlık rahatlık getirmektedir. Bu nedenle türbede, yatırda yakılan bir ateş orayı aydınlatacak bunun sonucunda da ermiş kişinin rızası kazanılacak bu rıza ile de ziyaret edenin isteği dileği yerine gelecektir. (K.K 25-47-49-64-69-71-93-123) Aslında bu eylem insanlık tarihi kadar eski bir adak şeklidir.

“Eski Türklerde ateş de kutsal sayılan unsurlardan biriydi. Umay ilahesinin sureti ateş ve neslin korunmasına bağlıdır. Ateş ile ilgili pek çok tören yapılmaktadır.” (Türkmen, 1999: 179)

“Ölünün kabrinde mum (ışık) yakmanın kabir sualinin cevaplandırırken ölüyü rahatlatacağına inanılmaktadır. (Tanyu, 1976: 297)

4.5.8.Ağaç

Türk kültüründe ağaç kültü, ağaçların ve ormanların toplum ve doğa üzerindeki önemine dayanan bir anlayışı ifade eder. Türklerin tarih boyunca ağaçlara ve ormanlara büyük saygı gösterdiği ve onları kutsal kabul ettiği bilinmektedir. Ağaçlar, Türk mitolojisinde, halk inançlarında ve geleneklerinde önemli bir yer tutar. Ağaçlar, yaşamın sembolü, doğanın canlılığı ve doğal dengeyi temsil eder.

Türk kültüründe ağaç kültürünün bazı örnekleri şunlardır:

Kutsal Ağaçlar: Türk mitolojisinde bazı ağaçlar kutsal kabul edilir. Örneğin, Türkler arasında "gök ağacı" olarak bilinen ve Türk mitolojisinde önemli bir rol oynayan ağaçlara büyük saygı gösterilir.

Ağaçlar ve Ruhlar: Türk halk inançlarına göre ağaçlar ruhlar ve cinler için yaşam alanlarıdır. Bu nedenle, ağaçlara zarar vermek veya kesmek çeşitli uğursuzluklara yol açabilir.

Şamanizm ve Ağaçlar: Türklerin eski inanç sistemi olan Şamanizm'de ağaçlar önemli bir role sahiptir. Şamanlar, ağaçlara tapan ruhların aracılığıyla iletişim kurar ve ağaçların ruhsal güçlerini kullanır.

Ormanlar ve Doğal Denge: Türk kültüründe ormanlar doğal denge ve canlılık sembolleridir. Ormanların korunması ve sürdürülebilirliği toplumun önemli bir sorumluluğudur.

Ağaç kültü, Türk kültüründe doğaya saygı ve çevre bilincinin bir parçasıdır. Ağaçlar ve ormanlar Türk halkının yaşamı, mitolojisi ve gelenekleriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Bu nedenle, Türk kültüründe ağaçların korunması, yeniden ağaçlandırma çalışmaları ve doğal çevrenin sürdürülebilirliği önemli bir yer tutar. İzmir ilinde yatırlarda ağaç kültü önemli bir yer tutmaktadır. Neredeyse gittiğimiz bütün yatırlarda bir anır ağaçla karşılaşmışızdır. Aslında Ağaç kültü öteden beri insan hayatında gençlik, bahar, bilgi, hayat, yaşam gibi pek çok kavramı sembolize etmektedir. Mezopotamya'da "Hayat Ağacı" , "Hindistan ve İran'da "Gençlik Ağaçları" Asya 'da "Ölümsüzlük Ağaçları" yine İsrail bölgesinde "Bilgelik Ağaçları" en çok kullanılan ana kültlerdir.

Yine ağaç kavramı gücün, erk'in sembolü olarak kullanıldığı için velinin gücü ile ağaç arasında bir paralellik kurulması da ilginçtir. Gidilen türbelerde kaynak kişilerin velilerle ilgili aktardığı bilgilerde zaman zaman yatırda, türbede var olan ağaçların anlatımına doğal bir geçiş olduğunu da eklememiz gerek. (Ergun, 2004:336)

4.5.9.Su

Suyun Türk kültüründeki yeri oldukça önemlidir. Türk kültüründe su, temizlik, arınma, sağlık, bereket ve hayat kaynağı olarak değerlendirilir. Aynı zamanda su, mistik ve dini anlamlara da sahiptir. Türk mitolojisinde su, canlılığın ve varoluşun kaynağı olarak kabul edilir. Özellikle nehirler, Türk kültüründe önemli bir yer tutar. Örneğin, Türk mitolojisinde "Ana Irmağı" olarak adlandırılan nehirler, suyun bereketini ve yaşamı simgeler. Türk kültüründe suyun temizlik ve arınma gücüne inanılır. Banyo, hamam gibi ritüellerle su kullanımı yaygındır. Su, bedeni ve ruhu temizlemek, tazelik ve ferahlık sağlamak amacıyla sıkça kullanılır. Ayrıca su, Türk kültüründe önemli bir dini semboldür. İslam dinine geçişle birlikte su, abdest alma ve namaz gibi dini ritüellerde merkezi bir rol oynamıştır. Ayrıca Türk halk inançlarında, suyun ruhani gücüne ve iyileştirici etkisine inanılır. (K.K 6-17-28-65)

Su, şifa verici özelliklere sahip olarak kabul edilir ve bazı doğal su kaynaklarına kutsal güçler atfedilir. (K.K 67-89-119-122-124) Türk kültüründe suya saygı gösterilir ve israf edilmemesi önemsenir. Su, değerli bir kaynak olarak kabul edilir ve korunması gerektiği vurgulanır.

“Su, yaratılışın ana maddesidir. Dünya mitlerinin pek çoğunda evrenin öncelikle bir su kütlesi olduğu, daha sonra toprağın yaratıldığı ifade edilmektedir. Bu yönüyle su, tüm varlık olasılıklarının hazinesidir.” (Eliade, 1992: 181)

Yapılan gezilerde görülmüştür ki pek çok yatırın yanında bir çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmeler ilk anda hayrat izlenimi verse de ziyarete gelenlerin su ihtiyacını karşılamaktan çok kabire su dökmek için kullanılmaktadır. Zaman zaman bu çeşmelerden alınan suların şifa uygulamaları nedeniyle evlere götürüldüğü de tespit edilmiştir. (K.K 46-79-83-86-90-116-117-118)

4.5.10.Renkler

Renk kavramı tarihin pek çok devrinde bir kültür okuması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü evvelden beri bilinir ki renkler insan psikolojisini hem oluşturan hem de psikolojinin dışarıya aktarılmasını sağlayan ana enstrümanlardan biri olmuştur. İzmir’de yatır, türbe, kabir ziyaretlerinde en baskın renkler olarak beyaz ve yeşil kavramının gördük neredeyse bütün yatırların üzerinde yeşil bir örtü bulunmaktaydı. Aynı zamanda bütün türbelerin duvarları kapıları da itinayla beyaza boyanmıştı. Yine pek çok yatırda kırmızı ağırlıklı tülbentlerin kabir taşlarına bağlı olduğunu da gördük. Ve yine pek çok kabirde kötülüklerden korunma amacıyla özellikle kırılmış kara taşların olduğunu da tespit ettik.

“Renkler, insan psikolojisi üzerinde birtakım tesirlere sahiptir. Bu durum eski devirlerden beri bilindiği gibi; bugünkü psikoloji araştırmalarıyla da teyid edilmiştir.” (Jung, 1994: 124)

4.5.10.1.Ak

Türk kültüründe ak rengin temizlik saflık ferahlama, ölümsüzlük, doygunluk gibi anlamlara geldiğini biliyoruz. Bugün bile yıkanan çamaşırların temizliğinin

göstergesi olarak sakız gibi bembeyaz oldu deriz, İyi gün için ak gün kavramını kullanırız; düğünlerde gelinlerimize beyaz giydirerek beyazın mutluluk sembolü olduğunu kabul ederiz. Hastanelerimizde, camilerimizde, beyaz rengin insanı dinginleştirdiğini sakinleştirdiğini bildiğimiz için kullanırız. Türbe ve yatırlarda asılı beyaz renkli ip, çamaşır, kurdele gibi nesnelere şifa isteğine yönelik uygulamalar olarak karşımıza çıktığı görülmüştür. Bunun yanında pek çok ziyaret mekanının beyaz renkle boyanmış olduğunu bunun olumlu duygular yaratmada bir araç olarak kullanıldığı belirtilmiştir. (K.K 9-32-51-57-58-76-96-128)

“Türk mitolojisinde ak-han, ‘meşru bir han’ demektir. Yani devlet ile milletin başına hak ve kanun yoluyla gelmiş idarecidir.” (Ögel, 1984: 381-382)

4.5.10.2. Kara

Kara renk farklı kültürlerde farklı çağrışımlara sahip olabilir, ancak genel olarak aşağıdaki çağrışımları içerebilir: Kara renk, çoğu kültürde yas, matem ve ölüm ile ilişkilendirilir. Cenazelerde ve yas dönemlerinde genellikle kara giysiler tercih edilir. Bu renk, kayıp, hüznün ve acıyı temsil eder. (Yıldırım, 2012: 144) Bunun yanında kara renk, gizemli, sırlı ve bilinmeyenleri temsil edebilir. Bu renk, bir şeyin iç yüzünü, derinlikleri ve bilinmeyenleri ifade etmek için kullanılır. Kara, sınırları aşan ve bilinçaltını simgeler. Ancak karşıt olarak kara renk, bazen güç, otorite ve ciddiyet ile ilişkilendirilir. Siyah giysiler veya aksesuarlar, kendine güvenen ve kararlı bir duruş sergileme anlamında bir güç sembolü olarak kullanılabilir. (K.K 7-10-116-117-118-126)

Bazılarına göre ise kara renk, gözlemci, dikkatli ve sessiz bir şekilde çevresini gözlemleyen bir rolü ifade edebilir. Bu renk, geri çekilme, incelik ve gözlem yeteneği ile bağdaştırılabilir. Bununla beraber kara renk, isyan, başkaldırı ve asi ruhu da ifade edebilir. Bu renk, toplumun normlarına karşı çıkma ve özgünlüğün bir ifadesi olarak kullanılabilir. Bu çağrışımlar kültürel farklılıklardan etkilenebilir ve kişisel yorumlara bağlı olarak değişebilir. Renklerin anlamları, kültürel bağlamın yanı sıra kişisel deneyimler ve algılar tarafından da şekillendirilebilir.

Görüldüğü gibi bazen olumlu bazen olumsuz çağrışımlar yüklenen bu renk bir grup insan için “uğursuz kötülük dolu, meşru olmayan bir renk şeklinde

algılanırken; birtakım araştırmacılar ise bu rengin saygınlığın yüksek değer anlayışlarının, timsali olduğunu ifade etiklerini görebilmekteyiz. (Yıldırım, 2012: 144)

4.5.10.3. Yeşil

Eski Türkçede “yeşi” sözcüğü “yaşıl” şeklinde idi. Yaşıl sözcüğünün kökü ise “yaş” adıdır. Yaş sözcüğü “Hem ıslaklık hem de suyun canlandırdığı yeşilliklerin adı oluyordu.” (Ögel, 1997: 25)

İslamiyet'te yeşil renk birçok anlama sahiptir ve genellikle olumlu çağrışımlar yapar. İslam kültüründe yeşil renk, çeşitli anlamlar ifade edebilir: Örneğin İslam inancında cennetin renklerinden biri olarak kabul edilir. Cennet bahçeleri yeşilliklerle doludur ve yeşil renk, cennetin huzurunu, ferahlığını ve cömertliğini sembolize eder. Yine Yeşil renk, doğanın canlılığını, büyümeyi ve bereketi temsil eder. Bitkilerin yeşil renkte olması, yaşamın sürekliliğini ve Allah'ın yaratılışındaki cömertliğini simgeler. Bunun yanında Yeşil İslam peygamberlerinin sembollerinden biridir. Hz. Muhammed'in yeşil sanağı, peygamberliğin ve İslam'ın sembolüdür. Bu nedenle, yeşil renk peygamberlerin ve İslam'ın temsiliyetini ifade eder. Aynı zamanda İslam inancında doğanın korunması ve çevrenin önemi vurgulanır. Yeşil renk, doğanın güzelliğini ve Allah'ın yaratılışındaki mükemmelliği temsil eder. İslamiyet'te çevreye duyarlılık, yeşil renkle ilişkilendirilebilir. (Köprülü, 1974: 410)

Türk kültüründe ise yeşil renk, çeşitli anlamlara sahip olan olumlu bir renktir. Mesela yeşil renk, doğayı ve doğal yaşamı temsil eder. Türk kültüründe yeşil, bereketin, bolluğun ve verimin sembolü olarak kabul edilir. Tarım, hayvancılık ve toprakla bağlantılı faaliyetlerde yeşil renk, bereketli toprakları ve doğanın cömertliğini ifade eder. Aslında yeşil, tazelenme, yeniden doğuş ve yeni başlangılarla ilişkilendirilir. Bahar mevsimiyle birlikte doğanın canlanması, yeşilin yeniden ortaya çıkmasıyla sembolize edilir. (Ögel, 2014: 272) Bu nedenle yeşil, umut ve yenilenme duygularını yansıtır. Yine Türk kültüründe yeşil, refah, zenginlik ve bollukla ilişkilendirilir. Yeşil renkteki doğal kaynaklar, Türk toplumunda zenginlik ve refahın sembolleridir. (Karabaş, 1996: 7)

“Göktürk Yazıtlarında ırmak isimlerinde gördüğümüz yeşil ismi 11. Yüzyılda Kaşgarlı Mahmut’un derlemelerinde de az görülüyordu. Kutadgu Bilig’de ise bu renk çoğalıyor ve artık göğe bile yeşil deniyordu.” (Ögel, 1984: 478)

Yeşil renk, Türk-İslam sanatında sıkça kullanılan ve değer verilen bir renktir.

4.5.10.4.Kırmızı

Türk kültüründe kırmızı olarak adlandırdığımız rengin ilginç bir durum olarak olumlu anlamı olduğu gibi olumsuz anlamı da bulunmaktadır. Mesela Evlenen kızların bellerine takılan kırmızı kurdele veya nişanlanan kızların giydiği kırmızı bindallıların onlara uğur getireceği düşünülür. (K.K 23-24-37-49-5106-108-109) Veya rüyasında bir bebeğe al basmasının önlenmesi için beşiğine mutlaka kırmızı bir kurdele asılırdı. (Küçük, 1989: 469) Görüldüğü gibi kötü olan kavramın adı da “al” koruyucu olan kavramın adı da “al” olarak ifade edilmiştir. (K.K 2-3-86)

“Al ruhu eski zamanlarda ‘hami ruh ve ateş tanrısı’ iken daha sonra şerir, zararlı bir hal almıştır.” (İnan, 1933: 265)

Halk ağzında “Al “sözcüğü aldatma işi, dolap, tuzak gibi kötü anlamlar ifade edilirken bayrak ve şehit rengi olarak ifade edilen kırmızı kavramının olumlu anlamları bize yansıttığı da görülür.

Çeşitli türbe ve yatırlarda gördüğümüz özellikle tülbent, yağlık gibi adalarda kırmızı rengin kullanılması genellikle muradının yerine getirilmesinin sağlanması içindir. (K.K 106-113-115)

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNANÇ

5.1.İNANÇ ANILARI(MEMORATLAR)

5.1.1.İnanç Anıları (Memoratlar)

İnanç anıları-memoratlar bireylerin kişisel inançları ve dini-spiritüel deneyimleriyle ilgili hatırladıkları anılardır. Bu anılar, kişinin yaşamında önemli bir dönüm noktası, manevi bir deneyim veya inançlarının güçlenmesiyle ilgili bir olay olabilir. İnanç anıları, genellikle bireylerin inançlarını şekillendiren veya derinleştiren deneyimler olarak kabul edilir.

İnanç anıları, çeşitli dinlere ve inanç sistemlerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Örneğin, bir kişi için inanç anısı, bir ibadet yerindeki bir ayin, dini bir tören veya bir dua anısı olabilir. Diğer bir kişi için ise inanç anısı, bir doğa yürüyüşü sırasında hissettiği manevi bir bağlantı, bir rüya deneyimi veya bir yardım talebi sonucunda yaşadığı mucizevi bir olay olabilir.

Bu anılar, kişilerin inançlarını pekiştirmelerine, motivasyonlarını artırmalarına ve manevi bağlantılarını derinleştirmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, inanç anıları, bireyler arasında deneyim paylaşımı ve topluluk bağlarının güçlenmesine de katkıda bulunabilir.

5.2.ZİYARET MAHALLERİNDE DERLENEN İNANÇ ANILARI- MEMORATLAR

5.2.1.Tezveren Dede

Cami bir zamanlar askeri depo olarak kullanılmış bu dönemde askerlerin mübareğin zaman zaman kabir çevresinde dolaştığı bunun ayak seslerinden anlaşıldığı aynı zaman dolu olan ibriklerin sabahleyin boşaldığı görüldüğü söylenmektedir. (KK 57,78)

5.1.2. Tezveren Dede

Türbeyi yıkmak isteyenlerin eli ayağı felç olduğu ama türbenin bir taşının bile yerinden oynamadığı söylenir. Bu nedenle türbeyi yıkmaktan vazgeçildiği ifade edilir. (KK 3,4)

5.3. SALİ (SALİH) DEDE

Bu yatırdaki muhteremin diğer mübareklerle kardeş olduğu zaman zaman yatır çevresinde gözüktüğü anlatılmıştır. (K.K 5)

5.4. EMİR SULTAN

Geceleri türbe etrafında mübareklerin dolaştığı, oturduğu, birbirleriyle sohbet ettiği söyleniyor. Türbedar zaman zaman Emir Sultan Türbesinden güzel kokuların geldiğini belirtiyor.

Türbeye ağzı çarpılmış bir şekilde gelen bir kadının bu Allah dostunun yüzü suyu hürmetine dualar ettikten sonra yüzünün düzeldiği söyleniyor. (K.K 1-2)

5.5. İPLİKÇİ İSMAİL DEDE

Hayriye Hanım Marmara depreminin olduğu gece bu yatırdan üç tane beyaz güvercinin belirmediğini, önce birbirleriyle konuştuğunu, sonra kuzeye doğru uçup gittiklerini ailece gördüklerini söylüyor.

Yine Hayriye Hanım'ın oğlunun ağzından bir gece evin içinde sesler duyduğunu. Banyoda birinin abdest aldığı diğer kişinin ise salondaki divanda oturduğunu gördüğünü anlattı. Bunlar olurken hiç korkmadığını kuran okuduklarını, namaz kıldıklarını gördüğünü söyledi namaz kıldıktan sonra da geldikleri gibi çıkıp gittiklerini söyledi. Bu olay olduktan sonra evlerinde bir bereket atışının ve huzurun arttığını söyledi. (K.K 6-7)

5.6.HAMZA BABA

1980 yıllarında cami yanında yol genişletme çalışmalarının yapıldığı sırada kepçenin Allah dostunun mezarını kaldırmak istemesi sırasında kepçenin çalışmadığı görülüyor. Bunun üzerine bu mezarın ağzı dualı birinin mezarı olduğu düşünülerek mezarı yıkmaktan vazgeçildiği anlatılıyor. Mezar aynı yere kalıyor. (K.K 77)

5.7. HAYİT (HADİM) DEDE

Bir Ramazan gecesi teravi namazından çıkan kadınların bu mezarın yanından geçerken yaşlı birinin abdest aldığını görüyorlar. Durup selam verdiklerinde selamını aldığını söylüyorlar. Aynı kişiler yaşlı adamın orada namaz kıldığını da görüyorlar.

Yine aynı mezardan özellikle perşembe geceleri bir koku geldiği de söyleniyor.

Kurtuluş savaşında bu zatın Yunan askerleriyle geceleri savaştığı onlara kurşun sıktığı da ifade ediliyor. (K.K 80-81)

5.8.SEMİZ DEDE, EREN DEDE, KIZ BACI SULTAN

Kaynak kişiler özellikle yaz akşamlarında Bayındır-Zeytinova mahallesinin bu üç ereninin birbirlerini ziyaret ettiklerini söylüyorlar. Eren Dede'nin mezarından çıkan bir ışığın önce Semiz Dede'nin makamına sonra da kız Bacı Sultan'ın makamına çıktığını bunu ancak kalp gözü açık olanların gördüğünü anlatıyorlar.

Ayrıca Ne zaman Eren Dede'nin makamına yağmur duası için tırmansalar daha aşağı inmeden yağmurun yağdığını bu yüzden bu üç velinin Zeytinova' nın koruyucusu olduklarına inanmışlardır. (K.K 19)

5.9. ESKİCİ DEDE

Türbenin üstünde yazan rivayete göre Eskici Dede namıyla anılan Hacı Sinan adlı zat bir külliye yaptırır. Ancak yaptırdığı bu külliye etrafındakilere kibirli

görüneceğini düşünerek namaz kılmaya gitmez Bunun üzerine devrin komutanlarından bir yaverine

-Hacı Sinan'ın camiye getirilmesini, getirmezse onun cezalandıracağını, söyler.

Bunun üzerine yaver Dede'yi getirmek üzere yanına gider. Bu esnada Dede iş yapmaktadır. Ona sabırlı olmasını söyler. İşi bitince kalkıp önlüğünü çıkarır. Yavere,

-Sağ ayağını ayağıma bas ve elini ver der. Bu sırada gözünü de yummasını ister.

Sonra da gözlerini açmasını söyler. Yaver bir bakar ki karşısında Kâbe var. Dedeyle birlikte Kabe'de Cuma Namazını kılarlar. Dede bu olayı kesinlikle kimseye anlatmamasını sıkı sıkı tembihler. Aksi halde ikisinin de ruhunu o anda teslim edeceğini anlatır.

Dedeyi niçin getirmediğini soran komutana olayı anlatır. Bunun yanında Yaver Kabe'ye gittiğinin bir kanıtı olarak oradaki bir hurma ağacından bir dalı meyvesiyle koparmıştır. Komutana Kabe'ye gittiklerini kanıt olarak da bu dalla meyvesini getirdiğini söyler. Bu anda Dede ile Yaver ruhlarını teslim ederler. Bugün her ikisi de türbede gömülüdür. (K.K 27)

5.10.HACI İSMAİL AĞA MESCİDİ (CİNLİ MESCİT)-TÜRBESİ

Mescidin Türbedarı İbrahim Demir'in anlattıklarına göre Cinci Mescidin içinde bulunan rahleler kendiliğinden yer değiştirmektedir. Bizzat kendisi özellikle yağmurlu havalarda dışarıda bulunana takunya, rahle gibi eşyaları mescidin içine koyduğunu akşam kapıları kilitleyerek eve gittiğini ancak sabah geldiğinde rahlelerin mezarların yanında durduğunun takunyaların da abdest alınan yerin kenarında bulunduğunu beyan etmiştir. Bu olayın herkes tarafından görüldüğünü sadece kendisinin şahit olmadığını anlatmıştır. (K.K 18)

5.11. ÇOBAN DEDE -TEKKE DEDE TÜRBESİ

Karasi Bey komutasındaki ordunun Bizanslılardan Bergama'yı almalarından sonra Bizans ordusu Kozak yaylasına doğru geriye çekilince buradaki Mehmet-ül İns adlı komutan kumandasındaki bir grupla çatışmaya girince kanlı bir savaş olur işte bu savaşta ölenlerin mezarlarının bu türbe etrafında olduğu anlatılır. (K.K 44-45-46)

Yine başka bir anlatıya göre yörükler Bol yeşillik, soğuk sular, bereketli pınarların olduğunu düşündükleri Kozak Yaylasına çıktıklarında buradaki pınarların kurduğunu, yeşilliklerinin solduğunu adeta çorak bir bozkıra dönüştüğünü görürler. Bu yaylaya çıktıklarına pişman olurlar. Hayvanlar sıcaktan, hastalıktan ölmeye başlayınca Çoban Dede namıyla meşhur dedeye başvuran yörükler ondan dua niyaz ederler Dede bir müddet bekledikten sonra yeri dinler. Güneşi arkasına alarak elindeki asasını fırlatır. Asanın düştüğü yerde gürül gürül akan bir pınar olduğu görülür. Yörükler teşekkür etmek dua almak için dedeye gittiklerinde Çoban Dede'nin ruhunu teslim ettiği görülür. Dede'nin öldüğü yerde bu türbe yapılarak dede defnedilir. (K.K 48)

5.12. GEYİKLİ DEDE

Geyikli Dede Yatırı ile ilgili iki anlatı bulunuyor. Birincisinde Bergama'nı fethi zamanında kumandanlardan birinin bir geyik avı sırasında yavrularıyla otlayan bir geyiğin avlanması sırasında geyiğin yavrularına ağlayarak baktığı ve öylece öldüğünün görülmesiyle komutanın da bu esnada acıya dayanamamaya ölmesi; ikincisinde ise dağlarda geyik avlayan bir ağzı dualı kişinin ölmesi ve onun öldüğü yerde defnedilmesiyle ilgilidir. (K.K 51-52)

5.13. CİĞER DEDE

Yunan ordusu Balçova'ya geldiğinde bu türbenin bulunduğu mekânı görerek çok beğenirler. Bu mekânda iyi içki içilip eğlence yapılır diyerek mezarı tahrip ederler. Dede mezarın yıkıldığı yere gelip burayı harap halde bulunca çok sinirlenir. Bu mezarın yıkım emrini veren Kumandan Panayoti o sırada limanda demirli bir gemide bulunmaktadır. Rivayet o dur ki Ciğer Dede gemide bulunan Panayoti' nin rüyasına girerek hesap sorar ve "Benim türbemi yeniden yapın." emrini verir. Panayoti bu ikazı dikkate almaz Ciğer Dede mezarın yapılmadığını görünce tekrar Panayoti'nin rüyasına girerek dileğini tekrarlar. Panayoti ikinci ikazı da dikkate almaz. Ciğer dede üçüncü defa Panayoti'nin rüyasına girerek dileğini şiddetli bir biçimde tekrar eder ve ardından" Eğer benim mezarımı yeniden yapmazsanız bütün

askerlerinizi mahvederim tehdidini savurur. Panayoti ertesi gün bu mezarın yapımını emreder ve Ciğer Dede'nin kabri yeniden yaptırılır. (K.K 55-56-57-58)

5.14.MAMUR BABA

Amansız bir hastalığa yakalanan Mısır Valisi Ahmet Tosun Paşanın annesi bir gece rüyasında Mamur Baba'yı görür. Mamur Baba oğlunun tedavisinin İzmir'in Çeşme İlçesi'nin yakınlarında bulunan sıcak su kaynaklarında yapılabileceğini Ahmet Tosun Paşa'nın annesine söyler. Bunun üzerine bölgeye gelen Ahmet Tosun Paşa burayı çok beğenerek bir yalı yaptırır ve burada şifa bulmaya çabalar. (K.K 98-99-100)

5.15. MIZRAKLI DEDE

Ziyaret ettiğimiz türbelerin içinde pek çok akla mantığa uymayan ancak kendine göre bir özellik atfedilen memoratlar rastlanmıştır. Ancak Mızraklı Dede'nin hakkında anlatılanlar belki de en uç noktalarından biridir.

Deniliyor ki Mızraklı Dede henüz yaşarken Allah'ın sevgisine mazhar olmuş ağzı dualı bir kula boş bulunup küfreder. Ancak yaptığı eylemden öylesine pişman olur ki bütün ömrü boyunca bu pişmanlığın ağırlığı altında ezilir. Hatta ölürken "Benim mezarıma gelenler, adımı ananlar bana öyle küfretsinler ki onların her istediğini yerine getireyim." Diye dua ettiği anlatılıyor. Bu anlatı her ne kadar İslami anlayışa Dini ritüellere aykırı gibi duruyorsa da temsil ettiği folklorik yapının kozmopolit durumlarıyla renkli aynı oranda da tuhaf, tezat bir görüntüyü ortaya koymaktadır. (K.K 101-102)

5.16. KURT BABA

Kurt Baba Türbesi'nin Girişindeki levhada şu kayıtlar bulunmaktadır.

İran'ın eski adıyla Meşet Şehri'nin bir köyünde Türkmen gelininin birisi arazide çalışırken bebeğini beşikte bırakmıştır. Dişi bir kurt bebeği alıp inine kaçırmıştır. Dişi kurt bebeğe yedi yaşına kadar annelik yapmıştır. Anası çocuğunu ne kadar arasa da bulamamıştır. Yedi yaşından sonra bu çocuk bir gün kurt ininden kurtulup kaçmıştır. Çocuğun vücudu tamamen tüy içerisinde ve

giysisizdir. Zamanın insanları bu çocuğu sahiplenmişlerdir. Çocuk zaman içerisinde lisan öğrenerek kendini ilme adamıştır. O zamanki insanlar birçok ihtiyacını dağlardan karşılamaktadır. Bu dağlarda büyük bir mahlukat giden kimseyi sağ olarak göndermez. Bu çocuk gitmek ister ve eline kesici bir alet alarak dağa çıkar. Geri dönüp bu mahlukatı dağlardan indirdiğinde insanlar bu çocuğun manevi gücünü anlamaya başlamışlardır. Zaman içerisinde bu çocuk büyüyüp Türk birliğini kurarak Ahmet Yesevi dergâhında bir zaman hizmette bulunmuştur. Hocasının himmetiyle kemâlet ehline ulaşmıştır. Hocası'nın iznini alarak Hacı Bektaş-ı Veli dergâhına gitmek için yola düşer. Hacı Bektaş-ı Veli Dergahında Anadolu 'da İslamiyet'in ve Türklüğün yayılması için uğraşlar vermektedir. Dergaha varmadan evvel Süceattin Veli'ye misafir olup dergâha geçmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli "Serçeşme (Bütün evliyaların önderi)" olduğundan bütün erenler burada toplanırlar. Bu erenler tüm dünyaya yayılmıştır. Koca Kurt Baba bugünkü Kemalpaşa'nın eski adı Selimiye olan köyün hududunda görülmüştür. Kabri'nin burada olduğunu kesin olarak belli etmek için köyümüz halkından Feyzi Baba bir gün koyunların ve köy halkından başka kişilerin de şahitliği eşliğinde buranın türbe şeklini alması sağlamıştır. Bu koyunlar otlarken belli bölgeyi asla çiğnememişlerdir. Bu bölge bugün türbesinin de olduğu topraklardır. Yerinin kesin tespitinden sonra türbenin yapılmasına da katkıda bulunmuştur."

Koca Kurt Baba'nın yakın zamandaki en büyük alametlerinden birisi de Kıbrıs Harbi sırasında görülmüştür. Savaşın kazanılmasında büyük katkısı vardır. Beş Parmak Dağı'na tankın çıkmasındaki en büyük sebeptir. Normal şartlarda tankın bu dağa çıkması imkânsızdır. Tank şoförü bir anda yanında tanımadığı birisinin olduğunu fark eder ve ismini sorar. Aldığı Cevap Kurt Baba'dır. Kurt Baba tank dağa çıktıktan sonra kaybolur. Harp sonunda ise o tank dağdan indirilememiştir. Daha sonra tankçı o güç olmadan indirilemeyeceğini belirtmiştir. Günümüzde o tank halen Beşparmak dağlarında durmaktadır.

SONUÇ

“İzmir’de Veli kültürünü inceleme çalışmaları sırasında bu şehrin manevi yönden de oldukça büyük, kozmopolit bir şehir olduğu kavramı bir kere daha anlaşılmıştır. Merkez ilçelerin yanı sıra diğer ilçelerin birbirine olan uzaklığı oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. 11891 kilometre karelik bir alan içinde merkez ilçe olarak Bayraklı, Buca, Balçova, Bornova, Çiğli, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karşıyaka, Konak, Narlıdere; diğer ilçeler olarak Aliağa, Bayındır, Bergama, Beydağ, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Menderes, Menemen, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı ve Urla incelenmiştir. Bu ilçelerin incelenmesi sırasında sadece ilçe merkezleri değil ilçe merkezlerine bağlı eski tabirle köy yeni tabirle mahalle olarak nitelendirilen 165 yüz atmış beş civarında yerleşim birim taranmıştır.

30.11.1925 yılında türbelerin kapatılmasına dair çıkarılmış kanunla kapatılmış ve yok olmuş türbelerin dışında yüzün üstünde türbe, yatır, kabir olduğu görülmüştür. Bu sayı Anadolu’daki pek çok şehrin sahip olduğu veli sayısının en az iki- üç katıdır. Bugün sadece şehir merkezinde var olan 30 civarında yatır bulunmaktadır. Yerleşim yeri ne kadar eski ise bu yerin içindeki yatır sayısının o oranda fazla olduğu da aşikârdır.

İzmir ‘de tüm alanı düşündüğümüzde sadece adı olan kendisi kaybolmuş halkın hafızalarında yaşayan pek çok yatırın olduğu da tespit edilmiştir. Bunun yanında tarama çalışmaları sırasında çeşitli illegal nedenlerle yatır olduğu iddia edilen ancak hakkında hiçbir kayda ulaşılamayan, kimlik, tarihçe, belge, efsane, memorat, bulunmayan bazı mezar kalıntılarının da yatır üretme gayreti ve ticari kazanç kapısı yapılma çabalarıyla gösterilmeye çalışıldığı da oldu.

Tarama ve araştırma çalışmalarında da İzmir halkının inanç çeşitliliği bazı velilerimizin kimliği ve hangi dini inanç sistemine dâhil olduğu konusunda bizleri oldukça zorladı. Bazı yatırlarda... “dede” diye anılan kişilerin aslında bir Hristiyan olduğunu düşündürten pek çok unsurla karşılaşılmıştır. Müslüman eren diye tanıtılan kişinin mezar alametlerinin Müslümanlıkla bağdaşmadığı -mesela kibleye doğru yatırılmadığı- ya da türbenin içinde farklı kültürel dokuların mimari özelliklerini bulunması kafa karışıklığı yarattı. Ancak bu karışıklıkların masa başında araştırma

yapılarak çözülmeyeceği görüldüğü gibi yerinde gözlemlerle de sonuca ulaşamadığını da belirtilmelidir.

Yine de halk kültürünün bir öznesi olan veli kavramının mezhepler, dinler, kültürler gibi sınırları olan kavramların üzerinde olduğu birbirlerinin dairelerinin içinde kabul edildiği halk tarafından şu dinin mensubu, bu kültürün adamı diyerek ayrılmadığı görülmüştür. Allah'ın sevdiği kul, ağzı dualı, ermiş, baba, dede ... gibi saygı sözcükleriyle hepsini kucakladığı görülmüştür. Bu kültür çeşitliliğinin ve kapsayıcılığın ışığında farklılıkların bir zenginlik olarak benimsendiği izlenmiştir.

Yatır, türbe, mezar bağlamında halkın bu kişilerden beklentisi kendi dileklerinin gerçekleşmesi boyutunda aracı olmasının istenmesidir. Beklenen şey keramet kavramının kendileri için de gerçekleşmesidir. Veli kültü içinde keramet unsuru olmazsa olmazdır. Tasavvufi düşünce sisteminin anlatmaya çalıştığı veli - keramet işlevi ile halkın anladığı veli keramet paralel yapısı görünüşte farklı olsa da özün yarar merkezli olması halkın veli kavramını daha basit ifade ettiğini "Veli, ancak Allah'ın izniyle hareket eden ve yine O'nun izniyle insanlara yardım edebilen fani bir kuldür." Şeklinde özetlenmektedir.. Bu merkezden yola çıkılırsa ister Alevi ister Sünni ister din adamı ister devlet adamı hangi veli ile karşılaşarsak karşılaşalım; Hürmet>>>istek>>>adak>>>isteğin gerçekleşmesi>>> hayır yapma Sıralaması pek değişmiyor. Değişen şeyler, hürmet etme şekilleri, istekler, adaklar, hayırlar oluyor. Bu konuda halkın bilinçli ya da bilinçsizce ürettiği memoratlar, menkıbeler bir nevi anlatılan kişilerin yol göstericisi, kılavuzu oluyor." Ben şunu şu şekilde yaptım, sonuçta istediğime kavuştum." dediği zaman o yatırın türbenin mezarın ünü yayılıyor. Kült dairesi genişliyor. İnanç sistemindeki gücü ve etkisi artıyor.

İzmir'in tarihi dönemler içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapması, pek çok medeniyetin geçiş yolu üzerinde olması, bağrında pek çok devlet adamı, din adamı yetiştirmesi nedeniyle hem veli sayısı artmış hem de buna bağlı olarak Hürmet>>>istek>>>adak>>>isteğin gerçekleşmesi>>> hayır yapma ritüellerinde çeşitlilik yaratmıştır. Yetiştirilen pek çok devlet adamı zaman içerisinde veli olarak adlandırılmıştır. Halk nazarında büyük işler yapmış bu insanlar kutsala eşdeğer hale getirilmiştir. Kendi halinde din adamları, hocalar, tarikat mensupları anlatmalarla,

kutsal imgelerle kuşatılarak sorgulanmaksızın, sorgulatılmaksızın kabul edilmiş bir üst akılla ortak değer haline getirilmiştir.

Bu ziyaretler sırasında şu da tespit edilmiştir ki bu mekânlarla ilgili anlatılan menkıbe sayısı oldukça azalmıştır. Buralarla ilgili anlatıları derlenmeye çalışıldığında bölük pörçük birkaç anlatının ya da aynı doğrultuda anlatıların dışında bir malzemeye rastlanmamıştır.. Bunun yanında belki de pek çok farklı mekânda aynı memorat farklı kişiler için anlatıldığı da dikkat çekmiştir. “Yol yapımı sırasında taşınmak istenen mübareğin mezarı nedeniyle velinin bozduğu iş makineleri anlatısı, namaz vakitlerine abdest alınma anlatısı, mübarek günlerde velilerin birbirinin kabirlerini ziyaret etmesi... gibi memoratlar sıkça dile getirilmiştir. Memoratların, menkıbeye göre daha işlevli olduğunu halkın bilincinde ortak motifler yaratmada daha etkili olduğu gerçeğinin görülmesini sağlamaktadır.

Çalışma sırasında dilek- adak ilişkisinin bir denge sağladığı görülmüştür. Dileklerin büyüklüğü ile adakların büyüklüğü neredeyse aynı paralelde ilerlemektedir. Farklı dilekler için aynı adaklar kullanıldığı gibi aynı adaklarla farklı dilekler de dilenebilmektedir. Bir taş bazen zenginlik bazen sağlık dileğinin adağı olabiliyor. Ya da bir parça bez bazen mutluluk bazen çocuk isteği bazen de eş isteği için adak olarak kullanılabilir. Bu anlamda velinin, içinde bulunduğu yörenin insanları tarafından algılanış şekli adak – dilek ilişkisinin ekseninin belirlemektedir. Bir kalıp oluşturulmamıştır. Bu işleyiş adak işlevinin bir motif olarak değerlendirilmesinin yanında kutsalla bağ kurmanın en önemli araç olduğu bilinerek gözlemlenmelerin yapılmasında daha verimli olacağı kanaati uyandırmıştır.

Tüm Türk dünyasında olduğu gibi İslamiyet öncesi inanç motiflerinin İzmir merkezli veli kültü incelemeleri sırasında karşımıza çıktığını görülmektedir. Ağaç, su, kutsal rakamlar ateş kavramlarının hâlâ kullanılan önemli kültler olduğu da tespit edilmiştir. Bu kavramların İslami motiflerle ya da diğer kültürlerle sentezlenerek özellikle taşra sahasında aktif olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

Son olarak halk kültüründe önemli bir yeri olan evliya kültürünün araç olarak vesile-tevessül dairesinde incelenmesi ve dileklerin Allah'tan istenmesinde bu tip ziyaretlerin yapılmasının halk kültürünün önemli bir parçası olduğunun kabul edilmesi gerektiği sonucu hâsıl olmuştur.

KAYNAKÇA

Altınova, H. “*Ebû Eyyûb El-Ensâri Hayatı ve Rivâyetleri*”, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2018, s.4-21.

Alp R.Y. “*Eski Türklerde Din Anlayışı ve Şamanizm*” Ankara Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017, s.2.

Araz, N. “*Anadolu Evliyaları*”, Atlas Yayınları, İstanbul, 1966, s.66.

Arslan, A. “*Kızılderili ve Türk Şamanizmi*”, Berikan Yayınları, Ankara, 2011, s.40.

Ayan, E. “*Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı*”, Türkler Ansiklopedisi, 3.Cilt Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.622-629.

Ayten, A. ve Köse, A. “*Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*”, Timaş Yayınları, 2010, s.143.

Aytekin, A. “*Delâilü'n Nübüvve'ye Konu Teşkil Eden İki Sahabi*”, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, Düzce, 2017, s.30-35.

Barkan, Ö.L. “*Kolonizatör Türk Dervişleri*”, Vakıflar Dergisi, Ankara, 1942, s.279-304.

Bedirhan, Y. “*İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü.*”, Eğitim Kitabevi, Konya, 2004, s.97.

Berkli, Y. Ve Gültepe, G. “*Eski Türk İnançlarında Tabiat Kültü: Erzurum Kazancı Örneği*”, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Ocak:2020 Sayısı, Erzurum, 2020, s.443-454.

Boratav, P.N. “*Yüz Soruda Türk Folkloru*”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997, s.7.

Bozkurt, K. ve Bozkurt, H. “Sayıların Gizemli Dünyası-Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Batman, 2012, s.717-718.

Braem, H. “Ateşin Efendisi Şaman”, (Çev. Arzu Güloğlu Alaarslan), Yurt Kitap Yayınları, Ankara, 1999, s.97.

Cebecioğlu, E. “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü”, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s.287.

Cevad, S. ve Hüseyin, H. “İzmir,1321, İzmir 1905, Nevsal-i İktisat”, Çev: Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri, isbn 975-018-0040-04.00. 35.Y.0018.5, Ekim 2000, s.17-20.

Çelik, A. “İslâm'ın Kabul ve Reddettiği Halk İnançları”, Beyan Yayınları, İstanbul, 2013, s.19.

Çıracı, Ş. “Manisa İli Merkez İlçesindeki Türbe, Yatırların ve Bunlarla İlgili İnanç Değer Yargılarının Toplum Yaşamındaki İşlevi”, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü Etnoloji Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995, s.20-21.

Çıracı, Ş. “Manisa İli Merkez İlçesindeki Türbe, Yatırların ve Bunlarla İlgili İnanç Değer Yargılarının Toplum Yaşamındaki İşlevi”, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü Etnoloji Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995, s.47.

Çobanoğlu,Ö. “Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.76.

Çoruhlu, Y. “Türk Mitolojisi'nin ABC'si”, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998, s.111.

Çoruhlu, Y. “Türk Mitolojisi'nin ABC'si”, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998, s.259.

Dağıstâni, Ö.Z. “Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar”, Çev: İrfan Gündüz ve Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, 2009, s.149.

Değirmençay, V. “İslam Ansiklopedisi”, 37. Cilt, TDV Yayınları, Ankara, 2009, s.521-522.

Demirci, K. ve Altınel, T.S. “Erken Dönem İsrailoğulları Tarihinde Rahipliğin Gelişim Sürecine Alternatif Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 2017, s.31-61.

Dilaver, S. “İslami Kaynaklarda Velayet ve Keramet”, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2012, s.15.

Düzen, İ. “Aziz Nesefti’ye Göre Allah Kâinat İnsan”, İstanbul, 2000, s.192-193.

Eflâkî, A. “Âriflerin Menkıbeleri II (Menâkıbu'l-Ârifin)”, Çev: Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1977, s.407.

Eliade, M. “İmgeler, Simgeler”, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, 1992, s.181.

Eliade, M. “Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri”, Çev: İsmet Birkan, Ankara, 1999, s.297.

Eraydın, S. “Tasavvuf ve Tarikatlar”, 5.Baskı, İstanbul, 1997, s.123.

Erdil, K. “Yaşayan Hurafeler”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s.57.

Erdem, M. “Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları”, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.100.

Erdem, M. “Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları”, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.125.

Ergin, M. “Orhun Abideleri” Boğaziçi Yayınları, 53. Baskı, İstanbul, 2019, s.3.

Ergun, P. “Türk Kültüründe Ağaç Kültü”, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s.336.

Ergun, S.N. “Mevlânâ”, İstanbul, 1932, s.5-37.

Esin E. “Türk Kozmolojisine Giriş”, İstanbul, 2001, s.101-102.

Esin E. “*Türk Kozmolojisine Giriş*”, İstanbul, 2001, s.149-150.

Gölpınarlı, A. “*Hacı Bayram-ı Veli*”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı: 207, Ankara, 1968, s.384-387.

Gölpınarlı, A. “*100 Soruda Tasavvuf*”, İstanbul, 1985, s.73-74.

Günay V. “*Bornova Merkez Hüseyin İsa Bey Câmii ve Kitabeleri*”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt. XXIII Sayı: 2, Aralık, 2008, s.185-226.

Günay, Ü. “*Türk Halk Ziyaretlerinin Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri*”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2/15, 2013, s.5.

Günay, Ü. ve Güngör, H. “*Başlangıçtan Günümüze Türklerin Din Tarihi*”, Ocak Yayınları, İstanbul, 1997, s.129.

Günay, Ü. ve Güngör, H. “*Başlangıçtan Günümüze Türklerin Din Tarihi*”, Ocak Yayınları, İstanbul, 1997, s.174.

Gündoğdu, C. “*Tasavvufta Velayet Kavramı*”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Erzurum, 1992, s.1-8.

Gündüz, Ş. “*İslam Ansiklopedisi*”, 27. Cilt, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s.576.

Gülensoy, T. “*Türklerde Dokuz Sayısı*”, 1.Uluslararası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, IV, Ankara, 1976, s.177-179.

Gülensoy, T. “*Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt. 1, Ankara, 2007, s.114.

Güngör, H. ve Günay, Ü. “*Türklerin Dini Tarihi*”, Berikan Yayınları, Kayseri, 2015, s.44-77.

Güngörmez, E. “*Eski Türk Dini ve Türk İslam Kültürü Üzerindeki İzleri*” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2013, s.352.

Harner, M. “*Şamanik Şifa*”, Çev: Yasemin Şen, Ray Yayınları, İstanbul, 2014, s.12.

Herner, M. “*Mağara ve Kozmos*”, Çev: Yasemin Şen, Ray Yayınları, İstanbul, 2014, s.12.

Harita Genel Müdürlüğünün “*İl ve İlçe Yüz Ölçümleri*” 12 Haziran 2018 tarihinde kaynağından alınmıştır. <https://www.harita.gov.tr/>

İnan, A. “*Al Ruhü Hakkında*”, Makaleler ve İncelemeler, 1933, s.265.

İnan, A. “*Tarihte ve Bugün Şamanizm*”, Ankara, 1972, s.49.

İzutsu, T. “*İslamda Varlık Düşüncesi*”, Çev: İbrahim Kalın, İstanbul, 1995, s.29.

İzutsu, T. “*İslamda Varlık Düşüncesi*”, Çev: İbrahim Kalın, İstanbul, 1995, s.314-317.

İzutsu, T. “*Vahdet-i Vücûd’un Bir Analizi: Bir Doğu Felsefeleri Meta – Felsefesine Doğru, Yaratma ve Şeylerin Zamansız Nizamı İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler*”, Çev: Ramazan Ertürk, İstanbul, 2002, s.314-352.

İzutsu, T. ve Eliade, M. “*Ibn Al’Arab’i Mad, The Encyclopedia of Religion*”, Cilt. XI, MacMillan Publishing, New York, 1987, s.552.

Jung, G.C. “*Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*”, Çev: Engin Büyükinâl, İstanbul, 1994, s.124.

Kafesoğlu, İ. “*Türk Milli Kültürü*”, 16. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997, s.316.

Kafesoğlu, İ. “*Eski Türk Dini*”, 5. Cilt, Ankara, 2002, s.290-302.

Kafesoğlu, İ. “*Türk Milli Kültürü*”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s.295.

Kalafat, Y. “*Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*”, İstanbul, 1995, s.111.

Kalafat, Y. “*Gelenek-Görenek İnançlar*”, Halk Kültürü Yayınları, İstanbul, 1996, s.54.

Kalafat, Y. “*Altaylardan Anadolu’ya Kamizm, Şamanizm*“, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2004.

Kandemir, M.Y. “*İslam Ansiklopedisi – Ziyaret*”, Cilt. I-XIII, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1978-1986, s.620.

Kaplan, M. “*Veli Tipi, Tip Tahlilleri, Türk Edebiyatında Tipler*”, İstanbul, 1991, s.120-131.

Karabaş, S. “*Dede Korkut’ta Renkler*”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s.7.

Keklik, N. “*Ibn’ül Arabî’nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak El-Futûhât El-Mekkiye*”, Ankara, 1990, s.440-444.

Koç, T. “*Din Dili*”, İz Yayınları, İstanbul, 1998, s.178.

Korkmaz, E. “*Şamanizm-Esrik Yolculuk*”, Berfin Yayınları, 2016, s.42.

Köprülü, M.F. “*İslam Ansiklopedisi-Bayrak*”, Cilt. 2, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1974, s.410.

Köse, A. ve Ayten, A. “*Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.35.

Köseoğlu, N. “*Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*”, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1990, s.35.

Kuzgun, Ş. “*Dinler Tarihi*”, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s.81.

Küçük A. “*İslam Ansiklopedisi-Alkarısı*”, 2. Cilt, İstanbul, 1989, s.469.

Küçük, A. “*Dinler Tarihi*”, Berikan Yayınları, Ankara, 2009, s.71.

Malinowski, B. “*Büyü, Bilim ve Din*”, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1990, s.7-8.

Meteoroloji Genel Müdürlüğünün "Resmî İstatistikler-İzmir". Adlı 16 Nisan 2019 tarihli kaynağından alınmıştır.” <https://www.harita.gov.tr/>

Müller, V. “*Kızılderililerin Dinleri*”, Çev: Alev Kırım, Okyanus Yayınları, 2000, s.151.

Nezih, R. “*İzmir’in Tarihi*”, İstanbul Y. Öğretmen Okulu Yayınları, İstanbul, 1926, s.1-16.

Ocak, A.Y. “*Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*”, İstanbul, 1983, s.36-42.

Ocak, A.Y. “*Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.74-82.

OCAK A.Y. “*Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.53.

Ocak, A.Y. “*Kalenderiler*”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s.268.

Ögel, B. “*Türk Kültür Tarihine Giriş*”, Cilt. VI, Ankara, 1984, s.381-382.

Ögel, B. “*Türk Kültür Tarihine Giriş*”, Cilt. VI, Ankara, 1984, s.478.

Ögel, B. “*Türk Mitolojisi II*”, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.132-133.

Ögel, B. “*Türk Mitolojisi*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Cilt, 5. Baskı, Ankara, s.272.

Ögel, B. “*Türk Mitolojisi*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Cilt, 5. Baskı, Ankara, s.431.

Ögel, B. “*Türk Mitolojisi*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Cilt, 5. Baskı, Ankara, s.462.

Ögel, B. ve Genç, R. “*Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı Yeşil*” Ankara, 2001, s.25.

Ögke, A. “*Bir Tasavvuf Terimi Olarak Ricacî’l Gayb – Ibn Arabî’nin Görüşleri*”, Tasavvuf 2/5, Ocak 2001, s.162.

- Önkal, A. “İslam Ansiklopedisi”, Cilt. 10, TDV Yayınları, Ankara, 1994, 249-250.
- Örnek, S.V. “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995, s.124.
- Örnek, S.V. “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995, s.135-137.
- Örnek, S.V. “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995, s.142.
- Örnek, S.V. “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995, s.143-144.
- Özçelik, S. “Dede Korkut Dresden Nüshası Giriş, Notlar”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.66/1.
- Öztürk, M. “Hacı Bektaş-ı Veli”, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Sayı. 198, Ankara, 1986, s.885-894.
- Öztürk, M. “İslamiyet’ten Önce Türklerin Din Anlayışı ve Göktanrı Dini”, History Studies, Mart 2013, s.334.
- Palabıyık, H. “Türk Mitolojisinde Su ile İlgili İnanışlar ve Su Kültü”, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2014, s.5.
- Pehlivan, G. “Dini Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar”, Milli Folklor Dergisi, 21/83, Ankara, 2009, s.88-96.
- Pehlivan, G. “Dini Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar”, Milli Folklor Dergisi, 21/83, Ankara, 2009, s.89.
- Pehlivan, G. “Manisa Şehrinde Evliya Kültü”, Manisa İl Özel İdaresi Yayınları, Manisa, 2012, s.37.
- Rayman, H. “Eski Türklerde Üç Din”, Karıca Yayınları, Ankara, 2016, s.197.

Roux, J.P. “*Türklerin Tarihi*”, Çev: Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2015, s.177.

Saray, M. “*Türklerde Dini ve Kültürel Hoşgörü, Atatürk ve Laiklik*”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.13.

Schimmel, A. “*Sayıların Gizemi*”, Çev: Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul, 1998, s.177-179.

Selvi, D. “*İslam’da Velayet ve Keramet*”, İstanbul, 1990, s.49-160.

Selvi, D. “*İslam’da Velayet ve Keramet*”, İstanbul, 1990, s.240-251.

Selvi, D. “*İslam’da Velayet ve Keramet*”, İstanbul, 1990, s.234.

Selvi, D. “*İslam’da Velayet ve Keramet*”, İstanbul, 1990, s.251-253.

Selvi, D. “*Kur’an ve Tasavvuf Tefsirlerinin Tasavvufa Bakışı*”, İstanbul, 1997, s.134-135.

Şahin, K. “*İslam Ansiklopedisi-Şeyh Edebâli*”, TDV Yayınları, Cilt. 10, İstanbul, 1994, s.393-394.

Şener, C. “*Şamanizm, Türklerin İslamiyet’ten Önceki Dini*” Etik Yayınları, İstanbul, 2001, s.54.

Tanyu, H. “*Türklerde Ateş ile ilgili İnançlar*”, 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. IV, Ankara, 1976, s.290-300.

Tanyu, H. “*İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*”, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986, s.105.

Tanyu, H. “*Türklerde Taşla İlgili İnançlar*”, Ankara, 1987, s.38-39.

Tanyu, H. “*Türklerde Taşla İlgili İnançlar*”, Ankara, 1987, s.110-111.

TC. Kültür Bakanlığı İzmir il Kültür Müdürlüğü internet sitesi, <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-91057/tarihcesi.html>

- TDK, “*TDK Sözlüğü*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt. 2, Ankara, 1988, s.704.
- TDK, “*TDK Sözlüğü*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt. 2, Ankara, 1988, s.1557.
- TDV “*İslam Ansiklopedisi*”, Cilt. 6, TDV Yayınları, Ankara, 1992, s.352-360.
- TDV “*İslam Ansiklopedisi*”, Cilt. 17, TDV Yayınları, Ankara, 1998, s.328-340.
- TDV “*İslam Ansiklopedisi*”, Cilt. 33, TDV Yayınları, Ankara, 2007, s.15-17.
- Taşagıl, A. “*Kök Tengri ‘nin Çocukları*” Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul, 2015, s.21.
- Tuna, E. “*Şamanlık ve Oyunculuk*”, Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul, 2000, s.44.
- Turan, M. “*Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz’un Menşei Meselesi*”, Milli Folklor Dergisi, Sayı:37, Ankara, 1998, s.95.
- Tümer, G. “*İslam Ansiklopedisi*”, TDV Yayınları, Cilt. 6, İstanbul, 1992, s.357.
- Türkmen, F. “*Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü*” Türk Dünyası İnceleme Dergisi, Cilt. III, İzmir, 1999, s.179.
- Uludağ, S. “*İslam Ansiklopedisi-Sülük*”, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, s.148.
- Uludağ, S. “*Ibn Arabî*”, TDV Yayınları, Ankara, 2015, s.135.
- Yeşilyurt, T. “*Günümüz İnanç Problemleri*” Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Ana Bilim Dalı Sempozyumu, Erzurum, 2001, s.1-18.
- Yıldırım, E. “*Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s.144.
- Yıldız, H.D. “*İslam Ansiklopedisi*”, TDV Yayınları, Cilt. 10, Ankara, 2002, s.197-199.
- Yitik, A.İ. “*Doğu Dinleri*”, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, s.82.

Yörükhan, Y.Z. “*Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri-Şamanizm*”, Ötüken Yayınları,
İstan

EKLER

EK 1: Görüşme Formu Örneği

GÖRÜŞÜLEN KİŞİNİN

ADI SOYADI:

YAŞI:

EĞİTİM DURUMU:

İKAMETİ:

VELİNİN ADI:

VELİNİN TARİHİ ÖZELLİKLERİ:

1. VELİNİN HANGİ GRUBA DAHİL OLDUĞU:
 2. TARİHİ ŞAHSİYET
 3. MUTASAVVIF-DİN ADAMI
 4. TÜRKMEN BABASI:
 5. OSMANLI DEVRİNDE YAŞAYAN ŞEYH VE DİN ADAMI:
 6. MECZUB:
 7. MENŞEİ BELLİ OLMAYAN:
- ZİYARET MAHALLİ:
1. TÜRBE
 2. MEZAR
 3. AĞACLAR VE DİĞER TABİAT VARLIKLARI:
 4. GÜNÜMÜZDE MEVCUT OLMAYANLAR:

ANLATMALAR:

1. MENKABELER:
2. MEMORATLAR:
- İNANÇLAR:
1. VELİNİN ÖZELLİKLERİ

UYGULAMALAR

1. ZİYARET ADABI:
2. ZİYARET ZAMANI:
3. ZİYARETE GİRİŞ VE ÇIKIŞ:
4. ZİYARETE HAZIRLIKLAR:

VELİDEN BEKLENENLER-ZİYARET SEBEPLERİ

- 1.ŞİFA VE SAĞLIĞA YÖNELİK TALEPLER:
- 2.BEREKET BOLLUK VE UĞUR TALEBİ:
- 3.MAL-MÜLK SERVET TALEBİ:
- 4.TALİH VE KISMET AÇMA TALEBİ:
- 5.FEYZ TALEBİ:
- 6.ÖZEL GÜNLERE MAHSUS TALEPLER:
 - A. NAMAZ GECESİ:
 - B. PEŞTAMAL KUŞATMA TALEPLERİ:

UYGULAMALAR

1. ADAKLAR

KANSIZ ADAKLAR

- 1.DUA:
- 2.NAMAZ:
- 3.BEZ BAĞLAMA:
- 4.DİLEK KÂĞIDI ASMA:
- 5.GİYSİ KOYMA:
- 6.ÇEYİZ ASMA:
- 7.BEŞİK YAPMA:
- 8.TAŞ YAPIŞTIRMA:
- 9.TAŞ KOYMA:
- 10.PARA YAPIŞTIRMA:
- 11.ÇİVİ ÇAKMA:
- 12.LEBLEBİ BIRAKMA:
- 13.MERSİN DALI BIRAKMA
- 14.KABRE SU DÖKME:
- 15.MUM YAKMA:
- 16.KİLİT ASMA:
- 17.TAŞTAN EV YAPMA:
- 18.TOPRAK ALMA:
- 19.İSİM VERME:

20.TESPIH ÇÖZME:

21.GÖBEK ATMA:

22.TAVAF:

23.HAYIR DAĞITMA:

24.MEVLİT OKUTMA:

25.DİĞER:

KANLI ADAKLAR

1.HOROZ KESME:

2.KÜÇÜKBAŞ HAYVAN KESME:

3.BÜYÜKBAŞ HAYVAN KESME:

ZİYARET UYGULAMA RİTÜELLERİ

1.ANLAMLI SAYILAR:

2.ANLAMLI TAŞLAR :

3.TAVAF ŞEKİLLERİ :

4.ÖZELLİKLİ ATEŞ- IŞIK:

5. BELLİ AĞAÇLAR :

6.SU:

ANLAMLI RENKLER

AK :

KARA:

YEŞİL:

KIRMIZI:

DİĞER:

EK 2: Kaynak Kişi Dizini ve Fotoğraflar

1. Veli NURSOY- Üniversite- 58- Fettah Camii İmam-Hatibi- Türkistanlı Hacı Abdülfettah Efendi

2. Halit AKSOY- 50- Türbedar- Emir Sultan

3. Murat DEMİRTAŞ(Sağda)-: Üniversite Terk- 51- Demir İmalat- Tezveren Dede

4. Yaşar KESER(Solda)- Okur Yazar- 32-İŞİ: Belirtmedi- Emir Sultan

5. Hayriye Hanım (Soyadını vermek istemedi) Lise- 50'li yaşlarda- Belirtmedi- İplikçi İsmail Dede Türbesi

6. Hasan KAYADİBİ- Okur-Yazar- 63- Kokluca Mezarlığı Görevlisi- Rakım Erkutlu

7. Ali FERHAN- Lise Mezunu- 60- Kokluca Mezarlığı Görevlisi- Mehmet Esat İleri (Kokluca)

8. Ahmet TUNA - Üniversite- 49- İsa Bey Cami İmamı- Hasan Dede(Bornova)

9. Ramazan KARATAŞ- İlahiyat Fakültesi- 38-Bornova Merkez Cami İmamı- Seyyid Ali Şir Beşir (Battalgazi Torunları)

10. Murat DOĞAN- Lise Mezunu- 50- Güvenlik Görevlisi- Hayıt Dede

11. Ahmet BABUR- Okur Yazar- 80 -Çiftçi -Emir Dede

12. Ahmet GÖKDURNA- Lise- 73- Eski Muhtar- Emir Dede

13. Zeynel ŞERİT -Lise 81 -Eski Muhtar- Şeyh Dursun Bey

14. İbrahim TÜRKMEN- Ortaokul -YAŞI:55- Muhtar -Semiz Dede

15. Mehmet KURNAZ- Lise -Esnaf- Kız Bacı Sultan

16. Ahmet Melih KARAHAN- Yüksek Lisans - 37 - Zeytinova Şehit Erdal Canbolat İlkokulu Müdürü- Kız Bacı Sultan

17. İbrahim DEMİR- Okur Yazar- 81- Mescit Bakımı Yapıyor- Cinli Mescid

18. Ali Mutlu MERİÇ -Ortaokul -79-Esnaf

19.Murat ELKATMIŞ-Bergama-1973-Çiftçi-Ortaokul

20.Nurcan TOPÇEKER, İzmir, 1947, Ev Hanımı, oku-yazar

21.Cemile BALKAN, Tokat, 1970, Ev Hanımı, İlkokul

22.Narin GÜMÜŞLÜ, Adana, 1941, Emekli, Lise

23.Mustafa ERDOĞAN, 1988, Memur, Üniversite

24.Akif ERDOĞAN, 1968, Emekli, İlkokul

25.Serpil DURAN, 1972, Ev Hanımı, Lise

26.Alpay PERÇİN, 1965, Elektrikçi, Lise

27.Zahide ÜMMETOĞLU, 1950, Ev Hanımı, İlkokul

28.Selda POLAT, 1975, Çiftçi, İlkokul

29.Abdullah POLAT, 1973, Çiftçi, İlkokul

30.Bülent ALGIN, 1965, Bakkal, Lise

31.Ümmühan (Soyadını vermek istemedi), 1960, Ev Hanımı, İlkokul

32.Arif BELET, 1962, Esnaf, İlkokul

33.İlknur İNÖNÜ, 1955, Emekli, Lise

34.Bahadır ŞAHİN, 1961, Emekli, Üniversite

35.Celal ÇAKA, 1980, Öğretmen, Üniversite

36.Aylin AYTAÇ, 1970, Ev Hanımı, İlkokul

37.Sabri AYTAÇ, 1968, Emekli, Lise

38.Cihan KARATAY, 1982, Esnaf, Lise

39.Sebahat LAFICI, 1952, Emekli, İlkokul

40.Ahmet Hikmet DEĞERLİ, 1959, Emekli, Lise

- 41.Berfu Elif GÜÇLÜSAN, 1985, Esnaf, Üniversite
- 42.Neslihan Ayşe KAZAKLI, 1966, Emekli, Lise
- 43.Cem ŞENOL, 1977, Manav, Lise
- 44.Hakan TUNCEL, 1976, Muhasebeci, Üniversite
- 45.Onur ATMACA, 1970, Terzi, Lise
- 46.Ahmet CİVAN, 1973, Berber, Lise
- 47.Kadir CİVAN, 1971, Berber, Lise
- 48.Suat ÇELTİK, 1990, Esnaf, Lise
- 49.Ebru AKGÜN, 1993, Kuaför, Lise
- 50.Nazife AKGÜN, 1970, Ev Hanımı, İlkokul
- 51.Sadiye KARAOĞLAN, 1975, Ev Hanımı, İlkokul
- 52.Lütfiye (Soyadını vermek istemedi), 1953, Ev Hanımı, İlkokul
- 53.Fevzi Ahmet ERDEM, 1979, Memur, Üniversite
- 54.Sadi BAŞIBÜYÜK, 1960, Emekli, Lise
- 55.Berat Başoğlu, 1997, Tesisatçı, Lise
- 56.Kaan TAŞÇI, 1988, Esnaf, İlkokul
- 57.Mehmet BERBER, 1975, Kasap, İlkokul
- 58.Kerim KASABALI, 1995, Çiftçi, İlkokul
- 59.Hanife KASABALI, 1996, Çiftçi, İlkokul
- 60.Tayfun SINIRLI, 1970, Emekli, İlkokul
- 61.Suna FİKRET, 1960, Emekli, Lise
- 62.Talat ÇETİNKAYA, 1962, Emekli, Lise
- 63.Seyit KESKİNBAŞ, 1960, Emekli, Üniversite
- 64.Seda BAYGIN, 1994, Ev Hanımı, Lise
- 65.Sümeyye TIRAŞLI, 1992, Ev Hanımı, Lise
- 66.Bartın BESİLİ, 1990, Esnaf, Lise
- 67.Fahri SERT, 1988, Manav, Lise
- 68.Cüneyt PARLAK, 1975, Manav, İlkokul
- 69.Semiha TIRNAKÇI, 1977, Bakkal, İlkokul
- 70.Türkan SARILAR, 1973, Ev Hanımı, Lise
- 71.Peyami TERLER, 1969, Elektrikçi, Lise
- 72.Münir MARAZ, 1962, Emekli, İlkokul

- 73.Deniz FIRTINA, 1994, Esnaf, Lise
- 74.Niyazi NARLI, 1971, Kasap, İlkokul
- 75.Lokman KAYA, 1971, Esnaf, Lise
- 76.Rahmi ÇAMLI, 1965, Emekli, İlkokul
- 77.Ferhunde BACALAR, 1962, Emekli, İlkokul
- 78.Hüseyin DERTLİBAŞ, 1965, Emekli, Lise
- 79.Kadri KARSLI, 1960, Emekli, İlkokul
- 80.Süheyla KARSLI, 1963, Emekli, İlkokul
- 81.Feridun (Soyadını vermek istemedi), 1958, Emekli, okur- yazar
- 82.Perihan (Soyadını vermek istemedi), 1959, Ev Hanımı, İlkokul
- 83.Nazife BOSTANLI, 1997, Memur, Lise
- 84.Temel TÜFEKLİ, 1965, Emekli, İlkokul
- 85.Kemal YILDIZ, 1970, Bakkal, Lise
- 86.Melisa KILINÇARSLAN, 1999, Ev Hanımı, Üniversite
- 87.Berke SAHİPLİ, 2001, Öğrenci, Lise
- 88.Gizem NARİN, 1989, Esnaf, Lise
- 89.Gamze NARİN, 1991, Esnaf, Lise
- 90.Kamile NADİR, 1979, Ev Hanımı, İlkokul
- 91.Serdar ÜMİTLİ, 1982, Bakkal, Lise
- 92.Mehmet Ali TURNA, 1985, Esnaf, Lise
- 93.Selçuk ŞAHİN, 1971, Esnaf, Lise
- 94.Tuğba BAŞ, 1988, Ev Hanımı, İlkokul
- 95.İbrahim (Soyadını vermek istemedi), 1965, Çiftçi, İlkokul
- 96.Emine BALIKÇI, 1968, Çiftçi, İlkokul
- 97.Belce BARIŞ, 1995, Ev Hanımı, Lise
- 98.Mustafa TANRIVERDİ, 1992, Manav, Lise
- 99.Bariş BEKLEMEZ, 1975, Esnaf, Lise
- 100.Mehmet Suphi TEK, 1970, Esnaf, Lise
- 101.Tahir CANLI, 1967, Emekli, İlkokul
- 102.Basri TARAFLI, 1968, Emekli, İlkokul
- 103.Sırrı BASAMAK, 1967, Emekli, İlkokul
- 104.Ayşe AYIK, 1965, Ev Hanımı, İlkokul

- 105.Buket YAŞAR, 1970, Ev Hanımı, İlkokul
- 106.Seyfettin SAYILMAZ, 1965, Emekli, Lise
- 107.Şeyma ŞEN, 1978, Ev Hanımı, Lise
- 108.Firuze GEZİCİ, 1980, Ev Hanımı, Lise
- 109.Havva GİRESUN, 1985, Esnaf, Lise
- 110.Hüsamettin ILIK, 1990, Kasap, Lise
- 111.Ece (Soyadını vermek istemedi), 1995, Ev Hanımı, Lise
- 112.Arzu GÜNGÖR, 1993, Ev Hanımı, Lise
- 113.Emek Esmâ DESEN, 1982, Ev Hanımı, Lise
- 114.Furkan BAĞCI, 1992, Esnaf, Lise
- 115.Seda Sevgi ADALET, 1989, Esnaf, Lise
- 116.Kâmil COŞKUN, 1977, Esnaf, İlkokul
- 117.Orhan BAYMAZ, 1969, Berber, İlkokul
- 118.Ömer ÇATALLI, 1970, Kasap, İlkokul
- 119.Şennur SEVİMLİ, 1965, Emekli, İlkokul
- 120.Leyla (Soyadını vermek istemedi), 1960, Emekli, İlkokul
- 121.Beyza BENEKSİZ, 1975, Ev Hanımı, İlkokul
- 122.Okan DEĞİRMENCİ, 1988, Esnaf, Lise
- 123.Canan GÖKÇEN, 1990, Ev Hanımı, Lise
- 124.Aslı (Soyadını vermek istemedi), 1992, Ev Hanımı, Lise
- 125.Mesut GÜNEŞ, 1968, Esnaf, Lise
- 126.Yusuf Mehmet (Soyadını vermek istemedi), 1971, Bakkal, Lise
- 127.Saadet YILMAZ, 1979, Ev Hanımı, İlkokul
- 128.Kemal Can EĞRİLİ, 1972, Esnaf, Lise
- 129.Cemile (Soyadını vermek istemedi), 1970, Ev Hanımı, İlkokul
- 130.Ercan Berat YENGEÇLİ, 1968, Emekli, Lise

2.FOTOĞRAFLAR:

Fotograf.1-Fethah Cami Dış Görünüőü-Basmane

Fotograf.2-Fethah Cami Avlusu-Basmane

Fotograf.3-Fethah Dede Kabri-Basmane

Fotograf.4-Fettah Dede Kabri-Basmane

Fotograf.5-Osman Nuri Efendi'nin Girişte Bulunan Kitabesi-Basmane

Fotograf.6-Kabirlerin Dıştan Görüntüsü -Basmane

Fotograf.7-Genel Görünüş-Basmane

Fotograf.8-İzmirli Osman Nuri Efendi-Basmane

Fotograf.9-İzmirli Osman Nuri Efendi Aile Kabristanı-Basmane

Fotograf.10-Sali (Salih)Dede-Basmane

Fotograf.11-Sali (Salih) Dede İç Görünüş-Basmane

Fotograf.12-Sali (Salih Dede) İç Görünüş-Basmane

Fotograf.13-Emir Sultan Giriş Kapısı-Basmane

Fotograf.14-Emir Sultan Kitabesi-Basmane

Fotograf.15-Emir Sultan Türbe Önü-Basmane

Fotograf.16-Emir Sultan Sandukası-Basmane

Fotograf.17-Emir Sultan Kuzey Hazire Mezar Taşları-Basmane

Fotograf.18-Emir Sultan Kuzey Hazire Mezar Taşları-Basmane

Fotograf.19-Emir Sultan Güney Hazire Mezar Taşları-Basmane

Fotograf.20-Tezveren Dede Kitabesi-Basmane

Fotograf.21-Tezveren Dede Kabri-Basmane

Fotograf.22-Tezveren Dede 'nin Eşinin Kabri-Basmane

Fotograf.23-İplikçi İsmail Dede Türbesi-Basmane

Fotograf.24-İplikçi İsmail Dede Türbesi Giriş Kapısı-Basmane

Fotograf.25-İplikçi İsmail Dede Türbesi Pencere Tarafı-Basmane

Fotograf.26-İplikçi İsmail Dede -Basmane

Fotograf.27-İplikçi İsmail Dede Eşi ve Çocukları-Basmane

Fotograf.28-Yasin Dede-Basmane

Fotograf.29-Yasin Dede-Basmane

Fotograf.30-Şeyh Bedrettin Türbesi-Basmane

Fotograf.31-Şeyh Bedrettin Türbesi İç Görünüş-Basmane

Fotograf.32-Rakım Elkutlu -Kokluca

Fotograf.33-Rakım Elkutlu -Kokluca

Fotograf.34-Kulalı Hacı Bekir Sıdkı Visali Efendi-Kokluca

Fotograf.35-Kulalı Hacı Bekir Sıdkı Visali Efendi-Kokluca

Fotograf.36-Hacı Mehmet Ruhi Akhan-Kokluca

Fotograf.37-Mehmet Esat İleri-Kokluca

Fotograf.38-Mehmet Esat İleri-Kokluca

Fotograf.39-Hasan DEDE-Bornova

Fotograf.40-Hasan DEDE-Bornova

Fotograf.41-Ali Şir Beşir Hazretleri (Dış Görünüş)-Bornova

Fotograf.42-Ali Şir Beşir Hazretleri (Giriş Kapısı)-Bornova

Fotograf.43-Ali Şir Beşir Hazretleri (İç Görünüş)-Bornova

Fotograf.44-Hayit (Hadım) Dede-Doğanlar

Fotograf.45-Hayit (Hadım)Dede Mum Adakları-Doğanlar

Fotograf.46-Hayit (Hadım) Su Dökme (testi)Adakları -Doğanlar

Fotograf.47-Hayit (Hadım) Dede (Bez Bağlama) Adakları -Doğanlar

Fotograf.48-Bayrak Dede -Laka Köyü

Fotograf.49-Bayrak Dede (İp Bağlama Adakları)-Laka Köyü

Fotograf.50-Bayrak Dede Laka Köyü

Fotograf.51-Aleattin Yayıntaş (Çiğli)

Fotograf.52-Aleattin Yayıntaş (Çiğli)

Fotograf. 53 Eskiçi Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 54 Eskiçi Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 55 Eskici Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 56 Eskici Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 57 Eskici Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 58 Eskici Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 59 Eskici Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf . 60 Kelleci Baba (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 61 Kelleci Baba (Bayındır-Merkez)

Fotograf. 62 Kelleci Baba (Bayındır-Merkez)

Fotograf.63 Emir Dede (Emir Han eşmesi) (Bayındır-Merkez)

Fotograf.64 Emir Dede (Bayındır-Merkez)

Fotograf.65 Emir Dede (Kabir) (Bayındır-Merkez)

Fotograf.66 Emir Dede (Yatır-Adak Yeri) (Bayındır-Merkez)

Fotograf.67 Emir Dede (Yatır -Adak Yeri) (Bayındır-Merkez)

Fotograf.68 Gömeçli Baba (Türbe) (Bayındır)

Fotograf.69 Gömeçli Baba (Türbe) (Bayındır)

Fotograf.70 Gömeçli Baba (Türbe) (Bayındır)

Fotograf.71 Gömeçli Baba (Türbe) (Bayındır)

Fotograf.72 Şeyh Dursun Bey– Türbesi – Karahalilli Köyü – (Bayındır)

Fotograf.73 Şeyh Dursun Bey– Türbesi – Karahalilli Köyü – (Bayındır)

Fotograf.74 Şeyh Dursun Bey– Türbesi – Karahalilli Köyü – (Bayındır)

Fotograf.75 Şeyh Dursun Bey– Türbesi – Karahalilli Köyü – (Bayındır)

Fotograf.76 Gökbaşı Baba Türbesi – (Yakapınar/Uladı köyü – Bayındır)

Fotograf.77 Gökbaşı Baba Türbesi – (Yakapınar/Uladı köyü – Bayındır)

Fotograf.78 Gökbaşı Baba Türbesi – (Yakapınar/Uladı köyü – Bayındır)

Fotograf.79 Gökbaşı Baba Türbesi – (Yakapınar /Uladı köyü – Bayındır)

Fotograf.80 Gökbaşı Baba Türbesi – (Adak Yeri) (Yakapınar / Uladı köyü – Bayındır)

Fotograf.81 Kız Bacı Sultan Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf.82 Kız Bacı Sultan Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf.83 Kız Bacı Sultan Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf.84 Kız Bacı Sultan Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf.85 Kız Bacı Sultan Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf.86 Kız Bacı Sultan Adak Odası – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf. 87 Semiz Dede Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf 88 Semiz Dede Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf.89 Semiz Dede Yatırı – Zeytinova – (Bayındır)

Fotograf.90 Cinli Mescit Türbesi–(Hacı İsmail Ağa Mescidi - Bayındır-Merkez)

Fotograf.91 Cinli Mescit Türbesi–(Hacı İsmail Ağa Mescidi - Bayındır-Merkez)

Fotograf.92 Cinli Mescit Türbesi–(Hacı İsmail Ağa Mescidi - Bayındır-Merkez)

Fotograf.93 Cinli Mescit Türbesi– (Hacı İsmail Ağa Mescidi - Bayındır-Merkez)

Fotograf.94 Çoban Dede / Tekke Dede Türbesi- Güneşli – (Bergama)

Fotograf. 95 Çoban Dede / Tekke Dede Türbesi- Güneşli – (Bergama)

Fotograf. 96 Çoban Dede / Tekke Dede Türbesi- Güneşli – (Bergama)

Fotograf.97 Çoban Dede / Tekke Dede Türbesi- Güneşli – (Bergama)

Fotograf.98 Çoban Dede / Tekke Dede Türbesi- Güneşli – (Bergama)

Fotograf.99 Çoban Dede / Tekke Dede Türbesi- Güneşli – (Bergama)

Fotograf. 100 Kafiyeçi Mehmet Muhittin Efendi – (Bergama-Merkez)

Fotograf.101 Kafiyeçi Mehmet Muhittin Efendi – (Bergama-Merkez)

Fotograf.102 Kafiyeçi Mehmet Muhittin Efendi – (Bergama-Merkez)

Fotograf.103 Kafiyeçi Mehmet Muhittin Efendi (Bergama-Merkez)

Fotograf.104 Araplı Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf. 105 Araplı Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf.106 Araplı Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf.107 İplikçi Yunus Mezarı ve Harputlu Haziresi (Bergama-Merkez)

Fotograf.108 İplikçi Yunus Mezarı ve Harputlu Haziresi (Bergama-Merkez)

Fotograf.109 İplikçi Yunus Mezarı ve Harputlu Haziresi (Bergama-Merkez)

Fotograf.110 İplikçi Yunus Mezarı ve Harputlu Haziresi (Bergama-Merkez)

Fotograf. 111 İplikçi Yunus Mezarı ve Harputlu Haziresi (Bergama-Merkez)

Fotograf.112 İplikçi Yunus Mezarı ve Harputlu Haziresi (Bergama-Merkez)

Fotograf.113 Zeytinli Dede Türbesi (Bergama-Merkez)

Fotograf.114 Dursunbey Türbesi- Kız Türbesi (Bergama –Merkez) Adak Yeri

Fotograf.115 Lokman Dede (Bergama -Merkez

Fotograf.116 Dursunbey Türbesi- Kız Türbesi (Bergama –Merkez) Adak Yeri

Fotograf.117 Dursunbey Türbesi- Kız Türbesi (Bergama –Merkez)

Fotograf.118 Dursunbey Türbesi- Kız Türbesi (Bergama –Merkez)

Fotograf.119 Dursunbey Türbesi- Kız Türbesi (Bergama –Merkez)

Fotograf.120 Dursunbey Türbesi- Kız Türbesi (Bergama –Merkez)

Fotograf.121 Dursunbey Türbesi- Kız Türbesi (Bergama –Merkez)

Fotograf.122 Hayıt Dede (Bergama –Merkez)

Fotograf.123 Hayıt Dede (Bergama –Merkez)

Fotograf. 124 Hayıtlı Dede (Bergama –Merkez)

Fotograf. 125 Hayıtlı Dede (Bergama –Merkez)

Fotograf.126 Hasan Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf.127 Hasan Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf.128 Hasan Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf.129 Hasan Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf.130 Hasan Dede (Bergama-Merkez)

Fotograf.131 Ecik Dede Türbesi – Bergama Alibeyli Köyü

Fotograf.132 Ecik Dede Türbesi – Bergama Alibeyli Köyü

Fotograf.133 Ecik Dede Türbesi – Bergama Alibeyli Köyü

Fotograf.134 Ecik Dede Türbesi – Bergama Alibeyli Köyü

Fotograf.135 Ecik Dede Türbesi – Bergama Alibeyli Köyü

Fotograf.135 Ecik Dede Türbesi – Bergama Alibeyli Köyü

Fotograf.137 Ecik Dede Türbesi – Bergama Alibeyli Köyü

Fotograf.138 (Muallim) Bodur Dede Bergama Ferizler

Fotograf.139 (Muallim) Bodur Dede Bergama Ferizler

Fotograf.140 (Muallim) Bodur Dede Bergama Ferizler

Fotograf.141 (Muallim) Bodur Dede Bergama Ferizler

Fotograf.142 (Muallim) Bodur Dede Bergama Ferizler

Fotograf.143 (Muallim) Bodur Dede Bergama Ferizler

Fotograf.144 Beşe Dede Türbesi Bergama Paşaköy

Fotograf.145 Beşe Dede Türbesi Bergama Paşaköy

Fotograf.146 Beşe Dede Türbesi Bergama Paşaköy

Fotograf.147 Beşe Dede Türbesi Bergama Paşaköy

Fotograf.148 Beşe Dede Türbesi Bergama Paşaköy

Fotograf.149 Beşe Dede Türbesi Bergama Paşaköy

Fotograf.150 Beşe Dede Türbesi Bergama Paşaköy

Fotograf.151 Balkaz Dede Yatırı

Fotograf.152 Balkaz Dede Yatırı

Fotograf.153 Balkaz Dede Yatırı

Fotograf.154 Tekke Dede Türbesi

Fotograf.155 Tekke Dede Türbesi

Fotograf.156 Tekke Dede Türbesi

Fotograf.157 Tekke Dede Türbesi

Fotograf.158 Tekke Dede Türbesi

Fotograf. 159 Hamza Baba Türbesi